

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 16: Historie

JIHLAVSKÝ PĚŠÍ PLUK NA VÝCHODNÍ FRONTĚ PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY (1914-1917)

**Tomáš Fryč
Kraj Vysočina**

Moravské Budějovice 2024

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 16: Historie

Jihlavský pěší pluk na východní frontě první světové války (1914-1917)

Jihlava Infantry Regiment on the Eastern front of World War I (1914-1917)

Autoři: Tomáš Fryč

Škola: Gymnázium a Střední odborná škola Moravské Budějovice, Tyršova 365, 676 02 Moravské Budějovice

Kraj: Kraj Vysočina

Konzultant: PhDr. Alena Zina Janáčková

Moravské Budějovice 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci SOČ vypracoval samostatně a použil jsem pouze prameny a literaturu uvedené v seznamu bibliografických záznamů.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze soutěžní práce SOČ jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších předpisů.

V Moravských Budějovicích dne 9. 3. 2024 .....

Tomáš Fryč

Poděkování

Rád bych poděkoval PhDr. Aleně Zině Janáčkové za to, že souhlasila stát se vedoucí této práce, a za její cenné rady. Za vstřícnost a ochotu během bádání patří mé díky také manželům Jičínským z budějovického archivu, pracovníkům Vojenského ústředního archivu v Praze a jeho řediteli, Mgr. Žikešovi. Za poskytnutí zásadních informací o autorovi plukovních dějin, které mi lépe pomohly pochopit kontext mnohých zdrojů, pak děkuji ředitelce jihlavského archivu, PhDr. Renatě Piskové. Za pomoc při správném citování a stylistické rady patří můj vděk Bc. Daňhelové, Mgr. Bretšnajdrové, Mgr. Dohnákové a Mgr. Dohnákoví. Nemohu opominout ani mého bratra Jiřího za pomoc po technické stránce věci, především editaci obrázků v přílohách. V neposlední řadě také děkuji Matyáši Machovci za jeho spolupráci stran vojenské výbavy a za poskytnutí fotek uniforem a výstroje, které vlastní. Zároveň děkuji také Danielu Pavlíčkovi za pomoc při bádání o životě Vincence Svobody.

Anotace

Tato práce se zabývá 81. „jihlavským“ pěším plukem rakousko-uherské armády na východní frontě první světové války. Cílem práce je vyprávět příběh tohoto pluku, a tak čtenáři přiblížit dnes již téměř zapomenuté události první světové války a zároveň se zaměřit na podmínky, ve kterých bojovali a žili také naši předci. Práce vychází z odborných sekundárních zdrojů, zároveň ale pracuje také s archivními dokumenty, vzpomínkami účastníků a dobovými záznamy. Zdroje jsou kriticky analyzovány, konfrontovány s faktickými údaji či jinými záznamy o popisovaných událostech a zároveň zasazeny do širšího dobového kontextu.

Klíčová slova

Halič, první světová válka; rakousko-uherská armáda; východní fronta první světové války; 81. pěší pluk, pluk

Annotation

This work deals with the 81st “Jihlava” Infantry Regiment of the Austro-Hungarian army on the Eastern front of World War I. The goal of the work is to bring nowadays nearly forgotten events of World War I closer to a reader by recounting the story of the regiment. It also aims for focusing on the conditions our ancestors fought and lived in. The work is based on expert secondary sources, however, it also works with archival documents, memoirs of participants and contemporary records. The sources are critically analysed, confronted by factual data or other accounts of the described events and at the same time put into wider period context.

Keywords

Galacia, World War I, Austro-Hungarian army, the Eastern front of World War I, 81st Infantry Regiment, a regiment

OBSAH

Úvod.....	8
1. Rakousko-uherská armáda před válkou	11
1.1. Organizace rakousko-uherských pozemních sil.....	11
1.2. Branná povinnost a odvody	12
1.3. Odvodní oblasti a národnostní otázka	15
1.4. Organizace rakousko-uherské armády	16
2. Rakousko-uherský pěšák	18
2.1. Uniforma	18
2.1.1. Blůza a barva stejnokroje	18
2.1.2. Pokrývka hlavy	19
2.1.3. Kalhoty, pásek a obuv	20
2.2. Výzbroj a výstroj	21
2.2.1. Výstroj a výbava	21
2.2.2. Puška a bodák	22
2.2.3. Osobní zbraně.....	22
2.2.4. Kulometry	23
3. Začátek války a boje v Haliči	23
3.1. 81. pěší pluk na začátku války	23
3.2. Válečné plány a mobilizace	24
3.3. Cesta na frontu a bitva u Zamosće	25
3.4. Ústup.....	28
3.5. Boje na Sanu	29
3.6. Krvavé Parkaszowice.....	30
3.7. Bitva u Limanowe-Lapanowa	32
4. Karpaty	34
4.1. Jihlavský pluk v Beskydech.....	34
4.2. Charakter bojů v Karpatech a osud raněných	35
4.3. Kóta 564	37
4.4. Velikonoční bitva	38
5. V sestavě Jižní armády.....	40
5.1. Změny v uniformě a výstroji od začátku války	40
5.2. Průlom u Gorlice a Tarnova.....	41
5.3. Boje na Dněstru	43

5.4.	Přes Strypu	45
6.	Vincenc Svoboda, voják 81. pluku	48
6.1.	Nástup k pluku	48
6.2.	Výcvik	49
6.3.	Na frontě	50
6.4.	Cesta domů	53
7.	Rok 1916	54
7.1.	Předmostí na Strypě a zákopová válka	54
7.2.	Brusilovova ofenziva	58
7.3.	Krvavá Lysonia	60
7.4.	Změny v uniformě a výzbroji v průběhu války	62
8.	Rok 1917	64
8.1.	Znovu na frontě	64
8.2.	Bitva u Zborova	65
8.3.	Z Koňuch až na Zbruč	68
8.4.	Rozloučení s východní frontou	70
9.	Závěr	72
10.	Seznam zdrojů	75
10.1.	Použitá literatura	75
10.2.	Internetové zdroje	77
10.3.	Archiválie	79
11.	Odvodová oblast pluku	80
12.	Přílohy k uniformě, výstroji a výbavě	81
12.1.	Zařazení 81. pěšího pluku na začátku války	81
12.2.	Čepicový odznak 81. pěšího pluku	81
12.3.	Barva uniformových prvků 81. pluku	82
12.4.	Pokrývka hlavy	82
12.5.	Sumky a opasek	84
12.6.	Blůza a kabát	85
12.7.	Kalhoty	86
12.8.	Obuv	86
12.9.	Tlumok a chlebník	86
12.10.	Polní lahev	87
12.11.	Hodnostní značení na výložkách	87

12.12.	Bodák a puška.....	88
12.13.	Polní lopatka.....	88
12.14.	Přehled výbavy rakousko-uherského vojáka.....	89
13.	Přílohy k vojenskému životu	91
13.1.	Vojenská přísaha c. a k. vojáka	91
13.2.	Přehled vojenských trestů.....	92
13.3.	Slovníček základních vojenských povelů.....	93
13.4.	Přehled přidělů	93
13.4.1.	Stravní dávka od r. 1885 do války	93
13.4.2.	Stravní dávka v letech 1914-1918.....	94
14.	Základní přehled vojenského vývoje	95
14.1.	Cesta 81. pluku do Haliče a schéma železnic	95
14.2.	Strategická situace v Haliči na začátku války.....	95
14.3.	Přehled rozložení sil v Karpatech.....	96
14.4.	Situace před gorlicko-tarnovskou operací	96
14.5.	Brusilovova ofenziva roku 1916.....	97
14.6.	Ústup Jižní armády na Strypu a boje na Lysonii.....	98
14.7.	Bitva u Zborova.....	99
15.	Bojová cesta 81. pěšího pluku.....	100
15.1.	Bojové operace v Haliči a bitva u Zamosće	100
15.2.	Bitva u Rawyruské a ústup	101
15.3.	Boje na Sanu	102
15.4.	Působení pluku od listopadu do prosince 1914	103
15.5.	Jihlavský pluk v Karpatech.....	104
15.6.	Postup během léta 1915	105
15.7.	Působení v létě 1916.....	106
15.8.	Boje na Lysonii a u Koňuch.....	106
16.	Osobnosti.....	107
16.1.	Vincenc Svoboda.....	107
16.2.	Ludvík Svoboda.....	107
16.3.	Anton Altrichter	108

ÚVOD

Ve světové historii je jen málo konfliktů, které proměnily tvář Evropy a celého světa tolik jako první světová válka. Symbolem této války, která bývá často označována za pravý konec „dlouhého“ 19. století, se staly dlouhé linie zákopů na západní frontě a krvavé pozíční bitvy, které dodnes symbolizují marné krveprolití a válečné hrůzy. Mezi ně patří jména jako například Verdun, Somma, Passchendaele a mnoho dalších, která jsou povědomá i těm, kteří se o historii podrobněji nezajímají. Ale nebojovalo se pouze ve Flandrech a ve Francii, které se nám při zmínění této války většinou vybaví. I na východě a jihu Evropy, ať už v Polsku, Srbsku nebo v Itálii, se odehrávaly neméně kruté boje, kterým se ale nedostává stejné pozornosti jako výše zmíněné západní frontě. Ve své práci se proto věnuji právě východní frontě, a to z pohledu pluku, který na ní bojoval od počátku války až do léta 1917. Jsem přesvědčen, že tato práce může být přínosná nejen pro nadšence do historie, ale i pro ty, kteří dávají přednost jiným tématům. Tato práce se částečně zabývá právě i osudy jejich předků. Mezi účastníky války na východní frontě, v té „*blbě Haliči*“, jak ji nazval jednorozční dobrovolník Marek z Osudů dobrého vojáka Švejka, byli mimo jiné i Češi.

S těmito myšlenkami jsem začal na konci druhého ročníku gymnázia bádát v místním archivu. Při první návštěvě mě v pamětní knize města zaujal příběh profesora Vincence Svobody, pomocného učitele na místním gymnáziu, který se války účastnil. V korespondenci bývalého ředitele gymnázia, PhDr. Josefa Fišera, se dochovaly některé z dopisů, které posílal Svoboda z fronty, a ve kterých se plně odráží jeho dojmy a zkušenosti. Jeho osud a zážitky popisované v dopisech mě definitivně utvrdily v myšlence věnovat se ve své práci právě tomuto tématu. Velké díky patří manželům Jičínským pracujícím v archivu, jejichž ochota a vstřícnost mi během bádání pomohla dostat se k dokumentům, kterými jsem se inspiroval, a ze kterých jsem vycházel. Zároveň jsem pokoušel bádát také o Svobodově životě a osudu po válce. Nakonec jsem však dospěl k závěru, že tyto informace jsou mimo téma práce, proto Svobodův příběh ukončím jeho návratem z války a dále již jeho osudy nesleduji, byť píše také o jeho pozdějším významu jako historika, překladatele a spisovatele. Musím však zmínit ochotu a dobrou vůli ze strany Daniela Pavlíčka, jednoho z absolventů gymnázia, kde současně studuji, zajímajícího se o genealogii, který mi během pátrání po Svobodových stopách velmi pomohl.

Během sbírání a shromažďování zdrojů jsem postupně dospěl k rozhodnutí psát o 81. jihlavském pěším pluku, v jehož řadách sloužil profesor Svoboda. Svou roli také sehrála určitá regionální blízkost. Odvodová oblast 81. pluku částečně sahala i na Jemnicko, region sousedící s Moravskobudějovickem, kde žiji. Kromě toho právě osud jihlavského pluku může čtenáři velmi dobře přiblížit východní frontu první světové války. Jihlavský pluk bojoval na „ruské“ frontě od začátku války až do poloviny roku 1917, kdy byl přesunut na italské bojiště. Do té doby si prošel prvními

rakouskými úspěchy v Haliči během prvních dnů války, ale také následným ústupem, bojoval v Karpatech, zažil Brusilovovu ofenzívu a účastnil se i Kerenského ofenzivy, kde bojoval v bitvě u Zborova a Koňuch, kterou v českém prostředí známe především kvůli nasazení československých legionářů. Prostřednictvím jeho bojové cesty se tak můžeme podívat na válečné události z jiného úhlu pohledu a zároveň si udělat konkrétní představu o hrůzách první světové války. Během svého působení na východní frontě byl pluk dvakrát téměř zničen a nejednou utrpěl velmi těžké ztráty.

Mimo bitev a válečných událostí budu v této práci sledovat životní podmínky vojáků a každodennost v zákopech. Neocenitelným pomocníkem mi v tomto ohledu budou spolu s dopisy Vincence Svobody také deníky I. praporu, ve kterých se píše také o všedních dnech a jejich náplni.

V prvních dvou kapitolách své práce se věnuji rakousko-uherské armádě v letech před válkou. V první kapitole popisuji strukturu a organizaci armády, ale zároveň také témata patřící k tzv. malým dějinám, jako například odvody a národnostní otázku. V druhé kapitole se naproti tomu zaměřuji na výstroj, výbavu a výzbroj obyčejného vojáka. Tato část práce se sice přímo nevěnuje bojové cestě 81. pluku, ani východní frontě jako takové, zato je však nezbytná pro plné pochopení následujících kapitol. Pojmy, které se zde vyskytují, budou čtenáře provázet po celou práci.

V dalších kapitolách následuje bojová cesta jihlavského pluku. Spolu s bojovými operacemi a průběhem války na východní frontě je věnována pozornost také vývoji uniformy, zbraní a taktiky. Můžeme tak sledovat, jak se rakousko-uherská armáda, která si až do války zakládala na tradicích, začíná přizpůsobovat požadavkům moderní poziční války. Prostor je dán také popisu zákopové války, jejím charakteristickým znakům, ale také každodennosti na frontě. Působení pluku zasazují do kontextu větších válečných událostí, což nám umožňuje přímo sledovat, nakolik se jednotlivá rozhodnutí generálních štábů promítala do osudů jednotlivých vojáků.

Výjimku tvoří 6. kapitola, ve které se věnuji osudu Vincence Svobody za první světové války. Hlavní důraz je sice kladen na nástup do armády a službu u pluku, kapitola ale zároveň popisuje Svobodův pobyt v zajetí a návrat domů v řadách československých legií. Tuto kapitolu osobně považuji za jednu z nejzajímavějších v celé práci. Svobodovy dopisy jsou zasazeny do kontextu vývoje na frontě. Nabízí se nám tak zcela nový pohled na válečné události, a to očima jednotlivce. Zároveň se jedná o silný příběh, který nám umožní lépe pochopit, jakou osobní tragédii válka pro mnoho lidí znamenala.

Součástí práce jsou bohaté přílohy. Během hledání zdrojů k tématu mé práce jsem narazil na širokou řadu tabulek a údajů k rakousko-uherské armádě. Rozhodl jsem se je proto k práci přiložit. Jedná se o informace pocházející z mnoha zdrojů, které umožní čtenáři udělat si lepší obrázek o životě našich předků v císařské armádě. Spolu s nimi

jsou součástí příloh také části výstroje a uniformy. Velmi přínosnou a cennou při tvoření příloh byla spolupráce s Matyášem Machovcem, nadšencem do historie zajímavícím se také o první světovou válku. Jím poskytnuté fotky uniforem a výstroje spolu s radami k jejich popisku mi velmi pomohly při faktické přesnosti příloh a jejich přínosu.

V neposlední řadě patří mezi přílohy také mapy sledující bojovou cestu pluku. Mnoho obcí zobrazených na těchto mapách, především ukrajinských, nese dnes již jiné názvy. Protože se mi až na výjimky nepodařilo dohledat české varianty těchto názvů, uváděl jsem v těchto případech dobové, tedy polské, názvy nacházející se i v dobových dokumentech. U slovenských obcí jsem používal současné názvy, zároveň jsem ale v závorce pro zajímavost uváděl dobové maďarské názvy, které se vyskytují v dobových zdrojích a mapách.

Jak je z výše uvedených řádků patrné, během psaní této práce jsem prošel řadu různých zdrojů. Z toho důvodu jsem si během psaní práce musel zdroje pečlivě vybírat a dávat pozor na důvěryhodnost jednotlivých zdrojů, abych se vyvaroval opisování nepřesných či přímo nepravdivých informací. Podrobněji se jednotlivým zdrojům a vysvětlením, jakým způsobem jsem s nimi pracoval a podle čeho jsem je posuzoval, věnuji v závěru práce.

1. RAKOUSKO-UHERSKÁ ARMÁDA PŘED VÁLKOU

1.1. Organizace rakousko-uherských pozemních sil

Struktura pozemního vojska c. a k. monarchie patřila v porovnání s armádami ostatních velmocí (Německa, Francie, Ruska a Velké Británie) mezi nejsložitější. Důvodem byla dlouhá nepřerušovaná tradice rakouské armády a fakt, že armáda byla jedním z jednotících prvků mnohonárodnostní monarchie. Svou roli zde sehrálo také rakousko-uherské vyrovnání a politická struktura monarchie.

Roku 1867 byla Rakouská říše v rámci rakousko-uherského vyrovnání rozdělena na dvě části s odlišnými ústavami. Jednalo se o tzv. Předlitavsko, rakouskou část spravovanou z Vídně, a Zalitavsko, uherskou část říše spravovanou z Pešti, později Budapešti. Obě části monarchie sdílely panovníka, zahraniční politiku, říšské finance a společné vojsko.¹ Mimo to měly vlastní ústavu, parlament a zákony. Ve vnitřních otázkách se oba státní celky vyvíjely zcela autonomně a samostatně.²

Složitá struktura armády vzniká roku 1868, kdy je prosazen návrh na zřízení zeměbrany (Landwehr, honvédseg). Zatímco společnou armádu spravovalo ministerstvo války ve Vídni, zeměbranu měla každá část monarchie vlastní.³ Návrh na vytvoření zeměbrany byl součástí maďarských snah o vlastní národní vojsko. Samotný jeho strůjce, ministr zahraničních věcí hrabě Andrassy, byl přesvědčený uherský patriot a jedna z hlavních osobností maďarské revoluce r. 1849.⁴ Maďarská zeměbrana měla sice nosit stejné uniformy jako společné vojsko, zato ale směla používat uherské insignie a vlajky, jejím úředním jazykem směla být maďarština a ve své vojenské přísaze přísahala mimo jiné na maďarskou národní ústavu.⁵

Zeměbrana byla původně určena k podpoře akcí společného vojska na území c. a k. monarchie a mimo její území mohla být použita pouze se souhlasem parlamentu dané části císařství. Roku 1883 byl však přijat zákon, který zeměbranu postavil na roveň společnému vojsku. V průběhu první světové války se zeměbrana stala plnohodnotnou

---

¹ Samotný 81. pěší pluk, kterým se tato práce zabývá, byl součástí společného vojska.

² HLAVÁČKA, Milan. Rakouská monarchie v „dlouhém“ 19. století. In: Kolektiv autorů. *Dějiny Rakouska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 366-472. ISBN 80-7106-491-2, s. 423.

V rámci uherské části říše dochází ještě k chorvatsko-uherskému vyrovnání. Výjimku tvoří Bosna a Hercegovina anektovaná roku 1908, ta nebyla zahrnuta ani do jedné části říše a namísto toho byla řízena ministerstvem financí.

³ NEDOROST, Libor. *Češi v 1. světové válce 1. díl, Mým národům*. Praha: Libri, 2014. ISBN 80-7227-321-6, s. 46 a 47.

⁴ HLAVÁČKA, Milan. Rakouská monarchie v „dlouhém“ 19. století. In: Kolektiv autorů. *Dějiny Rakouska*, s. 412 a 422.

⁵ NEDOROST, Libor. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 47.

Mimo ústavy přísahala zeměbrana také na uherského krále, kterým byl císař František Josef I. korunován r. 1867 jako součást vyrovnání.

složkou armády a roku 1917 byly útvary zeměbrany přejmenovány na střelecké (Schützen). Součástí zeměbrany bylo také četnictvo.⁶

Roli zeměbrany v podobě podpory akcí společného vojska přebírá domobrana (Landsturm, népfelkés) zřízená roku 1886. Domobrana byla tvořena muži ve věku 19-42 let, kteří nenastoupili ke službě v jiné části vojska, vysloužilci a mohli k ní být povoláni také penzionovaní důstojníci, vojenští úředníci a důstojníci mimo službu. Na rozdíl od zeměbrany a společného vojska nabývala domobranecká služba platnosti pouze v případě války.⁷

1.2. Branná povinnost a odvody

Všeobecná branná povinnost byla v rakouském mocnářství zavedena roku 1858. Zahrnovala muže od 20 do 27 let, zato však měla hodně výjimek. Prezenční vojenská služba bývala také mnohem delší než později v době Rakousko-Uherska. Roku 1868 byly výsady a výjimky při odvodu zrušeny branným zákonem.⁸ Poslední úprava branného zákona před první světovou válkou proběhla roku 1907 (pro domobranu) a roku 1912 (pro zeměbranu a společné vojsko).⁹

Odvodní povinnost zahrnovala všechny muže ve věku 20-22 let. Odvody se konávaly každoročně na jaře v březnu a dubnu, v případě potřeby ale mohly být vyhlášeny dodatečné odvody. Branec během odvodu předstupoval před odvodní komisí složenou z úředníků a lékařů politické správy a důstojníků a lékařů společného vojska a zeměbrany.¹⁰

Úkolem komise bylo posoudit tělesné schopnosti brance (ta se určovala podle stupňů *schopen*, *schopen k pomocným službám*, *toho času neschopen* a *neschopen*), rozhodnout o jeho zařazení v branné moci a případných požadovaných výhodách, na které mohl mít branec právní nárok. Zařazení brance ve vojsku určoval stupeň jeho tělesné schopnosti. Branci klasifikováni stupněm *schopen* byli odvedeni, v případě zařazení do stupně *schopen k pomocné službě* byl branec s ohledem na své zaměstnání v civilu odveden k pomocným jednotkám (jednalo se např. o pekaře, krejčí, kováře, písaře, mechaniky

---

⁶ FUČÍK, Josef. Rakousko-uherská branná moc na jaře 1914 a hlavní změny v průběhu války. In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*. Praha: Elka Press, 2003, s. 404-409. ISBN 80-902745-5-2, s. 404.

⁷ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 48.

Domobrana byla povolávána výzvou. Výzva měla dvě části, první se týkala domobranců ve věku 19-37 let, druhá domobranců do věku 42 let. V praxi ale byl mezi oběma výzvami malý rozdíl.

⁸ LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti*. Vyd. I., 3. dotisk. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-1683-4, s. 216-217.

⁹ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 62.

¹⁰ TAMTÉŽ, s. 62.

atd.). Branec ohodnocen jako *toho času neschopen* nastupoval k odvodu znovu příští rok. Pokud byl branec posouzen jako *neschopen*, byl vyškrtnut z vojenské evidence.¹¹

Ne všichni muži, kteří předstoupili před odvodní komisi, nastoupili do armády. Společná armáda i zeměbrana byla každoročně doplňována novým kontingentem branců, který schvaloval parlament vždy na 10 let.¹² Roční počet odvedenců se od roku 1889 až do roku 1912 pohyboval kolem 125 tisíc (z toho 103 tisíc tvoří společné vojsko, zbytek zeměbrana).¹³ Od roku 1912 měl počet ročního kontingentu vzrůst na 159 tisíc mužů. To vzhledem k počtu obyvatelstva znamenalo, že 29,45% branců, kteří předstoupili před odvodní komise, nastoupilo základní vojenskou službu. Rakousko-uherské mocnářství bylo po Itálii z větších evropských mocností druhou zemí s nejnižším počtem odvedených.¹⁴

Při odvodu měl branec právo požádat o zákonné úlevy při výkonu vojenské služby. Jednalo se o dobrovolnou jednoroční službu u armády a přesunutí do náhradních záloh. Dobrovolnou službu mohla vykonávat pouze osoba, která absolvovala střední nebo vysokou školu.¹⁵ Tento druh služby nebyl podmíněn odvodem a zájemce o něj mohl požádat dobrovolně. Mezi práva dobrovolníků patřilo právo na odklad vojenské služby do 24 let a volba druhu vojska, u které chtěl jedinec sloužit. Dobrovolníci, zato ale sloužili až na výjimky na vlastní útraty. Po skončení prezenční služby skládali dobrovolníci povinně důstojnické zkoušky. Pokud neuspěli, opakovali je příští rok, a pokud neuspěli ani podruhé, byli přesunuti do záloh v hodnosti, které dosáhli během služby. Cílem tohoto systému bylo vytvořit zálohy, ze kterých bude možné doplňovat ztráty důstojníků z povolání.¹⁶

Dále měli odvedenci právo na přesunutí do náhradních záloh. Nárok na něj měli živitelé rodin, učitelé, učitelští kandidáti a studenti teologie. Našli bychom mezi nimi také vysvěcené kněze, kteří mohli být povoláni k duchovní službě v poli. V případě války mohli být vojáci náhradních záloh povoláni do zbraně.¹⁷

Odvodu se bylo možné legálně vyhnout tzv. vojenskou taxou. Jednalo se o možnost vykoupit se z vojenské služby. Na počátku 20. století byla rozdělena do 14 tříd (nejnižší

---

¹¹ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 62-63.

¹² Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa - II. díl*. Praha: Naše Vojsko, nakladatelství a distribuce knih, n. p., 1986. ISBN 28-005-86-02/36, s. 438.

¹³ FUČÍK. Rakousko-uherská branná moc na jaře 1914 a hlavní změny v průběhu války. In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 407.

¹⁴ Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa - II. díl*, s. 439.

¹⁵ LENDEROVÁ, JIRÁNEK, MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti*, s. 213.

Mezi jednoročními dobrovolníky bychom našli také umělce jako např. Mikoláše Aleše, Josefa Holečka a Josefa Svatopluka Macháčka.

¹⁶ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 62-63, 87-88.

Zákonná kritéria pro ty, kteří mohli zažádat o dobrovolnickou službu, byla mnohem podrobnější, ale pro účely práce stačí výše uvedené vysvětlení.

¹⁷ TAMTÉŽ, s. 63 a 65.

2 koruny a nejvyšší 200 korun ročně).¹⁸ Taxa bývala každoročně vyměřována podle jmění, výdělku, čistého příjmu a daní jednotlivce, který jí platil každoročně po dobu, co měla trvat jeho vojenská služba. Pokud chtěla osoba platící taxu vycestovat ze země, musela mít vojenskou taxu zaplacenou dopředu nebo vykonat vojenskou službu.¹⁹ Dále se dalo odvodu vyhnout nelegální cestou pomocí simulování nebo sebepoškozování. Již před válkou existovala široká škála možností, jak se daly předstírat zdravotní potíže. Jednalo se například o barvení těla šafránem, kapáním atropinu²⁰ do očí (od r. 1883 se u odvodu prověřoval zrak), zacpávání uší různými předměty, ale také o předstírání slabomyslnosti. Vyskytovaly se i případy sebepoškozování hraničící s mrzačením.²¹ Za války se začínají objevovat případy sebepoškozování na frontě.²²

Vojenská služba trvala 12 let. Z toho 3 roky tvořila prezenční služba u vojska. U zeměbrany a domobrany se doba prezenční služby lišila a postupem času se měnila, od roku 1912 pak byla zavedena všeobecná dvouletá prezenční služba pro celou armádu.²³ Po odsloužení prezenční služby byl voják zařazen do záloh společné armády, kde byl do uplynutí doby určené pro služby v záloze, u společného vojska šlo o 7 let, přesunut na 2 roky do záloh domobrany. Domobranci byli na 10 let zařazeni do záloh domobrany.²⁴ I po skončení prezenční služby bylo možné dále pokračovat v činné službě. Takovým vojákům z povolání se lidově říkalo „supák“ a řidčeji „župáš“.²⁵

Vojáci v záloze měli stále povinnost se hlásit na cvičení se zbraní, účastnit se jich a v případě mobilizace opět nastoupit do vojska. Dobu, kterou měl voják v záloze strávit na cvičeních, určovalo, jak dlouho byl v činné službě. Pokud jedinec odsloužil v činné službě 2 roky, mohl být povoláván na delší dobu, než kdyby odsloužil 3 roky prezenční služby. Samotná cvičení neměla trvat více než 4 týdny a odehrávat se vícekrát než jednou za rok. Vojáci v záloze společné armády mohli být povoláni i v míru k činné službě. Pokud k tomu došlo, počítalo se to jako jedno cvičení.²⁶

---

¹⁸ LENDEROVÁ, JIRÁNEK, MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti*, s. 217-218.

¹⁹ TAMTÉŽ, s. 217-218.

²⁰ Atropin způsobuje rozšíření zornic, jeho předávkování může způsobit ochrnutí mozku a obrnu dýchacího ústrojí. Smrtelná dávka atropinu se u dospělého člověka pohybuje kolem 100 ml.

²¹ LENDEROVÁ, JIRÁNEK, MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti*, s. 219.

²² Téma vyhýbání se odvodu pomocí sebepoškozování a simulace je často zachyceno v Osudech dobrého vojáka Švejka za světové války. Interpretace takového jednání se ale značně liší a je těžké říci, kdy se jednalo o pud sebezáchovy a kdy o formu odporu proti habsburské monarchii či militarismu. Podrobněji se tímto tématem zabývá historik Karel Pichlík ve své knize *Čeští vojáci proti válce 1914-1915*. Velkou část knihy je třeba brát s odstupem kvůli jejímu politickému a ideologickému zabarvení, vyskytují se v ní ale cenné údaje a svědectví, která mohou čtenáři velmi přiblížit tuto tematiku.

²³ Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa - II. díl*, s. 438.

U námořnictva a specializovaných druhů armády jako např. jízdy, dělostřelců, ženistů apod. byla prezenční služba delší a to po i roce 1912.

²⁴ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 65.

²⁵ HODÍK, Milan, LANDA, Pavel (ed.). *Encyklopedie pro milovníky Švejka s mnoha vyobrazeními*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0672-9, s. 222.

²⁶ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 65.

Systém byl mnohem složitější, než se může z textu zdát. Počet cvičení, kterých se měl branec účastnit, se

1.3. Odvodní oblasti a národností otázka

Rakousko-Uhersko bylo před válkou tvořeno 15 teritoriálními obvody, ze kterých se formoval odpovídající počet armádních sborů. Dva až tři sbory dohromady tvořily jednotlivé armády.²⁷ Odvodní obvody, ze kterých byly jednotlivé pluky doplňovány branci, byly v habsburské monarchii stálé, a tak bylo obvyklé, že celé generace sloužily u stejného pluku.²⁸

V široké národnostní skladbě habsburského mocnářství bychom našli 12 národností.²⁹ Tato národnostní pestrost se kvůli všeobecné vojenské službě promítala také do národnostního složení armády. Podíl národností na populaci v Rakousko-Uhersku zhruba odpovídal jejich zastoupení armádě. Početně nejsilnější národností v armádě byli (rakouští) Němci, po nich Maďaři a na třetím místě byli Češi. Nicméně většinu vojáků armády, stejně jako obyvatel monarchie, tvořili Slované.³⁰ Národnosti byly různě zastoupeny v rozličných druzích armády, např. národy v agrárních oblastech na východě říše měly vyšší zastoupení v pěchotě, zatímco u Čechů se tradičně jednalo o dělostřelectvo a jezdeckvo.³¹

To vše se odráželo i v předpisech. Pokud tvořila určitá národnost více než pětinu mužstva, stávala se její řeč tzv. plukovní řečí, jejíž znalost byla pro důstojníky a poddůstojníky závazná.³² Zároveň bývala komisionálně přezkušovaná a každý důstojník daného pluku se jí musel nejpozději do tří let naučit. Velicí a služební řečí armády byla němčina.³³ Velicí řeč zahrnovala vojenské povely a odborné názvy,³⁴ služební řeč byla používána mezi vojáky z povolání a pro úřední záležitosti. Výjimku tvoří zalitavská domobrana a zeměbrana, kde se jednalo o maďarštinu, popřípadě chorvatštinu. Rozhovory mezi vojáky se pak odehrávaly obvykle v řeči mužstva neboli jejich mateřštině.³⁵

---

lišil pro důstojníky, vojenské úředníky a pro vojáky náhradní zálohy, kteří se také museli výcviku účastnit, ale v jejich případě se jednalo o kratší dobu.

²⁷ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka: 1914-1918*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-274-X, s. 64.

²⁸ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 63.

²⁹ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 65.

Někdy se také uvádí 11 národností, v tomto ohledu se opírám o knihu PhDr. Ivana Šedivého, který počítá také Židy, a proto je zde číslo o jedno větší.

³⁰ JUNG, Peter a Darko PAVLOVIĆ. *Rakousko uherská armáda za první světové války*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1520-6, s. 6.

³¹ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 66.

Podíl národností na složení armády se nemusel shodovat v počtu zastoupených hodností. Velkou část důstojníků navíc tvořila šlechta, u které mohl být postoj k národnostní otázce mnohem složitější.

³² TAMTÉŽ, s. 65.

³³ TAMTÉŽ, s. 88-89.

³⁴ NOVÁ, Kateřina. *Čeští vojáci za první světové války v rakousko-uherské armádě* [online]. Plzeň, 2014 [cit. 2024-01-29]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/sy8vt8/>. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Faculty of Philosophy and Arts. Vedoucí práce PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D, s. 15.

Jednalo se v podstatě o 80 výrazů a povelů, které měl voják znát a umět zopakovat.

³⁵ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 65.

Mnozí branci přicházeli s němčinou, popřípadě maďarštinou, do kontaktu poprvé při nástupu do armády. Národnostní rozmanitost proto mohla vést ke zmatkům a nepochopení mezi vojáky a důstojníky rozdílných národností.³⁶ Jsou zaznamenány případy, kdy si dokonce rakousko-uhersští vojáci spletli své spolubojovníky s nepřítelem, kvůli jejich řeči.³⁷

Rakousko-uherské vrchní velení se pokoušelo bránit nacionalistickým tendencím ve vojsku, které by podrývaly jeho soudružnost a morálku, dvěma způsoby. Prvním způsobem bylo národnostní rozměňování pluků. Tento způsob spočíval v organizování jejich skladby tak, aby v nich nebyla příliš zastoupena pouze jedna národnost. Výjimku k tomuto pravidlu tvořily bosenskohercegovinské pluky, které byly formovány jako elitní jednotky.³⁸ Druhým způsobem bylo umísťování záložních jednotek v cizím jazykovém a kulturním prostředí. Prapory s českou většinou bývaly rozmísťovány v Uhrách nebo v alpských zemích, a naopak převážně maďarské prapory bývaly dislokovány v Čechách. Obdobně bývaly dislokovány prapory se srbskou a rumunskou většinou, u Poláků a Rusínů naproti tomu nehrála národnost takovou roli.³⁹

1.4. Organizace rakousko-uherské armády

Po dokončení mobilizace na začátku první světové války měla rakousko-uherská armáda v poli 6 armád.⁴⁰ Ty byly rozmístěny podle operačních plánů pro vedení války. Každá armáda obsahovala několik sborů, kterých bylo na začátku války celkem 18.⁴¹

Na začátku války měl každý sbor 2-3 pěší divize, v průběhu války se pak struktura a složení sborů měnila podle situace. Počet mužstva sboru na začátku války dosahoval 44 tisíc mužů a 900 jezdců, mimo ně disponoval sbor také 84 kulometry, 134 děly a 4 400 povozy.⁴² Jednalo se o stupeň, na kterém se společně slučovaly jednotky všech částí vojska (společné vojsko, zeměbrana a domobrana), které jinak byly zcela samostatné na úrovni nižších jednotek.⁴³

---

³⁶ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 89.

³⁷ HASTINGS, Max. *Katastrofa 1914: Evropa táhne do války*. Vyd. 1. v českém jazyce. Praha: nakladatelství LEDA, spol. s.r.o., ve spolupráci s nakladatelstvím Rozmluvy, 2014. ISBN 978-80-7335-370-4, s. 405.

Hastings píše o incidentu, kdy „čeští“ vojáci začali střílet na sousední jednotku, kterou pokládali za Rusy, protože měli chorvatštinu, kterou vojáci sousední jednotky mluvili, za ruštinu. Mimo to se také zmiňuje o případu, který uvádí rakouský štábní důstojník Constantin Schneider, během kterého rakouští vojáci začali ve tmě střílet na domnělé kozáky, kteří ale byli ve skutečnosti rakouští jezdci. U druhého případu je těžké posoudit, nakolik se jednalo o důsledek jazykové rozmanitosti a nakolik o masovou paniku.

³⁸ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 68-70.

³⁹ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 94.

⁴⁰ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 6.

⁴¹ TAMTÉŽ, s. 6.

⁴² FUČÍK. *Rakousko-uherská branná moc na jaře 1914 a hlavní změny v průběhu války*. In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 405.

Uvedené počty jsou orientační, početní stav sborů se lišil podle počtu jednotek v daném sboru a podle ztrát, které sbor utrpěl v boji.

⁴³ Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa - II. díl*, s. 440.

Pěší divizi zpravidla tvořily 2 pěší brigády po dvou pěších plucích, dvě eskadrony jezdeckva a jedna polní dělostřelecká brigáda.⁴⁴ Před zahájením války měla habsburská monarchie celkem 33 pěších divizí společné armády, 16 pěších divizí zeměbrany (8 divizí rakouské zeměbrany a 8 uherské), 8 jezdeckých divizí společné armády a 2 jezdecké divize zalitavské zeměbrany. Po dokončení mobilizace disponovala rakousko-uherská armáda 49 a půl divizemi.⁴⁵ Početní stav pěší divize společné armády bylo 20 tisíc mužů a 300 jezdců, podpůrné vybavení tvořilo 28 kulometů, 42 děl a 1 000 povozů.⁴⁶

Pěší pluk byl tvořen 4 polními prapory po 4 rotách a podpůrnými jednotkami (3-4 kulometné oddíly, týlové a technické čety).⁴⁷ Síla jednoho praporu činila zhruba tisíc mužů.⁴⁸ Početní stav pěšího pluku se lišil ve válečném a v mírovém období. Síla na válečných stavech činila na začátku války 4 500 mužů včetně podpůrného vybavení v podobě 57 povozů a 6-8 kulometů.⁴⁹ Ne všechny pluky nastupovaly do boje se všemi 4 prapory, jeden prapor býval v mnoha případech přidělen k jiné jednotce, často horské brigádě.⁵⁰

V době zahájení války měla společná armáda celkem 102 pěších pluků. Kromě nich rakousko-uherskou armádu tvořily dále prapory císařských, královských a polních myslivců, 4 pluky bosenskohercegovinských polních myslivců, jezdecké pluky (15 dragounských, 16 husarských a 13 hulánských), 37 pluků rakouské zeměbrany, 42 pluků maďarské zeměbrany (z toho 10 jízdních – husarských) a 72 pluků domobran (rakouskou domobranu tvořilo 40, uherskou 32 pluků) a také specializované technické, týlové, ženijní a dělostřelecké jednotky. V průběhu války počet jednotek vzrostl, v posledním roce války dosáhl počet pluků společného vojska čísla 141 a stejně tak vzrostl i počet ostatních jednotek.⁵¹

V době války vznikají takzvané pochodové prapory a pochodové rot, které sloužily k doplňování ztrát v poli. V místech bývalých posádek zůstávalo tzv. doplňovací velitelství zajišťující doplňování ztrát svého pluku posláním pochodových útvarů. Původně jsou pochodové oddíly odesílány v intervalu 4 týdnů, během války se ale postupně tento systém spolu s výcvikem mění a výrazně zlepšuje.⁵²

---

⁴⁴ JUNG, PAVLOVIĆ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 7.

⁴⁵ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 101.

⁴⁶ FUČÍK. Rakousko-uherská branná moc na jaře 1914 a hlavní změny v průběhu války. In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 405.

⁴⁷ TAMTÉŽ, 405.

⁴⁸ DOLEJŠÍ, Josef. Organizační struktura císařských vojsk (1498-1914). In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*. Praha: Elka Press, 2003, s. 381-404. ISBN 80-902745-5-2, s. 494.

⁴⁹ FUČÍK. Rakousko-uherská branná moc na jaře 1914 a hlavní změny v průběhu války. In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 405.

⁵⁰ Zdroj [50.].

⁵¹ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 64-65.

⁵² Zdroj [44.].

2. RAKOUSKO-UHERSKÝ PĚŠÁK

2.1. Uniforma

2.1.1. Blůza a barva stejnokroje

Do první světové války vstupovala rakousko-uherská armáda ve stejnokroji v tzv. barvě štičí šedi.⁵³ Tato barva se později během války ukáže jako nevhodná.⁵⁴ Počátkem 20. století, v době zavedení tohoto odstínu, dochází ve většině světových armád k postupnému zjednodušování uniforem, které se více přizpůsobují praktickým účelům a podmínkám v poli. Přesto ale přetrvávají mnohé ozdobné prvky, které postupně vymizí až v době války.⁵⁵

Na rozdíl od mužstva a poddůstojníků, kteří byli vystrojováni armádním erárem, si nechávali důstojníci z povolání uniformy šít. Jejich uniformy se proto v mnohých prvcích lišily a nejednou měli důstojníci také odlišné kusy výbavy. Součástí důstojnických stejnokrojů byly také zlato-černé šerpy na opasku, kožené kamaše a důstojnické šavle. Takové doplňky uniforem dělaly v poli z důstojníků snadný cíl lehce odlišitelný od obyčejných vojáků. Již v září 1914 proto vrchní velitel armády, arcivévoda Bedřich, doporučoval důstojníkům v oběžníku, aby od těchto prvků upustili.⁵⁶

Změny v uniformě začátkem 20. století znamenají také sjednocení polní uniformy pro pěší pluky společné armády, bosensko-hercegovinské pěchoty, myslivecké útvary, ženisty, podpůrné oddíly (železniční, telegrafní a zásobovací jednotky), zdravotnické oddíly a zeměbranu. Uniforma se skládá z pokrývky hlavy, blůzy/saka, kalhot a pláště. Doposud používaný zbrojní plášť je nahrazen novou blůzou a v budoucnu bude používán pouze pro slavnostní účely.⁵⁷

Blůza M. 1908, nošená vojáky až do první světové války, má stojatý límec a čtyři kapsy. Kromě základní varianty existovala ještě odlehčená letní varianta určená pro výcvik v letním horkém období. Od standardní varianty se odlišuje lehčí látkou a límcem. U standardního modelu je límec stojatý, naproti tomu u letní varianty se jedná o límec košilový (přeložený).⁵⁸ Na ramenou blůzy se nacházely zapínací nárameníky,

---

⁵³ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 17.

⁵⁴ HASTINGS. *Katastrofa 1914*, s. 405.

Jako dobrý příklad poslouží srážka mezi císařskými lehkými myslivci a ruskou armádou, která skončila těžkými ztrátami na rakouské straně a ve které padl i rakouský generál Alexander Brosch-Aarenau: „*Rakouští vojáci si pak stěžovali, že jsou v šedých uniformách – v nichž by v horách snadno splynuli s terénem – na haličských polích a pláních příliš nápadní, zato Rusové v hnědém byli téměř neviditelní.*“

⁵⁵ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 17-20.

⁵⁶ TAMTÉŽ, s. 19-20.

⁵⁷ NEDOROST. *Češi v I. světové válce I. díl*, s. 104, 130.

⁵⁸ TAMTÉŽ, s. 130-131.

které byly na pravém rameni doplněny o látkový váleček zabraňující sklouznutí řemene pušky z ramene vojáka.⁵⁹

Stříh kabátu byl podobný starší variantě před zavedením nového stejnokroje. Rukávy a později i vnitřní část kabátu byla zesílena vycpávkou. V případě rukávů šlo o bavlněnou vycpávku, u vnitřní strany kabátu se jednalo o ovčí vlnu.⁶⁰ Ve výši pasu byla dvoudílná látková spona pomáhající udržet danou polohu. Podle výstrojního předpisu z r. 1910 měl kabát na zadní části 13 cm dlouhý dvojité záhyb začínající u límce. Pod záhybem se nacházel 20 cm dlouhý rozparek.⁶¹

Límcové výložky se svou barvou lišily pluk od pluku. Každý regiment měl svou barvu, kterou nosili jeho vojáci na svých límcích. Pluky sdílející stejnou barvu výložek se pak odlišovaly barvou knoflíků (žluté nebo bílé). Ty ale byly na hrudi kryté a jediné viditelné knoflíky byly na náramenících. Samotný 81. pěší pluk měl knoflíky bílé barvy a výložky v karmínově červené barvě, kterou sdílel spolu s 82., 84. a 96. plukem.⁶²

2.1.2. Pokrývka hlavy

Pokrývku hlavy v polních podmínkách tvoří polní čepice, která je již v předpisech z roku 1871 důrazně označena jako „v poli jediná pokrývka hlavy pěšáka“ (im Felde die einzige Kopfbedeckung des Infanteristen).⁶³ Polní čepice byly šity s přetahovací částí, která se dala jako ochrana proti špatnému počasí přetáhnout přes uši pod bradou a zapnout. Další možností pokrývky hlavy byla pohodlnější varianta polní čepice, u které ale byla přetahovací část pouze naznačena.⁶⁴ Tato pohodlnější varianta čapky, tzv. Komodekappe, byla určená pro lehčí práce a kasárenskou službu. Její nošení nebylo povinné, mohla být šita z vymožených uniforem podle úsudku velitele, nebo si ji vojáci mohli obstarávat sami na vlastní náklady.⁶⁵

Lem čepice, který se dal přetáhnout pod bradu, se vepředu zapínal na 2 hladké kovové knoflíky.⁶⁶ Nad nimi se nacházel plechový odznak z mosazi s monogramem FJI (František Josef I. / Franz Joseph I.), u uherských jednotek se jednalo o monogram IFJ (I. Ferenc József). Kovový odznak si mezi vojáky získal přezdívku „Frantík“. Na přední straně čepice byl pod odznakem čepice kožený štítek lidově nazývaný kšilt.⁶⁷ Jako součást vojenské tradice nosívali vojáci na pokrývce hlavy v létě dubové listy nebo

⁵⁹ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 18.

⁶⁰ HERMANN HINTERSTOISSER (1990): Zur Adjustierung des salzburgisch-oberösterreichischen k. u. k. Infanterieregiments "Erzherzog Rainer" No. 59, 1868-1908. – *Mitt(h)eilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde* – 130: 669 - 724, s. 711 a 713; dále citováno jako HINTERSTOISSER.

⁶¹ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 106.

⁶² JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 21-24, 27.

⁶³ HINTERSTOISSER, s. 688.

⁶⁴ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 105-106.

⁶⁵ HINTERSTOISSER, s. 688.

⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 686.

⁶⁷ HODÍK, LANDA. *Encyklopedie pro milovníky Švejka s mnoha vyobrazeními*, s. 253-254.

jedlové větvičky v zimě. Podle předpisů z r. 1908 se připevňovaly na levou část pokrývky hlavy.⁶⁸ Pro uchycení těchto prvků se na levé straně čapky nacházela dvě poutka, do kterých se dal list nebo větvička zastrčit.⁶⁹

Důstojnické čepice se mnohdy podobně jako důstojnické uniformy lehce lišily ve střihu. Mimo polních čepic v předepsané barvě existovaly také černé důstojnické čepice, které se vyskytují až do konce války, a ještě po válce bychom je našli, nyní už bez císařských iniciál, ve výstroji poválečné rakouské armády. Důstojnické čepice se zároveň staly vzorem pro vzhled pokrývek hlavy státních úředníků, železničářů, pracovníků pošty atd. Tím se stávají jedním ze symbolů státní moci, čímž si vyslouží nelichotivé přívlastek „protéza mozku“ (Gehirnprothese).⁷⁰

2.1.3. Kalhoty, pásek a obuv

Kalhoty v barvě štičí šedi se od předchozích světlomodrých kalhot lišily především barvou. Jejich střih zůstává v základu stejný.⁷¹ Zvláštností jsou maďarské pluky, které si na kalhotách zachovávají tradiční vyšívání, o které přicházejí teprve v průběhu války.⁷² Kalhoty se skládají ze dvou k sobě přišitých částí. V zadní části kalhot byl v horním okraji trojrohý zapínací výstřih, kterým se daly kalhoty podle potřeby jejich nositele otevřít. Pro případ nepříznivého nebo deštivého počasí existovaly kamaše ze světlomodrého sukna, které kryly nohu do půlky lýtky.⁷³ Mezi důstojníky pak byly velmi oblíbené kožené kamaše,⁷⁴ které byly později nahrazeny spinkami v barvě kalhot zapínanými na dva knoflíky.⁷⁵ Mimo základní variantu kalhot existovala ještě letní varianta určená pro nošení v teplejších oblastech (např. v Chorvatsku, Bosně, atd.), pro jejíž nošení existovala poměrně přísná pravidla.⁷⁶ Obě varianty se lišily pouze materiálem, letní kalhoty byly ze cvilinku⁷⁷ a základní varianta ze sukna.⁷⁸ Mezi důstojníky a poddůstojníky se při různých příležitostech nosily také modrošedé kalhoty, ve své době označované jako „salónní kalhoty“ (Salonhose).⁷⁹

Pásek se nosil přes svrchní oblečení. V případě důstojníků se také vyskytovala šerpa kolem pasu nazývaná „polní pás“, přes kterou se měl opasek taktéž nosit. K pásku patřily také čtyři sumky a kožený závěsník na pochvu bodáku.⁸⁰ Na přední straně pásku

⁶⁸ JUNG, PAVLOVIĆ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 20-21.

⁶⁹ HODÍK, LANDA, ed. *Encyklopedie pro milovníky Švejka s mnoha vyobrazeními*, s. 254.

⁷⁰ HINTERSTOISSER, s. 690-693.

⁷¹ TAMTÉŽ, s. 711 a 713.

⁷² JUNG, PAVLOVIĆ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 21.

Nemyslí se zalitavská domobrana, ale pluky společně armády z uherské části monarchie.

⁷³ HINTERSTOISSER, s. 714-719.

⁷⁴ JUNG, PAVLOVIĆ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 20.

⁷⁵ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 107.

⁷⁶ HINTERSTOISSER, s. 716-718.

⁷⁷ Cvilink nebo také cvilich je látka z hrubší příze.

⁷⁸ HODÍK, LANDA, ed. *Encyklopedie pro milovníky Švejka s mnoha vyobrazeními*, s. 244.

⁷⁹ HINTERSTOISSER, s. 716-718.

⁸⁰ JUNG, PAVLOVIĆ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 18.

byla přezka s dvouhlavým orlem, která se nosí až do r. 1917, od kterého se používá varianta s přezkou a trnem.⁸¹

Od 90. let 19. století se v armádě přestávají nosit vysoké kožené boty, které jsou nahrazeny nízkými hnědými kotníkovými šněrovacími botami.⁸² Boty však bývají často černěny a leštěny, nemusí tak být vždy hnědé. Během války se kotníkové šněrovací boty rozšiřují z důvodu nedostatku materiálu i na jiné části armády, např. mezi jezdecko a ženijní jednotky. Mezi důstojníky se zcela běžně nosily vysoké kožené boty. Podobně jako u blůzy, tak i u kalhot existuje i lehčí varianta bot z kůže a plátna.⁸³

2.2. Výzbroj a výstroj

2.2.1. Výstroj a výbava

Výbavu nosívali vojáci na zádech v tlumoku, který se dal pomocí dvou závěsných řemenů spojit s páskem.⁸⁴ Řemení mělo původně od konce 70. let 19. století černou barvu,⁸⁵ ale během války se začíná znovu používat hnědá barva. V horní části tlumoku nosili vojáci prádlo spolu se zásobou munice, v dolní pak konzervované jídlo. Na tlumoku se nosil svinutý zimní kabát, který ho shora a ze stran kryl. Další výbava v podobě stanové celty, kolíků a tyčí byla k tlumoku připnuta.⁸⁶

Součástí pochodové výstroje byl také chlebník o velikosti 32 na 35 cm nosívaný při úrovni levé hýždě nebo volně zavěšený na opasku. Zevnitř se chlebník dělil na přední kapsu pro kuřácké potřeby, zadní kapsu na chléb či jiné potraviny a kapsu na polní láhev.⁸⁷ Kromě této výbavy nosila polovina čtyř polní lopatku, jeden voják krumpáč a další nůžky na ostnatý drát. Celková váha výbavy se pohybovala kolem 27 kg, což odpovídalo i zátěži výbavy ostatních armád.⁸⁸

Polní lahev se vyráběla ve třech variantách, z čehož poslední byla určena pro jezdecko. Hlavní rozdíly mezi prvními dvěma variantami spočívaly v materiálu a objemu. První varianta o objemu 0,5 litru s uzavíráním na korkovou zátku připevněnou k láhvi řemínkem se vyráběla z hliníku. Druhá varianta s objemem 0,45 litru a se špuntem na šňůrce byla vyrobena ze smaltovaného plechu.⁸⁹ Polní lahev se nosila v chlebníku, ale od roku 1917 bylo povoleno také její nošení v kapse kabátu.⁹⁰

---

⁸¹ HODÍK, LANDA, ed. *Encyklopedie pro milovníky Švejka s mnoha vyobrazeními*, s. 244.

⁸² NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 107.

⁸³ HODÍK, LANDA, ed. *Encyklopedie pro milovníky Švejka s mnoha vyobrazeními*, s. 245.

⁸⁴ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 19.

⁸⁵ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 106.

⁸⁶ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 19.

⁸⁷ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 109.

⁸⁸ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 19.

⁸⁹ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 107-108.

⁹⁰ HAVEL, Petr, Milan HODÍK a Pavel LANDA. *Vojenská kuchařka totiž Kuchařská kniha c. a k. vojska se 178 recepty, mnoha vyobrazeními a s odbočkami až do současnosti*. Praha: Naše vojsko, 2004. ISBN 80-206-0728-5, s. 138.

Součástí výbavy byly také jídelní potřeby. Do roku 1912 nosila pěchota jídelní misku pro dva muže o obsahu 1,25 litru s víkem o objemu 0,3 litru, které bylo zároveň možné použít jako misku. Od roku 1912 se začíná používat jídelní miska pro jednotlivce. Roku 1915 je pak zavedena nová varianta o 3 dílech.⁹¹

2.2.2. Puška a bodák

Základní zbraní rakousko-uherského pěšáka je opakovací puška systému Mannlicher, která od svého zavedení r. 1886 prošla dvěma modernizacemi v letech 1890-1891 a 1895.⁹² Puška Mannlicher ve své poslední variantě byla nejlehčí opakovací puška na světě, to se však odráželo na síle zpětného rázu, který nebyl dostatečně kompenzován vahou zbraně.⁹³ Váha pušky vzor 1895 systému Mannlicher činila 3,65 kg a na délku měla puška 1,282 m.⁹⁴

Kapacita zásobníků byla 5 nábojů⁹⁵ a při střelbě se dalo dosáhnout rychlosti palby 25 ran za minutu. Dostřel pušky činil 4 km.⁹⁶ Armáda měla ve výbavě několik modelů pušky, některé technické útvary a jezdeckvo používaly odlišnou variantu než pěchota.⁹⁷ Během války bychom ale na frontě kromě výše zmiňované varianty narazili také na starší vzory pušky, německé opakovačky Mauser a kořistní zbraně, které se z důvodu nedostatku zbraní také používaly.⁹⁸

Spolu s puškou se používal také bodák určený v první řadě pro mužstvo. Poboční zbraň důstojníků a šikovatelů tvořila šavle. Ve frontových podmínkách ale začínají nosit bodák také důstojníci. Při slavnostních příležitostech se k bodáku přidávalo tzv. portepé, pevný pruh látky s bambulí prošitou trásněmi na konci, které bylo pro důstojníky šité z hedvábí a s iniciálou panovníka.⁹⁹

2.2.3. Osobní zbraně

Poboční krátké palné zbraně si mohli důstojníci obstarávat jak na vlastní náklady, tak z armádních zásob. Mezi nejoblíbenější typy patřily revolvery Rast-Gasser vzor 1898 a jezdecké pistole Roth-Krnka vzor 1907 s ráží 8 mm. Mimo ně se těšily velké oblibě pistole Steyer vzor 1912 s revolvery Gasser-Kropatschek ráže 9 mm. Popularita různých

---

⁹¹ HAVEL, HODÍK a LANDA. *Vojenská kuchařka totiž Kuchařská kniha c. a k. vojska se 178 recepty, mnoha vyobrazeními a s odbočkami až do současnosti*, s. 144-145.

⁹² FUČÍK, Josef. *Poslední válka monarchie (1914-1918)*. In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*. Praha: Elka Press, 2003, s. 335-381. ISBN 80-902745-5-2, s. 361.

⁹³ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 103.

⁹⁴ Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa - II. díl*, s. 403.

⁹⁵ TAMTÉŽ, s. 403.

⁹⁶ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 103.

⁹⁷ Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa - II. díl*, s. 451.

⁹⁸ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 103.

⁹⁹ TAMTÉŽ, s. 104.

druhů pistolí a revolverů se lišila podle druhu vojska. Typy zbraní byly rozmanité a do konce války bychom našli ve výbavě důstojníků téměř jakýkoliv typ krátké palné zbraně.¹⁰⁰

2.2.4. Kulometry

Rakousko-uherská armáda používala široké spektrum kulometů. Jednalo se o kulometry Maxim M. 1889/4, Škoda (Salvator-Dormus) ve variantách M. 1893 a M. 1902 a kulomet Schwarzlose v podobě variant M. 1907 a M. 1907/12.¹⁰¹ Kulometry systému Škoda a Maxim se používaly především v opevněních, naproti tomu hlavními kulometry pěchotních útvarů byly kulometry Schwarzlose.¹⁰²

Samotný kulomet Schwarzlose bez naplněného chladiče a s prázdnou olejovou nádrží vážil 17,2 kg, celková váha včetně dalších částí dosahovala 61,2 kg. V průběhu války je sestava kulometu postupně zlehčována.¹⁰³ Teoretická kadence kulometu je 520 ran za minutu,¹⁰⁴ ale uvádí se také rychlost palby 250-300 výstřelů za minutu.¹⁰⁵ Nábojový pás kulometu obsahoval 250 nábojů a obsluhu tvořili 3 vojáci.¹⁰⁶ Na svou dobu byly kulometry Schwarzlose kvalitní zbraní, jejíž hlavní nevýhodou byl ovšem jejich nízký počet.¹⁰⁷ V době vypuknutí první světové války vycházely na jeden pěchotní prapor zhruba dva kulometry Schwarzlose¹⁰⁸ a armáda disponovala celkově 4000 kusy.¹⁰⁹

3. ZAČÁTEK VÁLKY A BOJE V HALIČI

3.1. 81. pěší pluk na začátku války

Jihlavský 81. pěší pluk vzniká roku 1883. Předchozího roku je přijat nový branný zákon, který v souvislosti s růstem počtu branců zvyšuje počet pěších pluků. Roku 1883 tak vzniká 22 nových pluků, čímž se jejich počet zvyšuje na 102 a zůstane stejný až do první světové války.¹¹⁰ Další ze změn souvisejících s novým branným zákonem bylo zrušení teritoriálního obvodu Brno, jižní Morava se stává součástí obvodu

---

¹⁰⁰ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 22.

¹⁰¹ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 103.

Varianta M. 1907/12 používala stejné náboje jako výše uváděný model M. 1895 pušky Mannlicher.

¹⁰² Zdroj [51.].

¹⁰³ TAMTÉŽ

¹⁰⁴ Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa - II. díl*, s. 454.

¹⁰⁵ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 104.

Rozdíl bude pravděpodobně v teoretické kadenci a polních podmínkách.

¹⁰⁶ Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa - II. díl*, s. 454.

¹⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 451.

¹⁰⁸ TAMTÉŽ, s. 451.

¹⁰⁹ Zdroj [51.].

¹¹⁰ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 101-102.

II. Vídeňského sboru.¹¹¹ Jihlavský pluk je tak spolu s 99. znojemským pěším plukem součástí II. sboru, ve kterém dohromady tvoří 7. pěší brigádu 4. pěší divize.¹¹²

Odvodový obvod 81. pluku se nachází na území dnešního Kraje Vysočina, Jihočeského kraje, Jihomoravského kraje a z malé části také na území spolkové země Dolní Rakousy.¹¹³ Tato poloha, která sahá i na území pohraničí s početnou německou komunitou a dnešních rakouských hranic, se spolu s přítomností německého jazykového ostrova v samotné Jihlavě projevuje také na národnostní skladbě pluku. Ve složení jihlavského pluku se nachází výrazný podíl německy mluvícího obyvatelstva, konkrétně se jedná o 30 % oproti 69 % česky mluvícího mužstva.¹¹⁴

Zatímco I. až III. prapor jihlavského pěšího pluku budou v následující válce bojovat společně, IV. prapor byl součástí 6. horské brigády. V její sestavě bude operovat na srbské, italské a ruské frontě. V roce 1917 je definitivně přiřazen k nově vzniklému 108. pěšímu pluku jako jeho II. prapor. Mimo 81. pěšího pluku bylo v Jihlavě umístěno také velitelství 14. zeměbranceckého pluku.¹¹⁵

3.2. Válečné plány a mobilizace

Pro případ války disponovalo Rakousko-Uhersko třemi nástupovými plány rozhodujícími o rozložení a nasazení vojenských sil. Jednalo se o Plán R v případě války s Ruskem, Plán B počítající s válkou proti Srbsku spolu s Černou Horou a Plán I pro případ války s Itálií. Kvůli riziku války s několika protivníky zároveň je branná moc rozdělena do tří sledů. Největší z nich byl Sled A vznikající na základě všeobecné mobilizace určený proti Rusku či případně proti Itálii. Následoval sled B sloužící jako záloha, která měla být nasazena podle situace. Poslední a nejmenší byl sled MGB (Minimalgruppe Balkan) se zajišťovací funkcí na balkánském bojišti. Oba posledně zmíněné sledy měly být povolány do pole částečnou mobilizací.¹¹⁶

Po vstřícné, byť odmítavé, srbské odpovědi na nepřijatelné¹¹⁷ rakousko-uherské ultimátum z 23. července 1914 podepisuje večer 25. července císař František Josef I. rozkaz o částečné mobilizaci. V noci z 25. na 26. jsou aktivovány sbory patřící

---

¹¹¹ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 65-66.

¹¹² JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 39.

¹¹³ Zdroj [47.].

¹¹⁴ Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa - II. díl*, s. 460.

¹¹⁵ JAROŠ, Zdeněk. *Vojáci, války a Jihlava v letech 1741-1939*. Jihlava: Nová tiskárna Pelhřimov, spol., 2008. ISBN 978-80-254-2809-2, s. 104-106, 108-109.

¹¹⁶ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 29.

¹¹⁷ TAMTÉŽ, s. 25-27.

Rakousko-uherské ultimátum nemělo sloužit jako prostředek urovnání diplomatické krize vzniklé po sarajevském atentátu, nýbrž jako záminka pro vojenské řešení.

do částečné mobilizace.¹¹⁸ Jako první mobilizační den je určen 28. červen. Tentýž den vydává císař pověstný manifest *Mým národům* a vyhláší válku Srbsku.¹¹⁹

Následujícího dne, 29. července,¹²⁰ podepisuje ruský car Mikuláš II. nařízení o částečné mobilizaci. Prvního srpnového dne pak ruská říše vyhláší všeobecnou mobilizaci. Tím se zcela mění vojenská i diplomatická situace. Je rozhodnuto o provedení plánu R a všeobecné mobilizaci. O té je rozhodnuto už 31. července, kvůli zátěži rakouských železničních drah odvázejících jednotky na srbskou frontu, je první mobilizační den až 4. srpna. O dva dny později vyhláší Rakousko-Uhersko válku Rusku.¹²¹ Současně s ruskou mobilizací mobilizuje také Německo a Francie. Zároveň předává Německo své pověstné ultimátum Belgii, což spolu s německým vpádem do Belgie povede ke vstupu Velké Británie do války.¹²² Válka začíná nabývat čím dál většího rozsahu.

Mezitím se Jihlava jako každé posádkové město začíná plnit povolanci. Dochází k doplňování polních rot na válečné stavy a k zahájení výcviku prvních pochodových praporů.¹²³ 6. srpna, dva dny po prvním mobilizačním dni, se jihlavský pluk polní mší loučí se svým posádkovým městem. Před odjezdem na frontu do Haliče pluk pronáší přísahu a zaznívá Körnerova¹²⁴ Modlitba za bitvy (*Gebetwährend der Schlacht*).¹²⁵ Den nato opouští pluk Jihlavu. Znovu zazní modlitba a přísaha, poté nastupují vojáci do vagonů. Podle jednoho ze svazků dějin pluku „*dosud neměl mladý regiment, zformovaný r. 1883 z praporů 1., 2., 8. a 54. pluku, šanci se ukázat před nepřítelem. Ale vlál nad nimi stejný prapor jako ten, co princ Evžen, Daun, Laudon, arcivévoda Karel, Schwarzenberg nesli krví a kouřem k vítězství, ten prapor, co je spojen se jménem, které Rakušana pozvedává k tomu nejlepšímu: Radecký*“.¹²⁶

3.3. Cesta na frontu a bitva u Zamosće

Jihlavský pluk doráží do Haliče 10. / 14. srpna¹²⁷ a vystupuje v Převorsku. Následuje 36kilometrový pochod „*ve slunečním žáru a mracích prachu*“¹²⁸ přes Jarosław až

¹¹⁸ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 170.

¹¹⁹ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 30.

¹²⁰ HASTINGS. *Katastrofa 1914*, s. 101.

Ruská reakce nebyla tak spontánní, jak se může z textu práce zdát. Ještě před mobilizací probíhaly od 24. července vojenské přípravy.

¹²¹ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 176.

¹²² HASTINGS. *Katastrofa 1914*, s. 165.

¹²³ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 178 a 184-186.

¹²⁴ Karl Theodor Körner (1791-1813) byl německý básník a spisovatel, který se zapojil do německého národněosvobozeneckého boje proti Francouzům za napoleonských válek, kde v řadách pověstného Lützowova Freikoprsu našel smrt v boji. Zmínka o hraní této Körnerovy písně se objevuje také v jiných svědectvích z první světové války.

¹²⁵ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 1.

¹²⁶ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Die Schlacht um Zamosć am 30. August 1914, s. 3.

Zmiňované osobnosti patří mezi nejúspěšnější vojevůdce a vojenské velitele rakouské historie.

¹²⁷ JAROŠ. *Vojáci, války a Jihlava v letech 1741-1939*, s. 91.

k Monasterzi, kam doráží následujícího dne. V této vsi je regiment ubytován až do 19. srpna, kdy přichází rozkaz k postupu. Následujícího dne vyráží pluk vstříc boji.¹²⁹

A tak se pluk „*hluboce zabořen do haličského písku a pod zářem srpnového slunce*“ vydává vstříc ruským hranicím, které 21. srpna překračuje.¹³⁰ Regiment pokračuje v postupu na sever a o tři dny později, 24. srpna, se střetává s prvními ruskými jednotkami a prochází si křtem ohněm, prvním bojem v této válce a zároveň v jeho dějinách. Regiment z tohoto střetu vychází úspěšně a jeho velitel se na něj obrací s proslovem, ve kterém vojákům vyjádřil poděkování za dobré chování, a ze kterého vynikla slova „*jsem pyšný stát na čele tak dobrého pluku*“.¹³¹

Touto dobou zahajují rakouské armády v Haliči postup. Koncem srpna dochází u Krasniku k první bitvě na východní frontě, kde vítězí 1. rakouská armáda. Východněji postupující 4. rakouská armáda se od 26. srpna střetává s 5. ruskou armádou. Tento boj je v dějinách 1. světové války znám jako bitva u Komarowa, popřípadě Komarowa a Nataszowa. Jedná se o tvrdé boje, během kterých se situace mění a válečná štěstěna se kloní opakovaně na obě strany. Střet se odehrává na délce bezmála 150 km a kromě obou výše zmíněných armád se do něj místy zapojí také sousední armády. Na obou křídlech se daří rakousko-uherské armádě postupovat a dosáhnout úspěchů, zato na středu získávají na vrch Rusové a situace je zde nejednou kritická. Jihlavský pluk se jako součást II. sboru účastní bojů na levém křídle 4. armády.¹³²

Po prvním střetu s nepřítelem pokračuje pluk v postupu na severovýchod, během kterého spolu se sousedním 99. plukem svádí 26. srpna u Bodaczowa útočné boje a následujícího dne berou všechny tři prapory pluku útokem hořící ves Siedliska. Boje jsou natolik tvrdé, že příštího dne si je pluk nucen oddechnout.¹³³ Téhož dne, co jihlavský pluk dobývá ves Bodaczow, obsazuje II. sbor město Zamosć, které však později v průběhu následujících bojů ztrácí a znovu ho dobývá až 28. srpna.¹³⁴ V této fázi bitvy dochází na středu a pravém křídle armády ke kritické situaci. Jedná se o rozhodující moment bitvy, kdy se rozhoduje o vítězství a porážce. Boje v těchto

---

PhDr. Zdeněk Jaroš uvádí jako datum doražení pluku do Haliče až 14. srpen, podle svazku Die Schlacht um Zamosć am 30. August 1914 z fondu pluku však pluk dorazil již 11. srpna.

¹²⁸ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 1.

¹²⁹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Die Schlacht um Zamosć am 30. August 1914, s. 4.

V datu odchodu pluku ze vsi se výše uvedený svazek shoduje s informacemi v knize PhDr. Jaroše.

¹³⁰ TAMTÉŽ, s. 4.

¹³¹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Die Schlacht um Zamosć am 30. August 1914, s. 4.

¹³² NEDOROST, Libor. *Češi v 1. světové válce 2. díl, Na frontách velké války*. Praha: Libri, 2014. ISBN 80-7277-321-4, s. 90-92, 96.

¹³³ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Die Schlacht um Zamosć am 30. August 1914, s. 5.

¹³⁴ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 2. díl*, s. 91, 95.

úsecích jsou mnohem tvrdší a krvavější než na levém křídle a v sektoru jihlavského pluku.¹³⁵

Obětí a velkých ztrát však není ušetřen ani 81. pluk. Nejkritičtější okamžik bitvy má teprve před sebou. Osudovým dnem se pro něj stává 30. srpen, kdy se regiment účastní bojů o město Stary Zamosć. Obě strany se střetnou v divokém 12hodinném boji. Pluku hrozí porážka, Rusové podnikají zuřivé útoky a vojákům začíná docházet munice, zásobování vázne a vozy s municí mají problém dostat se k předním liniím. Nakonec však mužstvo vytrvá, munice dorazí a pluk přechází do protiútoky, během kterého dobývá samotné město Stary Zamosć.¹³⁶ Tyto boje stojí pluk ztráty v podobě 377 mužů (z toho 32 padlých, 287 raněných a 55 nezvěstných).¹³⁷ Jedná se o těžké ztráty, a i v některých jinak heroizujících zprávách o bitvě se píše o krvavém boji či krvavém dni.¹³⁸

Bitvu však nakonec rozhoduje příchod posil v podobě sboru arcivévody Josefa Ferdinanda, které se objevují na rakouském pravém křídle a obrací situaci v rakouský prospěch. Začíná hrozit obklíčení ruské armády a posledního srpnového dne je nařízen ústup. Rusům se daří vyváznout z hrozícího obklíčení a svůj postup ukončí 2. září po ústupových bojích s postupujícími Rakušany.¹³⁹ Bitva u Komarowa končí úspěchem rakouských zbraní. Je to ale draze zaplacený úspěch a navzdory tomu, že 4. armáda opanuje bojiště, není protivník zničen, a naopak uniká z hrozícího obklíčení.

Vítězství u Komarowa však má svůj symbolický význam. Jedná se o jediné tzv. „čisté vítězství“, které rakouská armáda za celou válku dobyla bez německé pomoci.¹⁴⁰ Svou roli sehraje úspěch i pro 81. pluk. Pro něj se jednalo o první větší bitvu, které se zúčastnil, a zároveň nebyl natolik zdecimován jako jiné jednotky 4. armády. Kvůli svému nezpochybnitelnému úspěchu v bojích z 30. srpna se bitva v plukovních aktech a záznamech často namísto tradičního označení bitva u Komarowa nazývá bitvou o Zamosć podle místa, kde pluk působil a dosáhl nezpochybnitelného úspěchu.¹⁴¹

---

¹³⁵ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 2. díl*, s. 92, 95.

¹³⁶ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 3-4.

¹³⁷ Zdroj [53.].

¹³⁸ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 3-5.

¹³⁹ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 2. díl*, s. 101.

¹⁴⁰ FUČÍK. *Poslední válka monarchie (1914-1918)*. In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 338.

¹⁴¹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. *Regimentsgeschichte*, s. 1.

Jak můžeme také vidět na zdrojích předchozích stránek, dokument z plukovních akt podrobně pojednávající o bitvě u Komarowa nese název „bitva o Zamosć 30. srpna 1914“ (Die Schlacht um Zamosć am 30. August 1914).

3.4. Ústup

Rakousko-uherské 4. armádě však není souzeno si vychutnat svůj úspěch. V době, kdy se tvrdě bojuje u Komarowa, zahajují ruské armády ofenzivu ve východní Haliči, kde tlačí rakouské armády na ústup a začátkem září obsazují město Lvov. Doposud úspěšně postupující 1. a 4. armáda se tak ocitají v těžké situaci. Ruským postupem se odkrývá jejich pravé křídlo a jsou proto nuceny zahájit ústup.¹⁴² Do značné míry je tento vývoj situace výsledkem mobilizačních a nástupových plánů. Během prvních dnů války je sled B určený jako posila na ohroženějším úseku vyslán na srbské bojiště. Kvůli ruské mobilizaci je ale třeba tyto jednotky, nyní již stojící na srbské frontě, přesunout do Haliče.¹⁴³ Tím ale dochází k situaci, kdy se tyto jednotky nemohou zapojit do bojů proti Srbsku a na východní frontu se dostávají postupně a se zpožděním.¹⁴⁴

Jihlavský pěší pluk pronásleduje protivníka až do 3. září,¹⁴⁵ poté ho čekají tvrdé ústupové boje. 4. armáda rytíře von Auffenberga se stahuje na jih, aby podpořila rakouské snahy o znovudobytí východní části Haliče.¹⁴⁶ 9. září se pluk dokonce ocitá v obranných bojích u Tomaszowa, jednoho z měst, podle kterých nese název bitva u Komarowa a Tomaszowa.¹⁴⁷ Rakouské snahy o znovuzískání Lvova narážejí na tvrdý ruský odpor a postupují pouze s velkým úsilím.¹⁴⁸ Do útoku se zapojuje i 4. armáda. Její II. vídeňský sbor se nachází na levém, severním, křídle a namísto útoku je zaměstnán obranou.¹⁴⁹

Bylo by chybou, kdybychom si střety v Haliči na začátku války představovali jako zákopové poziciční boje, se kterými je první světová válka těsně spjata. Válka na východě si až do prosince roku 1914 zachovává pohyblivý ráz manévrových bojů. Svou roli sehrála i jízda, obzvláště ruští kozáci, kterým se daří rakouské vojáky, především zásobovací oddíly, nejednou zaskočit.¹⁵⁰ O kozáckém přepadu zásobovacích vozů či střetů s kozáckými hlídkami se píše také v plukovních záznamech. Zmiňují se dva incidenty, oba datované k září 1914.¹⁵¹

---

¹⁴² ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 77.

¹⁴³ TAMTÉŽ, s. 72.

¹⁴⁴ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 199.

¹⁴⁵ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Die Schlacht um Zamosc am 30. August 1914, s. 5.

¹⁴⁶ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 77-78.

¹⁴⁷ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. Regimentsgeschichte, s. 1.

¹⁴⁸ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 2. díl*, s. 109-110.

¹⁴⁹ GIAISE-HORSTENAU Edmund a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV. *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 1. Band. Das Kriegsjahr 1914 vom Kriegsausbruch bis zum Ausgang der Schlacht bei Limanowa-Lapanów*. Vídeň: Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1931, s. 305.

¹⁵⁰ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 75.

Například během bitvy u Komarowa se podařilo ruským kozákům způsobit zmatek v trénu rakouské 19. „plzeňské“ pěší divize.

¹⁵¹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Regimenstrain, s. 6.

Během ústupu prochází pluk tvrdými boji 7. září u Przewale, kde přichází o 387 mužů, z toho 373 nezvěstných, pravděpodobně zajatých.¹⁵² Další tvrdý boj ho čeká 10. září u vsí Brzezina a Chlewiska, kde si musí vybojovat ústupovou cestu.¹⁵³ Ústupu ale není konec, ruské pronikání na levém křídle 4. armády a jeho obcházení, tyto boje dnes známé jako bitva u Rawaruské, nutí opět rakouskou armádu ustoupit. 12. září tak začíná další ústup, tentokrát k řece San.¹⁵⁴

Ústupová cesta vede Rawouruskou a také Jarosławí, kterou pluk minul před měsícem, když krácel do války. Ruský tlak ale neustává a rakousko-uherská armáda je postupně tlačena i od řeky San.¹⁵⁵ „V pochodu se pokračuje dál přes bláto a marast, často ve zmatku užaslych kolon trénu, západně od Rawyruské na jih. Pochod vede přes Jarosław, Rzeszow na deštěm promáčených silnicích a jílovitých cestách v okolí Rygllice-Tuchowa (jižně od Tarnova).“¹⁵⁶ Nyní se ale vojáci neboří do písčitých cest jako před měsícem, nýbrž do bahna, na které se haličské cesty mění s nadcházejícím podzimem.¹⁵⁷

Jižně od Tarnova se fronta nakonec zastaví. Pluk je doplněn a 24. září zaujímá postavení u vsi Zalasowa, které bude držet až do 4. října.¹⁵⁸ Mělo se jednat o tak silné postavení, že „jenom ojedinělí nepřátelští jezdcí se odvážili až sem“.¹⁵⁹ Pro objektivitu ale nutno podotknout, že touto dobou probíhá na ruské straně rozsáhlá reorganizace v rámci příprav na další útočné akce.¹⁶⁰

3.5. Boje na Sanu

Rozsáhlý rakouský ústup a série ruských úspěchů začíná vytvářet riziko ruského proniknutí do německého průmyslového Slezska. Aby svému spojenci ulehčili, vytvářejí Němci ze záloh 9. armádu, která přechází 3. října ve středním Polsku po boku rakouské 1. armády do útoku. Jejich postup je pro ruskou stranu překvapením a obě armády dosahují počátečních úspěchů.¹⁶¹ Začátkem října přecházejí do útoku i zbylé rakouské armády.¹⁶² Útoku se účastní i 81. pluk, který 8. října proráží ruskou obranu

---

¹⁵² Zdroj [53.].

O tomto střetu není v plukovních záznamech jediná zmínka. Jeho průběh a další okolnosti můžeme pouze předpokládat. To napovídá, že se jednalo o porážku a neúspěch.

¹⁵³ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 7.

¹⁵⁴ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 2. díl*, s. 120-123.

¹⁵⁵ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 78-79.

¹⁵⁶ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 7.

¹⁵⁷ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 2. díl*, s. 124.

¹⁵⁸ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 7

¹⁵⁹ TAMTÉŽ, s. 7.

¹⁶⁰ KORBA, Matúš. Operacie v roku 1914 a rastúci význam karpatského bojiska. In: *Karpatský front 1914/1915*. Bratislava: EUQILIBRIA, 2016, s. 10-35. ISBN 978-80-89523-43-6, s. 15-16.

¹⁶¹ TAMTÉŽ, s. 11, 14.

¹⁶² NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 2. díl*, s. 131.

u Medynie/Lancutu, dále postupuje „v hrubém deštivém počasí přes namáhavé bahnité cesty“ a spolu s dalšími jednotkami dosahuje 12. října řeku San.¹⁶³

Rakouské velení se po úspěšném postupu rozhoduje pokračovat v ofenzivě a pokusit se o překročení řeky. Kvůli vysoké hladině vody je třeba počkat 2 dny do 14. října, kdy je zahájen pokus o překročení řeky.¹⁶⁴ Útok se účastní obě divize II. sboru. 4. divize, jejíž součástí je i jihlavský pluk, útočí u Sienawy, je ale odražena a nedaří se jí vybudovat předmostí. Teprve 8. divize se zachytí na ruském břehu řeky. Její jednotky, které úspěšně překonaly říční tok, se však ocitají v zoufalé situaci. Dopravit munici a posily přes řeku se nedaří. Ti, kteří se přes řeku dostali, se tak ocitají hladoví bez posil a bez munice sami proti nepříteli. Většina z vojáků na tomto předmostí padne.¹⁶⁵

Sousední 3. armáda zahajuje s cílem ulehčit 4. armádě také útočné akce na řece San. Boje na tomto úseku potrvají až do druhé poloviny října, kdy jsou útoky zastaveny.¹⁶⁶ Jedná se o krvavé a chaotické boje vedené v blátivém terénu silně ztěžujícím pohyb. Kromě ruské palby působí rakouské armádě nemalé ztráty také nemoci.¹⁶⁷ Rakouské dělostřelectvo ve snaze podpořit jednotky na předmostích jejich svízelnou situaci nejednou zhoršuje a místy omylem zasahuje vlastní jednotky.¹⁶⁸

Po neúspěšném pokusu o přechod řeky 14. října přechází 4. armáda do obrany, ve které čelí ruským pokusům o přechod řeky.¹⁶⁹ Pluk v těchto pozicích „v houštích a bahně“¹⁷⁰ u vsi Stare Miasto v blízkost Leżajska bojuje až do 4. listopadu. Koncem října se situace ve středním Polsku obrací v ruský prospěch a armády centrálních mocností jsou nuceny zahájit ústup. Kritickou se stává i situace na Sanu, kde Rusové přebírají iniciativu. 3. listopadu se pak dávají na ústup i rakouské armády na Sanu.¹⁷¹

3.6. Krvavé Parkaszowice

Neúspěch říjnové ofenzivy a bojů na Sanu znamená, že iniciativu na východní frontě začíná přebírat ruská strana. Německé a rakouské velení se rozhoduje čelit ruské převaze manévrovými boji. Německá 9. armáda je přesunuta severněji k Lodži s cílem zahájit zde novou ofenzivu, její místo na frontě vyplňují rakouské jednotky. Rakousko-uherské velení si uvědomuje vážnost situace a rozhoduje se německým akcím pomoci vlastním útokem v oblasti Krakova. Začíná proto přesouvat velkou část jednotek

¹⁶³ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 7.

¹⁶⁴ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 2. díl*, s. 138.

¹⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 151.

¹⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 152.

¹⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 152 a 159.

¹⁶⁸ HASTINGS. *Katastrofa 1914*, s. 505.

¹⁶⁹ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 2. díl*, s. 152.

¹⁷⁰ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 7.

¹⁷¹ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 80.

4. armády do stavů 1. armády.¹⁷² Mezi těmito útvary je i II. sbor a spolu s ním 81. pěší pluk.¹⁷³

Pluk během ústupu prochází Sokolowem a Kolbuszowou na Debice.¹⁷⁴ Postupně se odpoutává od nepřítele a 7. listopadu nastupuje u Dabyie a Pustiny do transportů, které ho vezou přes Tarnov, Krakov, Osvětim až k městu Lazy. Zde 9. listopadu vystupuje a vydává se na pochod na frontu, kde 10. listopadu začíná zaujímat obranné postavení na frontě, které bude držet až do 17. listopadu, kdy ho vystřídá 99. znojemský pluk.¹⁷⁵

„Bylo to u Parkaszowic. Tato ves leží jižně od Čenstochové, onoho polského města, které je známé černým obrazem Matky boží.¹⁷⁶ V pozicích na východním okraji toho místa byl I. a II. prapor v noci z 16. na 17. listopadu vystřídán jiným plukem.¹⁷⁷ V husté ranní mlze se podařilo Rusům v síle dvou pluků vniknout do těch pozic a obsadit ves. Vznikla nanejvýš nebezpečná mezera.“¹⁷⁸

Jihlavský pluk zahajuje protiútok s cílem vytlačit Rusy z dobytých pozic. Rozpoutává se tvrdý boj muže proti muži o hořící vesnici. Útok se má zúčastnit i jeden z velitelů praporů, podplukovník Siegl, který se s „šavlí ve vzduchu, pistolí v ruce“ vrhá vpřed a povzbuzuje útočící vojáky. Rusové se odhodlaně brání, boj trvá až do večera, kdy nyní již pod rouškou tmy pluk nakonec útokem vyhání obránce a dobývá hořící ves.¹⁷⁹

Podle plukovních záznamů je v boji zabito 280 Rusů, 500 jich je raněno a více než 1000¹⁸⁰ (ostatní zdroje v plukovních záznamech uvádí 1300)¹⁸¹ zajato. Do rukou pluku se podle svazku plukovních dějin dostává také kořist v podobě 2 kulometů, 4 děl a velkého množství jiného materiálu.¹⁸² Samotný pluk přichází 17. listopadu o 459 mužů, z toho 51 mrtvých a 171 raněných, zbytek především nezvěstní a zajatí.¹⁸³

---

¹⁷² KORBA. Operacie v roku 1914 a rastúci význam karpatského bojiska. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 22.

¹⁷³ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, K. u K. IR v. Falkenhayn Nr. 81 Uebersicht, s. 2.

¹⁷⁴ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. Regimentsgeschichte, s. 1.

¹⁷⁵ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, K. u K. IR v. Falkenhayn Nr. 81 Uebersicht, s. 2-4.

¹⁷⁶ Černá madona čenstochovská je ikona zobrazující Pannu Marii s Ježíškem. Město Čenstochová má velký náboženský význam a již v minulosti bylo slavným poutním místem.

¹⁷⁷ Jednalo se o 99. pěší pluk. Je zajímavé, že o něm zmiňuje pouze jeden zdroj. Můžeme pouze hádat, jestli tato informace nepřišla současníkům důležitá, nebo jestli tuto informaci úmyslně zamlčeli.

¹⁷⁸ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 9.

¹⁷⁹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, K. u K. IR v. Falkenhayn Nr. 81 Uebersicht, s. 6-7.

¹⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 7.

¹⁸¹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. Regimentsgeschichte, s. 2.

¹⁸² TAMTÉŽ, s. 2.

¹⁸³ Zdroj [53.].

„Zteč Parkaszowic zůstane na všechny časy velkým památným dnem pluku.“¹⁸⁴ Ze 17. listopadu se stává plukovní svátek¹⁸⁵ a v Jihlavě, posádkovém městě 81. pluku, je roku 1916 v místním kostele sv. Ignáce dokonce umístěn basreliéf znázorňující boj u Parkaszowic.¹⁸⁶ Odměněn je i plukovník¹⁸⁷ Siegl, který je 10. září 1917 povýšen do šlechtického stavu s přídomkem „von Parkaszowitz“.¹⁸⁸ V deníku I. praporu se následujícího roku 1915 také píše 17. listopadu o plukovním svátku.¹⁸⁹ Je však těžké určit, jestli povědomí o slavném dni pluku přetrvá až do konce války.

Následujícího dne pokračuje pluk v útoku a ztéká výšiny u blízké vsi Norsko. Útok je úspěšný, pluku se dokonce daří ukořistit několik ruských děl a dobytá je i samotná ves. Pluk je za své úspěchy a výkon pochválen v denním rozkaze divize.¹⁹⁰

„Dnes jsem mohl sledovat útočné operace všech jednotek a byl jsem nadšen z elánu a rázu, se kterými byl proveden útok.

Pyšný, že jsem Vaším divizním velitelem, k vám provolávám: Vydržet a kupředu, vítězství musí být naše.“¹⁹¹

Ve zbylých listopadových dnech se bude jednaosmdesátý podílet na bojích v okolí a úspěšně provádět spolu s ostatními rakouskými jednotkami útočné operace. Pozice u Parkaszowic a Norska zaujímá pluk až do 9. prosince, kdy nastupuje do transportu, který ho poveze na jih, kdy se začíná rozvíjet nové válečné dějství.¹⁹²

3.7. Bitva u Limanowe-Lapanowa

V době, kdy rakouská 1. a 4. armáda svádějí tvrdé útočné boje proti Rusům v oblasti Krakova, přecházejí ruské armády do útoku v Haliči a na pravém jižním křídle 4. armády. Tyto události vejdou do dějin jako bitva u Limanowe-Lapanowa. Rakouské straně, konkrétně 4. a 3. armádě, se zde podaří odolat ruskému tlaku a úspěšně udeřit do odkrytého boku útočícího nepřítele.¹⁹³ V souvislosti s těmito boji je do prostoru, kde rakouská 3. armáda vede útok do odkrytého boku útočících Rusů, poslán také 81. pěší

---

¹⁸⁴ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. Regimentsgeschichte, s. 2.

¹⁸⁵ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, K. u K. IR v. Falkenhayn Nr. 81 Uebersicht, s. 7.

¹⁸⁶ JAROŠ, *Vojáci, války a Jihlava v letech 1741-1939*, s. 93.

¹⁸⁷ V době bitvy byl Siegl dosud podplukovník, později však dosáhl hodnosti plukovníka a stane se velitelem pluku.

¹⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 102.

¹⁸⁹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 1, Deníky 1915-16, Tagebuch 1915 mga I/81, s. 6.

¹⁹⁰ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, K. u K. IR v. Falkenhayn Nr. 81 Uebersicht, s. 8.

¹⁹¹ TAMTÉŽ, s. 8.

¹⁹² TAMTÉŽ, s. 8-11.

¹⁹³ KORBA. Operacie v roku 1914 a rastúci význam karpatského bojiska. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 30-32.

pluk, který se bude následujících bojů účastnit jako součást Kombinované brigády Reymann.¹⁹⁴

Na frontu doráží pluk 11. až 12. prosince u Tymbarku/Dobre a hned po výstupu z vagonů se zapojuje do boje. Postupuje tvrdými boji v lesnatém kopcovitém terénu směrem na Tarnov. Čeká ho 42 dní bojů, ve kterých bude kromě Rusů čelit také chladnému počasí a nehostinné zimní krajině.¹⁹⁵ Jako součást Kombinované brigády Reymann se pluk probíjí až do oblasti jižně od Tarnova u řeky Dunajec, kde odráží ruské útoky.¹⁹⁶

Jedná se o tvrdé boje v zimním lesnatém a kopcovitém prostředí, ve kterých se na rakouské straně začíná projevovat fyzické a duševní vyčerpání. Pro srovnání, rakouské divize dosahují maximálního početního stavu 5 tisíc mužů.¹⁹⁷ Prosincové boje a rakouský boční úder nutí ruské armády ustoupit až řekám Dujanec a Biala.¹⁹⁸ Bitva u Limanowe-Lapanowa představuje velký, byť draze vykoupený, rakouský úspěch.¹⁹⁹ Císařské armádě se daří zastavit ruský postup na Krakov a v Karpatech a zároveň donutit ruské armády k ústupu, čímž se prozatím daří zastavit ruský nápor.²⁰⁰ V této době začíná válka na východní frontě nabírat podobu zákopových bojů.²⁰¹

Plukovní záznamy se bohužel podrobněji nezmiňují, kde přesně pluk bojoval, ale podle databáze ztrát se dá určit, že regiment si prošel střety s Rusy u Limanowe (12. prosince) a poté opakovaně u Janowic, Sczepanowic a Plošné. Ze všech střetů, kterými si pluk zatím doposud prošel, ho právě bitva u Limanowa stojí nejvíce mužů. Ztráty od prvních bojů u Tymbarku do konce roku dosahují výše 940 mužů, z toho 25 padlých, 142 raněných, 506 nezvěstných, 265 zajatých a u dvou mužů je stav neudán. Toto číslo je o to dramatičtější, pokud uvážíme, že část seznamu ztrát vztahující se k lednovým bojům pod Tarnovem není dostupná. Celkový počet ztrát tak není zcela úplný.²⁰²

---

¹⁹⁴ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. *1. Band*, s. 795.

GIAISE-HORSTENAU Edmund a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV. *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 2. Band. Das Kriegsjahr 1915. 1. Teil. Vom Ausklang der Schlacht bei Limanowa-Lapanów bis zur Einnahme von Brest-Litowsk*. Vídeň: Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1931, s. 49.

¹⁹⁵ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 11.

¹⁹⁶ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. *2. Band*, s. 51.

¹⁹⁷ FUČÍK. Poslední válka monarchie (1914-1918). In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 341.

¹⁹⁸ KORBA. Operace v roku 1914 a rostoucí význam karpatského bojiska. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 32.

¹⁹⁹ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 83.

Jednotky, které se zúčastnily hlavních bojů, byly mnohdy téměř zničeny. Z 28. pražského pěšího pluku zbylo 230 mužů, z 36. mladoboleslavského pluku pouze jedna rota a z 21. čáslavského pluku údajně jen 36 mužů.

²⁰⁰ KORBA. Operace v roku 1914 a rostoucí význam karpatského bojiska. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 32-34.

²⁰¹ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 83.

²⁰² Zdroj [53.].

Bilance ztrát prvního roku války na východní frontě je pro Rakousko-Uhersko velmi nepříznivá. Do konce roku 1914 dosahují ztráty výše 743 tisíc mužů.²⁰³ Těžké ztráty utrpí také důstojnický sbor, který do konce roku přichází o více než polovinu svého předválečného stavu. Tyto ztráty jsou nahrazovány povoláním záložních důstojníků, čímž se mění charakter důstojnického sboru a ubývá důstojníků šlechtického původu. Před válkou byla armáda nadnárodní složkou, to se ale v průběhu války s nástupem nových důstojníků, kteří smýšlejí převážně národně, postupně mění.²⁰⁴

4. KARPATY

4.1. Jihlavský pluk v Beskydech

Rakouské vítězství u Limanova znamená sice zastavení ruského postupu, nikoli však konec bojů. Novým těžištěm vojenských operací na východní frontě se stávají Karpaty. Koncem ledna 1915 zahajují rakousko-uherské pozemní síly ofenzivu na východě Karpat, ve které dosahují místních úspěchů a daří se jim lehce postoupit.²⁰⁵ Tyto akce ale oslabují levé křídlo 3. armády, držící frontu v Karpatech, která postupně přesouvá více jednotek a záloh do východních Karpat. Toho využívají Rusové, kterým se podaří na západě Karpat postoupit a obsadit několik významných horských průsmyků a strategických míst, mezi nimi Dukelský průsmyk a důležitý železniční uzel Medzilaborce.²⁰⁶

Koncem ledna 1915 je pluk sloučen spolu s 88. berounským pěším plukem do kombinované brigády a vyslán do Karpat. Původně měly být jeho cílem východní Karpaty, ale vzhledem k situaci na bojišti je kombinovaná brigáda nasazena na levém křídle 3. armády.²⁰⁷ Když se 81. pluk dostává 5. února²⁰⁸ ve 3 hodiny ráno do Krasného Brodu (Krasnibrod), vydává se na pochod do pozic, ze kterých se má účastnit pokusu o znovudobytí Medzilaborců. Jakmile se ale po 6hodinovém pochodu dostává na místo, stává se terčem ruské palby a útoků. V následujících dvou dnech je pluk postupně zatlačen o 3 km na hřebeny mezi Sukovem (Szukö) a Repejovem (Repejö), kde 7. února zaujímá postavení, jež bude držet až do 20. března.²⁰⁹

Následující 3 týdny stráví pluk na svých pozicích. K větším bojům dochází 18. února, kdy se pluk pokusí o útok, který je ale zastaven 400 kroků od ruských pozic. Vojáci se

---

²⁰³ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 2. díl*, s. 177.

Z toho celkem 123 484 padlých, 351 498 raněných a 268 436 zajatých.

²⁰⁴ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 65-66.

²⁰⁵ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 2. díl*, s. 178.

²⁰⁶ KAPAVÍK, Radim. Působení 81. pěšího pluku v Karpatech na jaře 1915. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*. Bratislava: EUQILIBRIA, 2016, s. 87-100. ISBN 978-80-89523-43-6, s. 89-90.

²⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 90.

²⁰⁸ V bodě tomto se plukovní záznamy s výše uvedeným zdrojem rozcházejí a uvádí datum 4. února.

²⁰⁹ KAPAVÍK. Působení 81. pěšího pluku v Karpatech na jaře 1915. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 90.

zakopávají a až do 20 hod., kdy se stahují zpět do původních pozic, jsou terčem silné ruské palby. Další větší boj zažívá regiment prvního březnového dne, kdy má podpořit útok sousední uherské jednotky, který se ale rozpadá už v počátku.²¹⁰ Zajímavé je, že v plukovních zdrojích se tyto neúspěchy nezmiňují a naopak se píše o úspěších a zdařilé obraně.

„Přes tři týdny stáli v ledu a sněhu na vrcholcích Homoly. Chrabře snášeli trpký chlad, kousavé sněhové bouře, útočí ve vítězné víře na silně opevněného nepřítele a vrhají ho zpět, kde se hne kupředu.“²¹¹

4.2. Charakter bojů v Karpatech a osud raněných

Charakter bojů v Karpatech je zcela odlišný od toho, čím si prošel pluk v Haliči. Vojáci zde musí čelit extrémním mrazům (často pod -20 stupňů) a silnému chladnému větru spolu se sněhem, který značně ztěžuje pohyb. Rakouští vojáci jsou do bojů v takových podmínkách vybaveni hůře než jejich ruští protivníci. Kromě bojových ztrát tak mnoho vojáků potkává tzv. bílá smrt, der Weisse Tod, umrznutím.²¹²

Mužstvo je vystaveno velkému duševnímu vypětí a tlaku. Kvůli vysokým ztrátám, které vedou k nízkému početnímu stavu mnoha jednotek, nemohou být jednotky na frontě střídány. Špatná kvalita horských cest a nepřízeň počasí brání zásobovacím jednotkám dodávat jídlo včas na frontu. Jídlo, které vojáci dostávají, tak nemusí být čerstvé a nejednou je studené či přímo zmrzlé. Nedostatek stravy a její kvalita se pak odráží na fyzickém i duševním stavu mužstva.²¹³ Tyto faktory a prudkost bojů vedou k velkým ztrátám na obou stranách. Odhaduje se, že ztráty centrálních mocností během bojů v Karpatech, včetně kapitulace posádky pevnosti Přemyšl,²¹⁴ dosáhly výše šesti až osm set tisíc mužů. Ruské ztráty byly přibližně odpovídající.²¹⁵

Silné mrazy brání hloubení zákopů a vojáci musí nejednou přespávat v dírách ve sněhu. Kvůli riziku přilákání nepřátelské palby je zároveň zakázáno rozdělávat oheň. Obtížná

---

²¹⁰ KAPAVÍK. Působení 81. pěšího pluku v Karpatech na jaře 1915. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 90-91.

²¹¹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 12.

²¹² OLEJKO, Andrzej. Velká vojna v Karpatoch. Pohľad na vojnovú matematiku, geografiu, klímu a medicínu z hradiska Rakúsko-Uhorska počas „Karpatskej vojny - Zimnej vojny“ 1914/1915. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*. Bratislava: EUQILIBRIA, 2016, s. 171-196. ISBN 978-80-89523-43-6, s. 174, 187-188.

Již podle některých předválečných zdrojů může sněhová vrstva dosahovat místy několik metrů.

²¹³ TAMTÉŽ, s. 188-190.

²¹⁴ Přemyšl byla rakouská pevnost a město v Haliči, která zároveň tvořila významný strategický bod. Během bojů v prvním roce války se ocitá dvakrát v obležení a pokus o vyproštění Přemyšlu z ruského sevření je jedním z cílů početných rakouských ofenziv na začátku války. Když je pevnost v březnu 1915 nucena kapitulovat, odchází do ruského zajetí posádka o síle více než 100 tisíc mužů.

²¹⁵ FUČÍK. Poslední válka monarchie (1914-1918). In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 342.

strategická situace nutí rakousko-uherské velení vést aktivní obranu a podnikat vlastní protiútoky, aby neumožnilo Rusům plně využít jejich početní převahy. Na vojáky jsou tak kladeny vysoké nároky v nelidských podmínkách.²¹⁶ Tyto okolnosti vedou kromě velkých ztrát také ke značnému poklesu morálky, obzvláště u českojazyčných jednotek.²¹⁷ Těmto problémům se nevyhne ani jihlavský pluk. V dubnu roku 1915 prohlašuje velitelství pluku, že sebezraňování a pokusům o ně zabráni pouze exemplární tresty.²¹⁸ O pokusech vojáků dostat se do lazaretů pomocí „nejroztodivnějších“ zranění a o „drakonických“ trestech za takové pokusy se zmiňuje i Ludvík Svoboda, budoucí československý prezident, který v létě 1915 u 81. pluku sloužil.²¹⁹

Tvrdé přírodní podmínky v Karpatech se promítají i do situace raněných, kteří často kvůli nepřízní počasí umrzají.²²⁰ Občasné oteplení vedou k tomu, že se vojáci nejednou pohybují v mokrém sněhu či bahně. Jejich promočené oblečení je pak nedostatečně chrání před zimou. Zároveň se svahy pokrývají ledem, což činí evakuaci raněných ještě těžší a místy zcela nemožnou.²²¹

Odvoz raněných z fronty zajišťovaly koňské potahy, označované jako sanitní vozy, a automobily.²²² Automobilový park se během války s rostoucími požadavky rapidně rozrůstá.²²³ Ranění byli dopravováni k železničním stanicím, kde pro ně byly připraveny tzv. odvozové stanice, odkud pak byli vezeni do zázemí. Sanitní vlaky se dělí na špitální vlaky (Spitalzüge) pro těžce raněné vojáky vyžadující lékařskou pomoc už během převozu a nemocniční vlaky (Krankenzüge) pro lehce raněné. V prvních letech války se oddělily také infekční nemocniční vlaky (Infektionkrankenzüge). Toto dělení není pouze teoretické a zároveň ovlivňovalo předpisy a podmínky, které v daných vlacích panovaly. Po boku armádních vlaků se používají také vlaky darované dobročinnými organizacemi či řády a jednotlivci.²²⁴

Příliv raněných byl však natolik velký, že kapacita nemocničních vlaků nestačila a pro odvoz raněných se nejednou používaly i stejné vlaky, ve kterých byli na frontu vezeni vojáci a zásoby. Z těchto důvodů vlaky také nejednou vozily větší počet

---

²¹⁶ TURIK, Radoslav. Karpatská zima 1914/1915 ve spomienkach poľného podmaršála Josepha Metzgera. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*. Bratislava: EQUILIBRA, 2016, s. 160-171. ISBN 978-80-89523-43-6, s. 162-163.

²¹⁷ OLEJKO. Velká vojna v Karpatoch. Pohľad na vojnovú matematiku, geografiu, klímu a medicínu z hradiska Rakúsko-Uhorska počas „Karpatskej vojny - Zimnej vojny“ 1914/1915. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 186.

²¹⁸ PICHLÍK, Karel. *Čeští vojáci proti válce (1914-1918)*. Praha: Naše Vojsko, 1961, s. 105.

²¹⁹ SVOBODA, Ludvík. *Cestami života I*. Praha: Oregó, 1996. ISBN 80-902107-5-9, s. 118.

²²⁰ FUČÍK. Poslední válka monarchie (1914-1918). In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 342.

²²¹ TURIK. Karpatská zima 1914/1915 ve spomienkach poľného podmaršála Josepha Metzgera. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 162-163.

²²² Zdroj [58.].

²²³ Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa - II. díl*, s. 451.

²²⁴ Zdroj [58.].

Mezi řády, které darovaly nemocniční vlaky, bychom našli například řád maltézských rytířů.

raněných, než bylo předepsáno.²²⁵ Spolu s počtem raněných je dalším problémem, kterému lékařský personál čelí, hygiena. Důvodem nemusela být nedbalost nebo nezájem personálu. Tlak na ně, a především počet raněných byl tak velký, že udržení hygienických zásad se stávalo čím dál těžším.²²⁶ Na začátku války existovalo 160 polních nemocnic. V jejím průběhu, jak se počet zraněných zvyšoval, se zřizovaly nové nemocnice. Pro jednu pěší divizi se v zásadě počítalo se 3 polními nemocnicemi.²²⁷

4.3. Kóta 564

20. března 1915 je pluk stažen z fronty a zařazen do sestavy 2. pěší divize. Téhož dne dochází v jejím sektoru k několika úspěšným ruským útokům a rakouská strana se rozhoduje pro protiútok. Mezi jednotkami určenými pro protiútok je i 81. pěší pluk, který je z nich nejsilnější a tvoří páteř útoku. Jeho cílem bude kóta 564.²²⁸

Útok začíná 21. března krátce po čtvrté hodině odpolední. Kvůli obtížnému terénu a přesunu na výchozí pozice nebylo možné zahájit útok dříve. Úder 81. pluku je úspěšný a regiment obsazuje celou výšinu.²²⁹ Útočníkům se údajně daří proniknout až za dobyté pozice a zničit zde ruská děla. Během útoku má být zajato 160 Rusů. Namísto oddechu čekají mužstvo po boji opevňovací práce na dobytých pozicích v tvrdých podmínkách.²³⁰

Následujícího dne je odražen ruský protiútok. Rusové se ale zakopávají a vedou po celý den palebný boj.²³¹ „*Ráno následujícího dne, ve 4 hodiny ráno, útočí Rusové. Jsou vrženi [zpět]. Celý den neumlká palba.*“²³² O výsledku se ale nakonec rozhoduje východněji od pozic jihlavského pluku, kde Rusové své pozice navzdory rakouskému protiútoky udrží, a naopak přecházejí do útoku. Tento vývoj situace si vynutí stažení z dobytých výšin a ústup na nové pozice. Pluku se podaří úspěšně odpoutat od nepřítele a už 22. března zaujímá obranné postavení u Javírské a vrchu Kobyla.²³³

Vojákům jihlavského pluku není v následujících dnech dopřáno oddechu. Čeká je budování a opevňování jejich pozic, nepřízeň počasí, kdy se střídá sníh s deštěm,

---

²²⁵ Zdroj [58.].

²²⁶ TAMTÉŽ

²²⁷ Zdroj [59.].

²²⁸ KAPAVÍK. Působení 81. pěšího pluku v Karpatech na jaře 1915. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 91-92.

²²⁹ TAMTÉŽ, s. 92-93.

²³⁰ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 13.

²³¹ KAPAVÍK. Působení 81. pěšího pluku v Karpatech na jaře 1915. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 93.

²³² VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 13.

²³³ KAPAVÍK. Působení 81. pěšího pluku v Karpatech na jaře 1915. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 93-94.

dělostřelecké ostřelování a opakované ruské útoky. 30. března se dokonce Rusům podaří na jednom místě prolomit pozice pluku a situaci zvrátí až protiútok vedený osobně velitelem III. praporu Adamem Stanislickim, kterému se daří Rusy z dobytých pozic vytlačit. On sám však v boji umírá.²³⁴

4.4. Velikonoční bitva

23. března se po pětiměsíčním obléhání vzdává rakouská pevnost Přemyšl. Její pád umožňuje ruskému velení přesunout do Karpat síly, které byly dosud vázané obléháním pevnosti, a zahájit s nimi bojové operace. Následující boje v dubnu jsou označovány jako tzv. velikonoční bitva.²³⁵ V českém prostředí je tato fáze bojů na východní frontě známá ve spojitosti se zajetím a údajnou zradou 28. pražského pěšího pluku. Nejedná se ale o jedinou převážně českou jednotku, která se ocitá v jádru bojů. Také jihlavský pluk si v dubnu roku 1915 prochází těžkou zkouškou.

Příchodu ruských posil si všímá velení 2. divize už koncem března, avšak kvůli nízkým početním stavům a vyčerpání vojáků nemůže podniknout žádné větší preventivní kroky. Hlášená ruská shromaždiště jsou ostřelována dělostřelectvem a jsou připravovány záložní pozice, ale jinak nezbývá rakouské straně než vyčkávat a očekávat úder.²³⁶ V tomto stojí za zmínky, že plukovní záznamy si jsou souvislosti s pádem Přemyšlu vědomy, a dokonce v něm vidí příčinu nárůstu ruských útoků koncem března po stažení z kóty 564, to znamená v bezprostřední době po pádu pevnosti.²³⁷

Hlavní ruský nápor nakonec přichází 2. dubna a je veden na pozice 40. pěšího pluku na levém křídle jihlavského regimentu. Rusům se podaří prolomit jeho pozice a vniknout do týlu 2. pěší divize. Je nařízen ústup a pluk se musí probíjet z hrozícího obklíčení.²³⁸

„Po dvou dnech sněžení, přestřelek, dělostřelecké palby a namáhavých opevňovacích prací útočí na Velký pátek, 2. dubna, čerstvé masy Rusů. Už ve 3 hodiny ráno začal krvavý zápas. Tak hustě se Rusové na útok shromáždili, [a přece] fronta jednaosmdesátého stojí pevně. Na levém místě styku [se sousední jednotkou] se ale podařilo útočícím masám postoupit kupředu a jednou roklí se prorvat do týlu pluku. Rozkaz z brigády velí přerušení boje. V lesích zuří divoký boj. III. prapor je zleva obklíčen. Probíjí se. Příštího dne se pluk hne – ostré boje zredukovaly chrabrou chasu

²³⁴ KAPAVÍK. Působení 81. pěšího pluku v Karpatech na jaře 1915. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 95-96.

²³⁵ FUČÍK. Poslední válka monarchie (1914-1918). In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 342.

²³⁶ KAPAVÍK. Působení 81. pěšího pluku v Karpatech na jaře 1915. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 96-97.

²³⁷ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 14.

²³⁸ KAPAVÍK. Působení 81. pěšího pluku v Karpatech na jaře 1915. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 97-98.

*na sílu praporu – proti valícím se Rusům. Rázný postup 4. dubna (Velikonoční neděle) vyrývá nepříteli 258 ruských zajatců a daří se mu navzdory nejsilnější palbě z děl [postoupit] až k Javirské. Na Velikonoční pondělí stojí prapor znovu na výšině [u Javirské]. Jeho útok toho dne získal 456 ruských zajatců, ukořistil 2 kulometry a mnoho válečného vybavení.*²³⁹

Pluk je v těchto bojích zcela zdecimován, večer 3. dubna jeho početní stav činí pouze 445 mužů a jeden kulometný oddíl. Následujícího dne doráží posily v podobě německých jednotek a 5. dubna zahajují spolu s jihlavským plukem protiútok, ve kterém dobývají ztracené pozice. Hlavní tíha bojů leží nicméně na bedrech německých jednotek a účast 81. pluku není, tak významná, jak se může z výše uvedených řádků zdát.²⁴⁰ Podobně se během velikonoční bitvy vyvíjí situace i na jiných úsecích karpatské fronty. Ruský úder sice dosáhne počátečních úspěchů, protiútok Beskydského sboru²⁴¹ ale situaci na frontě opět stabilizuje.²⁴²

Po stabilizaci fronty přejímá úsek 2. pěší divize a zbytku X. sboru, ke kterému tato divize náleží, německý Beskydský sbor. Stahování jednotek z fronty potrvá až do 10. dubna,²⁴³ v případě jihlavského pluku dochází ke stažení z fronty již 5. dubna.²⁴⁴ V půlce dubna čeká pluk doplnění stavů mužstva pochodovým praporem.²⁴⁵ Na frontě se pluk znovu objevuje 19. dubna, kdy drží pozice u Vyšné Olšavy (Felsőolsva).²⁴⁶ Soudě podle ztrát, se jedná o klidný úsek fronty.²⁴⁷ Ze sestavy X. sboru je pluk přeřazen spolu s 88. berounským plukem k 4. jezdecké divizi XVII. sboru, v jehož řadách se jako součást Skupiny plukovníka v. Bolzano zúčastní nadcházející květnové ofenzivy.²⁴⁸

---

²³⁹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 14.

²⁴⁰ KAPAVÍK. Působení 81. pěšího pluku v Karpatech na jaře 1915. In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 98-99.

²⁴¹ Beskydský sbor (něm. das Beskidenkorps) byl německý sbor operující od jara 1915 v Karpatech, kde pomáhal rakouským spojencům. Na východní frontě bojoval sbor až do léta 1917, kdy je přeložen na západní frontu. Jak uvidíme v následujícím textu, činnost tohoto sboru byla cennou pomocí, která vyčerpané rakouské armádě pomohla udržet frontu v Karpatech.

²⁴² FUČÍK. Poslední válka monarchie (1914-1918). In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 342.

²⁴³ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 2. Band, s. 256.

²⁴⁴ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. Regimentsgeschichte, s. 2.

²⁴⁵ Zdroj [44.].

²⁴⁶ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. Regimentsgeschichte, s. 2.

²⁴⁷ Zdroj [53.].

²⁴⁸ WOZNY, Tomasz. Operácie 3. rakúsko-uhorskej armády v priebehu bitky pod Gorliciami (2 - 8. mája 1915). In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*. Bratislava: EUQILIBRIA, 2016, s. 120-144. ISBN 978-80-89523-43-6, s. 174, s. 121.

5. V SESTAVĚ JIŽNÍ ARMÁDY

5.1. Změny v uniformě a výstroji od začátku války

Od začátku války se začíná měnit podoba rakousko-uherské armády. Zásobovací problémy vedou k tomu, že již koncem prvního roku války musel rakousko-uherský erár přestat trvat na přesných předpisech a byl nucen dávat vojákům výstroj podle daného stavu zásob.²⁴⁹ Na podzim roku 1915 je rozhodnuto o zavedení nového odstínu uniformy v podobě barvy polní šedi, kterou tou dobou používala německá armáda. Zavedení nové barvy uniforem s sebou také nese menší změny ve střihu blůzy. Jednotky byly přestrojovány postupně, a tak se na frontě používala současně velmi široká řada kombinací stejnokrojových prvků. Zároveň dochází k postupnému snižování kvality vyráběných uniforem, která se bude do konce války pouze snižovat.²⁵⁰

Jsou také zavedeny nové kalhoty vzor 1915, tzv. Kniehose, také nazývané jednotné kalhoty. Tato nová varianta kalhot znamenala konec výšivek na kalhotách uherských pluků. Spolu s novými kalhotami jsou během války zaváděny podkolenky a ovinovačky.²⁵¹ Ovinovačky jsou zavedeny konkrétně v létě 1915. Vyráběly se ze sukna a jejich rozměry činily 2 až 2,5 m na délku a 8 cm na šířku a byly zapínány pomocí háčků na jednom konci a 50 cm dlouhými tkanicemi na druhém.²⁵²

Na začátku války postupně vymizí tradice nošení dubového listí a jedlových větviček na čapce. Ty se nyní nosívají pouze při slavnostních příležitostech. Namísto nich si získaly mezi mužstvem i důstojníky na oblibě kovové odznaky. Odznaky a jejich motivy se značně lišily, některé zobrazovaly vlastenecká témata jako například symboly pluku, místa bojových akcí daného pluku, císaře či jiné významné osobnosti a další zase náboženské symboly.²⁵³ Během války vzniká mezi 2 až 3 tisíci čepicových odznaků (čímž se nemyslí jednotlivé výrobky). Jejich obliba byla natolik velká, že jejich nošení bylo koncem listopadu 1916 dodatečně povoleno, navzdory tomu, že bylo z vlastní iniciativy vojáků a teoreticky i proti předpisům.²⁵⁴

Mimo uniforem se mění také výzbroj. Zkušenosti z války a reakce na zákopový způsob boje vedou k zavádění ručních granátů do výbavy pěchoty. Dvě základní varianty ručních granátů se objevují ve výzbroji císařské armády v březnu 1915.²⁵⁵ Rakouské typy ručních granátů byly zpočátku nevyzpytatelné a při užívání hrozila předčasná

---

²⁴⁹ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 21.

²⁵⁰ TAMTÉŽ, s. 67 a 69.

²⁵¹ TAMTÉŽ, s. 21.

²⁵² NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 107.

²⁵³ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 21.

²⁵⁴ Zdroj [52.].

²⁵⁵ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 24.

exploze.²⁵⁶ Kromě granátů rakouské výroby se používaly také německé varianty granátu s dřevěnou rukojetí,²⁵⁷ které jsou spolu s válečkovými ručními granáty o váze 0,8 kg nejpoužívanějšími typy ručních granátů v rakousko-uherské armádě.²⁵⁸

Poziční způsob boje vede také k tomu, že se ve výzbroji rakousko-uherské armády začínají objevovat minomety a tzv. zákopová děla.²⁵⁹ U minometů existovala široká škála ráží od 9 až do 26 cm. Nejčastěji se používaly minomety vzor 1915 a 1916 ráže 9 cm. Minometný oddíl o dvou kusech tvořili 2 šikovatelé a 30 mužů.²⁶⁰ Zákopová děla měla ráži 3,7 cm²⁶¹ s váhou nábojů 0,55 kg a dostřel zhruba 1 800 m. Počet vojáků potřebných k jejich obsluze zhruba odpovídal minometům.²⁶²

5.2. Průlom u Gorlice a Tarnova

Přestože rok 1914 znamená přechod k zákopové válce, považuje ji německé vrchní velení za přechodný jev, a naopak se rozhoduje pro vedení mobilních operací tam, kde jsou k tomu vhodné podmínky, konkrétně na ruské frontě. Prvního květnového dne roku 1915 začíná v oblasti Gorlice a Tarnova hustá dělostřelecká příprava, po které přechází vojska centrálních mocností do útoku. Hlavními silami této ofenzivy jsou 11. německá a 4. rakouská armáda, kterým se daří dosáhnout průlomu ruských pozic a začínají úspěšně postupovat.²⁶³ Rakouská 3. armáda, v jejíž sestavě se nachází i jihlavský pluk, se do průlomu částečně zapojuje již 2. května, ale postup po celé šířce fronty zahajuje až 5. května.²⁶⁴

XVII. sbor bez většího nepřátelského odporu postupuje přes Ondavské údolí směrem k Dukelskému průsmyku, kterého dosahuje předvoj sboru v podobě jízdy následujícího dne a navazuje kontakt s jednotkami severněji postupujícího X. sboru. Tento postup uzavírá do pastí 48. ruskou pěší divizi, která je téměř celá zničená a většina jejích mužů včetně generála Kornilova, jejího velitele a později významné postavy ruské občanské

---

²⁵⁶ FUČÍK. Poslední válka monarchie (1914-1918). In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 361.

Nutno ale podotknout, že podobné problémy nebyly charakteristické pouze pro rakouské typy a zpočátku byly ruční granáty rizikové a nespolehlivé i v ostatních armádách.

²⁵⁷ TAMTĚŽ, s. 361.

²⁵⁸ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 24.

²⁵⁹ FUČÍK. Poslední válka monarchie (1914-1918). In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 361.

V knize se používají pojmy pěchotní děla a granátomety, v přehlednost ale uvádí pojmy zákopová děla a minomety, které se vyskytují v ostatních zdrojích.

²⁶⁰ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 23.

²⁶¹ FUČÍK. Poslední válka monarchie (1914-1918). In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 361.

²⁶² JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 23 a 25.

²⁶³ Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa - II. díl*, s. 483.

²⁶⁴ WOŽNY. Operácie 3. rakúsko-uhorskej armády v priebehu bitky pod Gorliciami (2 - 8. mája 1915). In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 133.

války, upadá do zajetí.²⁶⁵ Jihlavský pluk se účastní tohoto postupu a 6. května večer také doráží k Dukelskému průsmyku. Tentýž den přichází rozkaz o přesunu některých jednotek 3. armády do východních Karpat. Je mezi nimi i Skupina Bolzano, která bude v následujících bojích součástí Jižní armády.²⁶⁶

Jižní armáda²⁶⁷ se k postupu vojsk centrálních mocností přidává 10. května.²⁶⁸ V její sestavě postupuje pluk severním směrem z Karpat do Haliče. Prochází Hrebenowem a Skole. U Stynawy se jeho postup stáčí východněji, až pluk doráží k Bolechowu. Za tímto městem naráží na pevný ruský odpor, který se nedaří zdolat rychlými útoky 17. a 18. května a naopak v následujících dnech čelí sám pluk ruským protiútokům.²⁶⁹

V těchto pozicích svádí pluk tvrdé boje až do 3. června, kdy dostává zprávu o pádu Přemyšlu. Téhož dne se Rusové začínají stahovat. Jihlavský pluk pronásleduje ustupujícího protivníka a 5. června se „*navzdory dešti a hustým podrostem zarostlým lesům*“²⁷⁰ dostává do oblasti Zavadky a Zbory. Během následujícího postupu se hlídky pluku úspěšně střetávají s ruskými kozáky, syny stepi, které se jim má dařit odrazit a několik dokonce vzít do zajetí.²⁷¹

Průlom fronty vede 10. května k ruskému ústupu až k řece San. Následují tvrdé boje na řece, během kterých se centrální mocnosti se pokouší dobýt pevnost Přemyšl, která se jim dostává do rukou po houževnatém ruském odporu 3. června. Postup německo-rakouských sil ale nekončí pádem této pevnosti, centrální mocnosti dále rozvíjejí své úspěchy a pokračují v postupu na východ.²⁷²

Sedmého června se pluk dostává do tvrdého boje s Rusy u Wojnilowa. III. prapor dobývá přilehlé „*zuby nehty bráněné*“ výšiny, přebrodí „*v dešti kulek po úroveň hrudi hlubokou*“ řeku Syvku a bere útokem ruské pozice za řekou. Toho dne má pluk vzít do zajetí 300 Rusů.²⁷³ Vlastní ztráty obnáší 20 mužů, je proto třeba údaj o počtu

---

²⁶⁵ Lavr Georgijevič Kornilov (1870-1918) byl ruský generál v době první světové a ruské občanské války. Z rakouského zajetí se později podaří Kornilovovi uprchnout a znovu se zapojit do války. V roce 1917 sehraje významnou roli během Brusilovovy ofenzivy a v událostech předcházejících říjnové revoluci, když se pokusí o neúspěšný vojenský převrat. V následující občanské válce bude bojovat na straně bělogvardějců.

²⁶⁶ WOŽNÝ. Operácie 3. rakúsko-uhorskej armády v priebehu bitky pod Gorliciami (2 - 8. mája 1915). In: Kolektiv autorů. *Karpatský front 1914/1915*, s. 133, 135-137.

²⁶⁷ Jižní armáda (něm. die Südarmee) byla německá armáda vytvořená na začátku roku 1915 s cílem podpory rakouských spojenců na východní frontě, na které bojovala až do začátku roku 1918. V její sestavě bojovaly kromě německých jednotek také mnohé rakousko-uherské jednotky.

²⁶⁸ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 2. díl*, s. 217.

²⁶⁹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 15.

²⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 15.

²⁷¹ TAMTÉŽ, s. 15-16.

²⁷² ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 96-99.

²⁷³ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 16.

zajatých nepřátel brát s rezervou podobně jako ve všech ostatních případech.²⁷⁴ Během následujícího postupu se pluk proboují po střetu u Medynie, kde opět úspěšně útočí III. prapor, do blízkosti města Halič, u kterého naráží na odhodlaný ruský odpor. Jihlavský regiment je nucen zakopat se až 21. června 4 km od města. V těchto pozicích odráží pluk 10. června ruský pokus o noční útok, ale i jeho vlastní útok je o 8 dní později tvrdě odražen.²⁷⁵

5.3. Boje na Dněstru

V době těchto bojů se Jižní armáda proboují 19. června až k řece Dněstr protékající městem Halič a o den později obdrží rozkaz řeku překonat. Kvůli přípravám a situaci jednotek armády je jako den útoku přes řeku určen až 23. červen. Brigáda Bolzano je spolu s dalšími jednotkami Jižní armády pověřena u Haliče zajišťovat jižní bok útočících vojsk. Spolu s tímto úkolem se brigáda účastní také násilného přechodu řeky u vsi Perlowce.²⁷⁶

81. pluk překonává řeku „až po krk ve vodě“ a pod silnou nepřátelskou palbou.²⁷⁷ Ruská strana ale nezhálí a vrhá se do zuřivých protiútoků. Od 23. června svádí pluk tvrdé obranné boje.²⁷⁸ Rusové zahajují po celé délce předmostí sérii divokých útoků s cílem zatlačit nepřítele zpět do řeky. Do boje významně zasahuje také ruské dělostřelectvo podporující protiútoky mířící na předmostí. Brigáda Bolzano, která je tou dobou přidělena k XXIV. rezervnímu sboru, není v tomto ohledu výjimkou a jenom 25. června odráží zhruba 16 ruských protiútoků.²⁷⁹ Sousední pěší pluky číslo 29 a 75 utrpí v den přechodu těžké ztráty,²⁸⁰ na východní břeh jsou proto, aby odrazily případné další útoky, povolány i zbylé jednotky pluku, které do té doby zůstávaly jako záloha na západním břehu.²⁸¹

Zásobování se stává velmi obtížným. Přes řeku se proto měli vydávat plavci, aby donesli svým spolubojovníkům munici. Ženisté nezhálí a staví pod rouškou noci ze „dveří, plotů, stolů, okenních rámu a střešních šindelů“ improvizované plavidlo, které třikrát přepraví zásoby na východní břeh, než je zasaženo dělostřeleckým

---

²⁷⁴ Zdroj [53.].

²⁷⁵ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 15-16.

²⁷⁶ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 2. Band, s. 495, 557.

²⁷⁷ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. Regimentsgeschichte, s. 3.

²⁷⁸ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 17-18.

²⁷⁹ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 2. Band, s. 558.

²⁸⁰ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 1, Deníky 1915-16, I/81, s. 32-33.

Oby tyto pluky jsou součástí 19. pěší divize, která jenom v den přechodu přichází o zhruba 2 600 mužů, a na některých místech jsou její jednotky vrženy zpět do řeky.

²⁸¹ TAMTÉŽ, s. 33.

granátem a potopeno.²⁸² Toto tvrzení nemusí být nadsazené a o podobné dopravě zásob pomocí improvizovaných plavidel se zmiňuje i deník 1. praporu.²⁸³

Po tvrdých bojích nastává zvrát 26. a 27. června. 27. června jsou jednotky Jižní armády na východním břehu Dněstru natolik silné, že zahajují vlastní útok proti ruským silám a začínají je tlačit zpět od řeky.²⁸⁴ Zvrát přichází také v sektoru 81. pluku. V noci z 26. na 27. června, kdy „mlha zakrývá měsíční zář“, se podaří ženistům postavit pontonový most a tím zajistit pluku stálé zásobování. Téže noci jsou odraženy dva ruské útoky. S těmito bojovými střetnutími končí pro pluk bitva na Dněstru a začíná opět postup směrem na východ.²⁸⁵

„Násilný přechod Dněstru a boje na Dněstru jsou vavřínem ověčený hrdinský čin Falkenhaynovců. Její Výsost se v nejskonalejší milosti uráčila jmenovat náčelníka generálního štábu německé armády generála pěchoty von Falkenhayna majitelem pluku.“²⁸⁶ Pluk se nyní oficiálně nazývá „C. a k. pěší pluk generála v. Falkenhayna č. 81“.²⁸⁷ Po svém jmenování majitelem pluku se obrací generál von Falkenhayn²⁸⁸ na pluk s těmito slovy: „Pyšný a šťastný z onoho nejvyššího ocenění zdravím pluk. Je mi ke cti, že se chrabrí jednaosmdesátníci bok po boku s německými pluky podíleli na slavných bitvách, jež vedly k ruskému ústupu.“²⁸⁹

Boje na Dněstru stojí pluk 445 mužů (87 padlých, 252 raněných a 106 nezvěstných). Ze všech bojů, kterými si prošel pluk od velikonoční bitvy, je přechod Dněstru nejkrvavější. Naprostá většina nezvěstných, 102 mužů, je hlášena k prvnímu dni bojů, kdy pluk zdolával řeku. Nabízí se proto otázka, kolik z nich jsou muži, kteří se utopili, nebo je s sebou strhl divoký proud řeky.²⁹⁰ Určit ruské ztráty je těžké, plukovní prameny i deník I. praporu se však shodují, že během neúspěšných útoků utrpěli Rusové těžké ztráty a nejednou používají v souvislosti s nepřátelskými útoky spojení „krvavě odraženy“.

---

²⁸² VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 17-18.

²⁸³ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 1, Deníky 1915-16, I/81, s. 34.

²⁸⁴ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 2. Band, s. 568-569.

²⁸⁵ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 19.

²⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 19.

²⁸⁷ JAROŠ. *Vojáci, války a Jihlava v letech 1741-1939*, s. 95.

²⁸⁸ Erich von Falkenhayn (1861-1922) byl německý generál a jako nástupce von Moltkeho mladšího náčelník německého generálního štábu v době první světové války. Do dějin první světové války se zapsal především jako strůjce plánu bitvy u Verdunu.

²⁸⁹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 19-20.

²⁹⁰ Zdroj [53.].

5.4. Přes Strypu

Po konci bojů na Dněstru čeká Jižní armádu boj o překonání řeky Gnila Lipa ležící východně od Dněstru. 30. června zahajuje přechod řeky také brigáda Bolzano, která útočí v oblasti vsi Bołszowce.²⁹¹ Jihlavský pluk překračuje řeku lehce severněji u osady Bouszow. V následujících dnech postupuje pluk na východ a proboujává se k řece Zlota Lipa.²⁹² U Zlote Lipy je vržen proti ruskému předmostí. Zde se dostává u vsi Zawadowka a Toustobaby do tvrdého boje s Rusy, kteří odhodlaně a houževnatě brání své pozice. „*Rusové tam kladli našim útokům (7., 18. a 19. července) nejtvrďší odpor. Marně se pokoušeli protiútoky uvolnit z našeho sevření. Přes 7 týdnů trval tento stav. 27. srpna se museli Rusové stáhnout.*“²⁹³

Dočasný klid na frontě u Zlote Lipy dovolil Jižní armádě doplnit ztráty z předchozích bojů a podniknout opatření proti šířící se choleře.²⁹⁴ 27. srpna zahajuje Jižní armáda po boku 2. rakouské armády útok přes řeku, kterou téhož dne úspěšně překračuje.²⁹⁵ Brigáda Bolzano se naplno připojuje k útočným akcím až k večeru, kdy se do útoku přidává také její levé křídlo.²⁹⁶ K tomuto dni nejsou v plukovních záznamech dokonce hlášeny žádné ztráty.²⁹⁷

Následujícího dne překračuje 81. pluk řeku Koropiec u Swejkowa. 2. září bojuje u Kujdanowa o překročení řeky Strypy, kterou nakonec také zdolává. Po překročení Strypy postupuje pluk až k Nastasowu,²⁹⁸ kde ho 7. září východně od města čeká zatím nejtěžší porážka za celou válku. Toho dne se Rusům podaří již v noci na 7. září podniknout překvapivý úder proti sousední 55. pěší divizi a proniknout jejími pozicemi až do týla a boku brigády Bolzano.²⁹⁹

Oba pěší pluky, 88. a 81., se tou dobou připravovaly na útočné akce, které měly být toho dne podniknuty, a ruský útok, který na oba pluky udeřil ještě v ranním šeru, je zaskočil zcela nepřipravené.³⁰⁰ V plukovních záznamech nejsou o boji podrobnější zmínky, a v jednom svazku je dokonce stránka, na které se o boji psalo, z půlky

²⁹¹ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 2. Band, s. 581-582.

²⁹² VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. Regimentsgeschichte, s. 4.

²⁹³ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 20.

²⁹⁴ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 2. Band, s. 659.

Epidemie cholery se týkala IV. sboru, ke kterému jihlavský pluk nenáležel.

²⁹⁵ GIAISE-HORSTENAU Edmund a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV. *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 3. Band. Das Kriegsjahr 1915. 2 Teil. Von der Einnahme von Brest-Litowsk bis zur Jahreswende*, Vídeň: Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1932, s. 56.

²⁹⁶ TAMTÉŽ, s. 58.

²⁹⁷ Zdroj [53.].

²⁹⁸ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 20.

²⁹⁹ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 3. Band, s. 98.

³⁰⁰ TAMTÉŽ, s. 98.

ustřižená. Jedině v deníků I. praporu se můžeme o boji dozvědět o něco víc. Rusové podle všeho v úseku praporu udeřili kolem půl páté ranní. Dále se v deníku píše o problémech velení praporu se spojením s bojující 9. rotou, od které přichází první hlášení o boji.³⁰¹

Oba regimenty jsou rozprášeny a jenom 81. pluk toho dne přichází o 1 456 mužů, z čehož je pouze 7 padlých a 35 raněných. Ostatní jsou pohřešovaní, což svědčí o zmatku a vysokém počtu zajatců.³⁰² Mezi zajatými je také tehdy dvacetiletý pěšák domobrany (Ldst. Inft.) Ludvík Svoboda, budoucí československý prezident a v neposlední řadě jeden z hlavních činitelů zahraničního odboje za druhé světové války.³⁰³ Sám Svoboda se ke svému působení za první světové války vrací v prvním díle svých pamětí *Cestami života*.

„V září se zvedla nová mohutná vlna dezerce českých vojáků. 4. září se vzdal pražský zeměbrannecký pluk, potom 91. pěší pluk a hned nato velká část 18. a 98. pěšího pluku.³⁰⁴ 6. září zaútočili Rusové jižně a jihozápadně od Tarnopolu a Trembowle, prorazili rakousko-uherské linie, dostali se do boku a do zad Bolzanovy brigády a časné ráno ji rozprášili.³⁰⁵

Tenkrát se naskytla příležitost i pro mne. Přihlásil jsem se dobrovolně k těm, kdo měli jít toho dne pro oběd. Cestou jsme se domluvili, že necháme oběd obědem a přejdeme společně do ruského zajetí. Odbočili jsme z cesty, pamatuji se, že jsme nesli dva kotle a snažili se zabloudit k Rusům. Najednou Halt! Stáli jsme před naší polní stráží. Pokus nevyšel.

Až druhý den. Časné ráno zaútočila kozácká jízda a pronikla frontou jako nůž. Za ní se valila pěchota. V rakouských zákopech vypukla panika. Hauptmann³⁰⁶ dělal, co mohl, aby vojáky uklidnil, a do ochraptění křičel, aby stříleli doleva, odkud se rychle přibližoval nepřítel. Nakonec se sám vrhl k opuštěnému kulometu a namířil hlaveň na zprohýbanou rojnici ruských pěšáků. Než stačil stisknout spoušť, skočil jsem k němu a odtrhl ho násilím od zbraně. V příštích vteřinách se přihnali Rusové a my jsme zvedli ruce. V zajetí, když si všechno jaksepatří urovnal v hlavě, přišel mi hauptmann³⁰⁷ poděkovat. Kdyby ho Rusové zastihli za trojnožkou kulometu, skončil by určitě svou pozemskou pouť s trojhranným štykem³⁰⁸ hluboko mezi žebry. Ze samé vděčnosti nám

³⁰¹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 1, Deníky 1915-16, I/81, s. 61-64.

O rázu ruského útoku svědčí také fakt, že 9. rota, před přerušením spojení, hlásila, že ustupuje už 20 minut po prvním hlášení o ruském útoku.

³⁰² Zdroj [53.].

³⁰³ TAMTÉŽ

³⁰⁴ Během tažení r. 1915 opravdu dochází k případům hromadného přebíhání českých vojáků.

Nejkřiklavějším z těchto případů se týká 36. pěšího pluku, jehož chování bylo dokonce v denním rozkaze označeno za zrádné. Podobná situace panovala u zmíněného 18. a 98. pluku, nikoli však u 91. pluku, jež byl nadřizenými naopak chválen.

³⁰⁵ K útoku na Bolzanovu brigádu začíná časné ráno 7. září.

³⁰⁶ Hauptmann, český hejtman, byla rakouská důstojnická hodnost. Hejtman velel rotě (na válečném stavu zhruba 250 mužů).

³⁰⁷ Správně Hauptmann, Svoboda zde píše slovo schválně špatně.

³⁰⁸ Bodákem, Svoboda zde používá ruský výraz pro bajonet.

dal tlustý svazek bankovek z pokladnice kompanie, které vzal předtím k sobě do úschovy. Poctivě jsme všechny peníze rozdělili mezi zajeté příslušníky naší jednotky. To se odehrálo 8. září 1915, na svátek Panny Marie, ještě vím, že jsem si říkal: U nás doma jdou teď asi zrovna na pouť do Příbyslavic.“³⁰⁹

Ruský postup, během kterého se jim daří také ukořistit 8 německých děl, je zastaven až rázným protiútokem, do kterého se zapojuje také tou dobou už reorganizovaná brigáda Bolzano.³¹⁰ Navzdory vysokým ztrátám zůstává brigáda Bolzano v první linii a účastní se i dalších bojů s Rusy v oblasti Nastasowa.³¹¹ Rusové podnikají začátkem září sérii protiútoků a na mnoha místech se situace jednotek Jižní armády stává kritickou a musí bojovat, aby se udržely na východním břehu Strypy. Sbor Marschall, jehož součástí je pluk, se ocitá pod silným ruským tlakem a hrozí dokonce vyklizení pozic na východním břehu řeky. Situaci se ale nakonec podaří přísunem posil 11. září zachránit a zastavit ruské útoky.³¹²

Brigáda Bolzano je 13. září vyslána na pomoc jižněji stojícímu sboru Hofmann.³¹³ Pluk se aktivněji znovu zapojuje do bojů od 14. září, kdy dostává posily v podobě 14. pochodového praporu.³¹⁴ V řadách tohoto sboru se ocitá pluk na západním břehu Strypy, kde zadržuje u Burkanivu ruský postup. 16. září ustupují Rusové kvůli silnému nepřátelskému odporu zpátky do původních pozic. Spojenecké jednotky je následují, překračují řeku a zřizují předmostí na jejím východním břehu.³¹⁵ 81. pluk zaujme postavení u Zlotniki-Parkanowa, které bude navzdory opakovaným ruským útokům držet až do léta následujícího roku, kdy dochází k Brusilovově ofenzivě.³¹⁶ Pro pluk nastává poziční a zákopová fáze války.

V září přechází také celá fronta z mobilního stádia k poziční zákopové válce. Boje v roce 1915 znamenají pro Rusko mimořádné územní ztráty. Rusové přichází o Polsko, část Haliče, Litvy a Bílé Rusi a na některých místech ustupují až o 500 km.³¹⁷ Carská armáda však není zcela zlomena a události nadcházejícího roku 1916 ještě ukážou, že je stále boje schopná síla, která umí tvrdě udeřit.

---

³⁰⁹ SVOBODA, Ludvík. *Cestami života I*, s. 119-120.

Útok, během kterého byl pluk překvapen ráno Rusy a Svoboda padl do zajetí, se odehrál 7. září. To znamená, že se Svoboda v datu spletl nebo události či měl na mysli den, kdy mu poděkoval hejtman.

³¹⁰ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 3. *Band*, s. 98-99.

³¹¹ TAMTÉŽ, s. 99-100.

³¹² TAMTÉŽ, s. 108-110.

³¹³ TAMTÉŽ, s. 129.

³¹⁴ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. Regimentsgeschichte, s. 4.

³¹⁵ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 3. *Band*, s. 130-132.

V plukovních záznamech stojí, že Rusové se stáhli na východní břeh řeky už 13., kdy měl do oblasti pluk dorazit. Podle všeho se ale jedná o chybu, Rusové se stáhli právě až 16. a ještě předchozí den probíhaly na Strypě tvrdé boje.

³¹⁶ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. Regimentsgeschichte, s. 4.

³¹⁷ Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa - II. díl*, s. 483.

6. VINCENC SVOBODA, VOJÁK 81. PLUKU

Jedním z těch, kteří se zúčastnili tažení roku 1915, během kterého se pluk v řadách Jižní armády probil z Karpat až do Haliče, byl také pomocný učitel gymnázia v Moravských Budějovicích Vincenc Svoboda. Svobodův osud a jeho zážitky jsou dobrým příkladem toho, co mohlo mnoho jeho současníků za první světové války potkat a také toho, jak válku prožívali.

6.1. Nástup k pluku

Nový školní rok 1914 na moravskobudějovickém gymnáziu je ještě před svým zahájením ovlivněn válečnými událostmi. Již 31. července je ve městě vyhlášena mobilizace.³¹⁸ To znamená významnou překážku pro právě probíhající práce na nové budově gymnázia. Mnozí dělníci jsou odvedeni³¹⁹ a dochází k omezení dopravy. V místě původní budovy školy, v dnešní městské knihovně, je zároveň zřízen lazaret, kvůli čemuž musí být přestěhovány všechny gymnazijní sbírky do nové školní budovy.³²⁰ Stavba budovy školy, která měla skončit již v létě, se tak protahuje a poslední dělníci opouští gymnázium až v říjnu 1914. Tyto komplikace však nezabránily plánovanému slavnostnímu zahájení nového školního roku 18. září.³²¹

V průběhu školního roku 1914, v době, kdy na východních hranicích Rakouska-Uherska zuří tvrdé boje v Haliči, je 25. září učitelský sbor gymnázia rozšířen o dva suplující učitele. Jedním z nich je i tehdy 27letý rodák z Račerovic, vsi severozápadně od Třebíče, a absolvent filozofické fakulty Vincenc Svoboda³²² suplující na gymnáziu český a německý jazyk.³²³ Do osudu školy zasáhne válka opět 2. prosince, kdy nastupuje učitelský sbor gymnázia před odvodní komisí. U ní je polovina učitelů, včetně ředitele školy, uznána za schopnou vojenské služby. Obecní radě města se však podaří dosáhnout zproštění ředitele od vojenské služby a samotná škola se pokouší dosáhnout zproštění také u ostatních profesorů. Toho se jim až na dvě výjimky podaří dosáhnout. Jednou z oněch výjimek je i Vincenc Svoboda, který nastupuje 16. ledna do aktivní služby u 81. pluku v Jihlavě.³²⁴

³¹⁸ Státní okresní archiv Třebíč, fond Archiv města Moravské Budějovice. Pamětní kniha I, s. 145.

³¹⁹ JANDERKA, Zdeněk. Historický úvod. In: *Almanach ke 100. výročí založení Gymnázia Moravské Budějovice*. F. R. Z. agency, 2011, s. 12-20. ISBN 978-80-87332-29-0, s. 14.

³²⁰ Státní okresní archiv Třebíč, fond Archiv města Moravské Budějovice. Pamětní kniha I, s. 145-146.

³²¹ JANDERKA. Historický úvod. In: *Almanach ke 100. výročí založení Gymnázia Moravské Budějovice*, s. 14.

³²² Státní okresní archiv Třebíč, fond Gymnázium Moravské Budějovice. Čtvrtá výroční zpráva obecního reálného gymnázia v Mor. Budějovicích za školní rok 1914-15.

³²³ JIČÍNSKÝ, Petr. Lístky z vojny: Z osudů dobrých vojáků moravskobudějovického gymnázia za světové války. *Západní Morava: vlastivědný sborník*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 2005, 9(9), s. 98-109. ISSN 1211-8931, s. 100; dále citováno jako JIČÍNSKÝ.

³²⁴ TAMTÉŽ, s. 98-99.

6.2. Výcvik

Po nástupu k pluku začíná pro Vincence Svobodu výcvik u záložního tělesa pluku v Jihlavě. Po prvních dvou týdnech výcviku posílá 4. února Svoboda řediteli gymnázia dva první vojenské lístky³²⁵ se vzkazem.

*„Všem, kteří doma zůstali, i těm, kteří se již z vojny vrátili, srdečný pozdrav! Vyslovte můj dík žákům za milé vzpomínky. Všecko vyhráme, umíme už výborně defelírovat.“³²⁶
Váš Svoboda“³²⁷*

*„Velectěný pane řediteli!
bílý lístek Váš jsem včera dostal. Jsem rád, že kol. Jech a Hejl jsou osvobozeni.“³²⁸ Jech mi to dnes potvrdil. Jen aby osvobození déle potrvало. Nepřeji z Vás nikomu zážitků, které já dosud trpělivě a klidně snáším.“³²⁹*

Rakousko-Uhersko se v zimě 1914/15 nachází v těžké vojenské situaci, což se promítá na kvalitě výcviku nových branců. Kvůli nedostatku vybavení je zrušen palebný výcvik a vojáci dostávají zbraně spolu s municí teprve před odjezdem na frontu. V průběhu války se bude délka i kvalita základního výcviku postupně zlepšovat, ale v době, kdy jím ale prochází Svoboda, se stále jedná o předválečných 8 týdnů.³³⁰

Během osmi týdnů výcviku si měl voják osvojit zacházení se zbraní, získat povědomí o chodu věcí v armádě a naučit se správně chovat ke svým druhům. Již rakouské předválečné vojenské předpisy dávají důraz na relativně humánní přístup k rekrutům. Má se tak mimo jiné vyvarovat přetěžování mužstva, které může mít kontraproduktivní výsledky.³³¹ Vojáci měli začínat výcvik bez výstroje a postupně ji měli přidávat během výcviku, tak aby si navykli na zátěž.³³² Osmitýdenní doba základního výcviku však byla s ohledem na všechno, co musel voják zvládnout a naučit se, ještě před válkou hodnocena jako krátká a nedostatečná.³³³ Velitelé proto často museli, aby stihli vojáky naučit všemu potřebnému, vést intenzivnější výcvik a klást na mužstvo větší nároky, které nejednou vedly k vyčerpání a přetěžování, čehož se paradoxně měli podle

---

³²⁵ Vojáci dostávali dopisnice/lístky poštou zdarma, pro obyvatelstvo na „domácí frontě“ pak byly na prodej za 1 haléř. Pro balíčky a dopisy na frontu pak existovala podrobnější nařízení. Pro vojáky také platilo, že ve svých psaních nesměli psát, kde se nachází vyšší velitelství či brigáda.

³²⁶ pochodovat při přehlídce,

³²⁷ Státní okresní archiv Třebíč, fond Fišer Josef, PhDr., inv. č. 48, kar. č. 4, soukromá korespondence.

³²⁸ Svoboda tím naráží na domobraneckou přehlídku, při které byla polovina učitelského sboru uznána za schopné vojenské služby.

³²⁹ Státní okresní archiv Třebíč, fond Fišer Josef, PhDr., inv. č. 48, kar. č. 4, soukromá korespondence.

³³⁰ Zdroj [44.].

³³¹ *Exerzierreglement für die k. u. k. Fusstruppen*. Wien: Hof- und Staatsdruckerei, 1911, s. 11, 13-14.

Ohleduplný přístup k vojákům doporučují již Cvičné řady pro cís. a kr. pěší vojska z let 1897 a 1902.

³³² TAMTĚŽ, s. 12-13.

³³³ LENDEROVÁ, JIRÁNEK, MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti*, s. 226.

Pro srovnání, v německé armádě trval základní výcvik 16 týdnů.

předpisů vyvarovat.³³⁴ Možná právě tyto okolnosti se odrazily i na Svobodových prvních lístcích. O něco více se o výcviku dozvídáme až z dalšího lístku z 16. února, kde se znovu objevuje humor a nadhled jako v prvním vzkazu.

„Pozdrav z prvního tažení, které dobře dopadlo. Je jen několik "marschmarodů",³³⁵ zajali jsme nepřátele jako Rusů a útokem všechno vyhráli. Po rastu 4 hodiny domů. Co nyní děláte? Pozdrav Svoboda“³³⁶

Během svého pobytu u pluku v Jihlavě se Svoboda přinejmenším jednou, začátkem dubna o Velikonocích, vydává na návštěvu do Moravských Budějovic.³³⁷ Sám se o tom zmiňuje ve svém posledním lístku řediteli před odjezdem na frontu datovanému k 4. dubnu.

„Děk za milý lístek. Kol. Kovář vůbec nepsal. Určitě nepřijedu, ale navštívím Vás pravděpodobně o svátcích. S úctivým poručením mil. paní na shledanou se těší a veselí Velikonoce přeje Svoboda.“³³⁸

Třetího června se Svoboda vydává na frontu. Když cestou na frontu projíždí Budějovicemi, přicházejí se s ním rozloučit bývalí kolegové z gymnázia spolu se starostou a několika členy městského zastupitelstva.³³⁹ Od svého povolání do služby a nástupu u pluku v Jihlavě k 16. lednu až do odjezdu na frontu strávil Svoboda v posádkovém městě 81. pluku celkem 138 dní a více než 19 týdnů, což je rozhodně více než výcviková doba v této fázi války. Důvodem je pravděpodobně Svobodovo povýšení na desátníka, jak je také uváděn v lístcích z fronty. Se vši pravděpodobností se proto doba jeho pobytu u záložního tělesa pluku protáhla právě kvůli průpravě a přípravě na výkon této hodnosti.³⁴⁰

6.3. Na frontě

Je těžké určit, kdy přesně se Svoboda dostává na frontu, a přibližné datum příjezdu můžeme pouze předpokládat. Podle Svobodových lístku z fronty víme, že se zúčastnil násilného přechodu Dněstru, dorazit tedy musel před 23. červnem. Jihlavský 81. pluk

---

³³⁴ LENDEROVÁ, JIRÁNEK, MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti*, s. 226.

Slovy nejmenovaného rakouského důstojníka z roku 1886: „(...)koncentrovaný výcvik, jenž v osmi nedělích z čeledína i nádeníka vyčarovati musí hotového vojáka, nese vinu na přechetných těch superarbitracích. U vojska, jež má slabý materiál lidský, jeví se následky uštívání hned, u silnějších lidí později, ale dostaví se každým způsobem.“

Jedná se o výpověď z druhé poloviny 19. století, ale protože doba výcviku a mnohé okolnosti zůstávají zachovány až do války, je toto svědectví aktuální i k tématu této práce.

³³⁵ Doslova „pochodových marodů“, Svoboda nejspíše myslí vojáky, kterým došly při pochodu síly.

³³⁶ Státní okresní archiv Třebíč, fond Fišer Josef, PhDr., inv. č. 48, kar. č. 4, soukromá korespondence.

³³⁷ JIČÍNSKÝ, s. 100.

³³⁸ Státní okresní archiv Třebíč, fond Fišer Josef, PhDr., inv. č. 48, kar. č. 4, soukromá korespondence Josef Kovář, zmiňovaný kolega, byl spolu se Svobodou jeden ze dvou kantorů odvedených r. 1915.

³³⁹ JIČÍNSKÝ, s. 100.

³⁴⁰ Jako desátník mohl Svoboda velet roji, nejmenší jednotce s počtem 14 mužů.

touto dobou od 8. / 9. až do 21. června drží pozice u města Halič. Jedná se o patovou situaci, kdy nejsou Rusové schopni svým nočním útokem na pozice pluku 10. června prolomit jeho postavení, ale odražen je i útok 81. pluku 18. června.³⁴¹

Pluk je následně přesunut lehce severněji, aby se mohl 23. 6. zúčastnit přechodu řeky Dněstr.³⁴² Řeku se regimentu a Jižní armádě, v jejíž sestavě bojuje, podaří úspěšně překonat, ale rázem se ocitá pod útokem. Rusové provádí sérii útoků s cílem rozbít nově vytvořené předmostí.³⁴³ Situace je vážná, vojáci na východním břehu řeky se ocitají bez dostatečného zásobování a zároveň bez možnosti ústupu.³⁴⁴ Jednotky pluku a Jižní armády se ale na předmostí udrží, byť ne beze ztrát, a 27. června se jim podaří převzít iniciativu a zahájit vlastní postup, během kterého tlačí ruské jednotky východně od řeky.³⁴⁵ Teprve začátkem července, dva týdny po bojích na Dněstru, posílá Svoboda svůj první lístek z fronty datovaný k 6. červenci

„Vážený pane řediteli,

dosud jsem živ a zdráv přes všechny kruté boje, které prodělal náš pluk na Dněstru. Pokračujeme skoro denně pronásledující Rusy. V krásné haličské krajině, zakopán v písčité půdě v ovsu vzpomínám na domov. Ne smutně, spíše vesele. Právě nás zase navštívila těžká ruská artilerie. Šťastně jsem vyvázl. Dosud se nám stále daří znamenitě, námahy nejsou veliké a proviantu dostatek, ba nadbytek. Zásobování je v nejlepší pořádku. Nové zvláštní zážitky a dojmy až ústně. Dostal jste již lístek? Co dělají kolegové vojáci? Všem mnoho pozdravů! V úctě Váš Svoboda“³⁴⁶

Den nato, 7. července, se pluk dostává k obci Zawadowka na řece Zlota Lipa, kde je jeho útok odražen. Pluk je nucen se zakopat a fronta dočasně ustrne na mrtvém bodě. Do konce července se pluk 7., 18. a 19. července opakovaně pokusí o útok na ruské předmostí na západní straně řeky, pokaždé je však se ztrátami odražen.³⁴⁷ 6. srpna Svoboda opět píše řediteli z fronty.

„Velečtělý pane řediteli,

dostal jsem včera Váš milý lístek z 1. t. m. Stěžovat lze si ještě tak na poštu, ačkoli proti minulému roku funguje přímo znamenitě. Vše dostávám v pořádku v krátké době díky naší příznivé situaci. Nyní zvláště si nelze zde naříkat. Rusové stáhli téměř veškerou artilerii z této části fronty, takže jen zřídka nás navštěvují polními děly. Zvláště těžké

---

³⁴¹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 16.

³⁴² TAMTÉŽ, s. 16.

³⁴³ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 2. Band, s. 558.

³⁴⁴ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 17-18.

³⁴⁵ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 2. Band, s. 568-569.

³⁴⁶ Státní okresní archiv Třebíč, fond Fišer Josef, PhDr., inv. č. 48, kar. č. 4, soukromá korespondence.

³⁴⁷ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 20.

artillerie tu nemají. Zato naše dělostřelectvo zle řadí v jejich řadách. My zatím postupujeme stále blíže, kopajíce si noc co noc nové podzemní příbytky. Nevěřil byste ani, jak pohodlně možno se zařídit v takové díře. Mnohý náš „dékunk“ jest lépe stavěn a pevněji než zdejší vesnické domy (chaloupky ze dřeva, hlinou oplácané).³⁴⁸ K našemu pluku nyní trvale, jak se zdá byl přidělen p. Christ, Oler a velice se mi tu zamlouvá. S p. Rukrem jsem také mluvil, setkal jsem se s ním již dvakrát sám. Včera bylo veselo u nás, ani hudba nescházela. Došlat zpráva o pádu Varšavy v pravé poledne a hoši naši i od 88. pl. hned musili to oznámit Rusům, křičíce jim do zákopu: Varšava naša! V rukach Avstrijskich!³⁴⁹ Tabulky s nápisy vystrčili a salvy střílel. Idylka. Srdečný dík za vše.³⁵⁰

Situace se až do konce srpna nijak mění. Svobodu a další vojáky 81. pluku tak začíná trápit také boj s nudou, ke kterému se mohou připojit vzpomínky a touha po domově. I to se promítá do následujícího lístku z 21. srpna.

„Velectěný pane řediteli!

Čekám stále zpráv od Vás. Psal jsem vám posledně 6./VIII. Snad jste lístku ---³⁵¹ nedostal. Jestli nedošel, je to vinou mojí. Žijeme tu klidně, čekajíce vývoj událostí na severu.³⁵² Zařízení jsme na delší pobyt. S Rusy, kteří jsou od nás 2500 kroků,³⁵³ se škádlíme. Útoky jsou jen řídké. Proto také mně tu velice „dědí“. Jen také duševně rád bych tu získal. Mnoho bych Vám měl sdělit, velice mnoho. Uschovávám vše pro budoucnost. Kéž by byla aspoň taková jako minulost!“³⁵⁴

O šest dní později, 27. srpna, zahajuje Jižní armáda úspěšný útok přes Zlotu Lipu. Fronta se opět dává do pohybu a jihlavský pluk znovu postupuje.³⁵⁵ V posledních srpnových dnech zdolává řeku Strypu a pokračuje dál na východ. Začátkem září ale ruská strana přechází v této oblasti do protiútoků.³⁵⁶ To pocítí i 81. pluk. V noci na 7. září se Rusům podaří úspěšný noční útok na pozici sousední 55. pěší divize, které jsou prolomeny a nad ránem Rusové udeří na 81. a 88. pěší pluky, které se jim podaří zcela zaskočit. Jihlavský pluk je rozprášen a obrácen na útek. Situaci se postupně daří

---

³⁴⁸ V tomto bodě Svoboda nepřehání. Vojáci si i podle jiných svědectví z východní fronty své „dékunky“ (z něm. Deckung – kryt) zdobili a zařizovali pohodlně. To se dělo především, když na určitém místě zůstávali delší dobu, jako tomu bylo právě u Zlote Lipy v srpnu 1915.

³⁴⁹ Varšava padla 5. srpna, to znamená ve stejný den, kdy se tato zpráva dostala mezi mužstvo. To, co vojáci jihlavského 81. pluku a sousedního 88. berounského pluku křičeli na Rusy, se dá přeložit jako „Varšava je naše! Varšava je v rukách Rakušanů!“

³⁵⁰ Státní okresní archiv Třebíč, fond Fišer Josef, PhDr., inv. č. 48, kar. č. 4, soukromá korespondence.

³⁵¹ Chybějící slovo jsem, bohužel, nebyl schopen přečíst

³⁵² V době, kdy se Svoboda s 81. plukem nacházeli na frontě u Zlote Lipy, se těžiště ofenzivy centrálních mocností posunulo severněji do oblasti středního Polska, kde se odehrávaly rozhodující boje.

³⁵³ Pokud budeme počítat krok jako v českém prostředí tradičně uváděných 59 cm, jde o vzdálenost 1 475 m.

³⁵⁴ Státní okresní archiv Třebíč, fond Fišer Josef, PhDr., inv. č. 48, kar. č. 4, soukromá korespondence.

³⁵⁵ GLAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 3. Band, s. 56.

³⁵⁶ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914–1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 20.

stabilizovat a přeskupený pluk se téhož dne znovu zapojuje do bojů, utrpí však velmi těžké ztráty.³⁵⁷ K 7. září je hlášena ztráta 1456 mužů, z toho naprostá většina pohřešovaných, což téměř odpovídá polovině stavu pluku o 3 praporech. Mezi zajatým je i desátník Vincenc Svoboda.³⁵⁸

6.4. Cesta domů

V kontaktu s ředitelem zůstává Svoboda i po svém zajetí, přičemž se dokonce dochoval jeden z jeho lístků ze zajetí. Kontakt však přeruší Svobodův vstup do legií, kam podává přihlášku v Kyjevě již 25. října, ani ne dva měsíce po svém zajetí, ale přijat je až v červnu roku 1917.³⁵⁹ Ještě jako zajatec se Svoboda zúčastnil propagační činnosti jako redaktor novin.³⁶⁰ Po svém vstupu do legií 11. 6. 1917 je pak zařazen ke štábu 1. divize jako vojín.³⁶¹ Postupně se stává náčelníkem tajného výzvědného oddílu a zároveň pokračuje ve své novinářské činnosti jako redaktor Věstníku revolučních vojsk.³⁶² V jednom ze svých pozdějších lístků je dokonce uváděn jako náčelník historického oddělení štábu. Kontakt s domovem jeho činnost v legiích dočasně přeruší a dopisovat s ředitelem začíná opět až po konci války a vzniku samostatného Československa.

*„Vážený pane řediteli,
od 1917. roku nemám od Vás ani zprávičky, z domova ovšem také ne. Často vzpomínám a rád již bych se vrátil, nejráději na staré místo. Doufám, že příštím rokem najisto se uvidíme. Piště, co u Vás nového, co dělají moji žáci, co všichni známe! (...)
Všem mnoho, mnoho pozdravů*

Váš Svoboda“³⁶³

Do konce roku 1919 se Svoboda také dovídá o osobní tragédii, která ho postihla v době jeho zajetí. *„Když odjížděl z domova, zanechal v něm mladou, zdravou ženu a krásné dítě, vrátiv se našel rodinný nábytek složený v jednom pokoji a ženu s dítětem na hřbitově v jednom hrobě.“³⁶⁴* Svoboda se tuto špatnou zprávu dovídá ještě během svého pobytu v Rusku a píše o ní ve svém dopise, jež došel do Moravských Budějovic 1. ledna 1920.

„P. S. Dostal jsem nepřímou zprávu, že jsem ovdověl. Poněvadž nikdo mi nepíše, smilujte se aspoň Vy a vytrhněte mne z nejistoty.“³⁶⁵

³⁵⁷ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 3. Band, s. 98-99.

³⁵⁸ Zdroj [53.].

³⁵⁹ Zdroj [56.].

³⁶⁰ Státní okresní archiv Třebíč, fond Archiv města Moravské Budějovice. Pamětní kniha I, s. 265.

³⁶¹ Zdroj [56.].

³⁶² JIČÍNSKÝ, s. 100.

³⁶³ Státní okresní archiv Třebíč, fond Fišer Josef, PhDr., inv. č. 48, kar. č. 4, soukromá korespondence.

³⁶⁴ Státní okresní archiv Třebíč, fond Archiv města Moravské Budějovice. Pamětní kniha I, s. 265.

³⁶⁵ Státní okresní archiv Třebíč, fond Fišer Josef, PhDr., inv. č. 48, kar. č. 4, soukromá korespondence.

Jakým způsobem se Svoboda zprávu dozvěděl, můžeme pouze předpokládat. Jednou z možností je, že se pokoušel navázat s manželkou korespondencí, dopisy mu ale byly kvůli jejímu úmrtí poslány s poznámkou nazpátek. Stejným se způsobem se dozvěděl i ředitel gymnázia o Svobodově zajetí.³⁶⁶

Do Moravských Budějovic se Svoboda vrací 6. května 1920³⁶⁷ po svém demobilizování 23. dubna.³⁶⁸ Po návratu se mimo jiné zapojuje do činnosti místního legionářského spolku.³⁶⁹ Opouští ale místní gymnázium, aby začal učit na státním reálném gymnáziu v Praze.³⁷⁰ V městské kronice je pak ještě 5. září zmíněna účast Svobody na schůzi legionářů na radnici.³⁷¹

Ačkoli Svoboda na škole učil pouze krátkou dobu a většinu svého pracovního úvazku strávil na frontě, v zajetí a jako legionář, navázal s ředitelem Fišerem skrze korespondenci blízký, skoro až přátelský vztah a v jednom z dopisů z r. 1920 řediteli dokonce tyká a oslovuje ho „příteli“. Samotný ředitel Fišer popsal Svobodu v jeho Pracovním vysvědčení při odchodu z ústavu následovně:

„Pan Vincenc Svoboda za krátkého učitelského působení na zdejším ústavě byl učitelem velmi horlivým. Své důkladné vědomosti odborné přizpůsoboval v ohledu didaktickém i metodickém potřebám žactva, příprava jeho pro školu byla vždy velmi pečlivá, výklady ve škole jasné a chápavosti žáků přiměřené. Se žáky zacházel laskavě, posuzoval je spravedlivě, kázeň udržoval vzornou a dosáhl zcela uspokojivých výsledků.

Všechny své povinnosti plnil co nejsvědomitěji a choval se v každém ohledu bezvadně.“³⁷²

7. ROK 1916

7.1. Předmostí na Strypě a zákopová válka

Přechod k zákopové válce znamená sice zatím pro pluk konec mobilních operací, nikoli však konec bojů jako takových. Od 5. do 12. října podnikají Rusové útoky proti nově

---

³⁶⁶ JIČÍNSKÝ, s. 100.

³⁶⁷ Státní okresní archiv Třebíč, fond Archiv města Moravské Budějovice. Pamětní kniha I, s. 265.

³⁶⁸ Zdroj [56.].

³⁶⁹ Státní okresní archiv Třebíč, fond Archiv města Moravské Budějovice. Pamětní kniha I, s. 277.

³⁷⁰ JANDERKA. Historický úvod. In: *Almanach ke 100. výročí založení Gymnázia Moravské Budějovice*, s. 15.

³⁷¹ Státní okresní archiv Třebíč, fond Archiv města Moravské Budějovice. Pamětní kniha I, s. 277, 281. Jedna zmínka o „*legionáři Svobodovi*“ je datována ještě ke 2. říjnu 1920. Vzhledem k četnosti jména Svoboda a tomu, že Vincenc Svoboda býval v pamětní knize uváděn jak „*poručík Svoboda*“, je však nepravděpodobné, že se jedná právě o Vincence Svobodu.

³⁷² JANDERKA. Historický úvod. In: *Almanach ke 100. výročí založení Gymnázia Moravské Budějovice*, s. 15.

Během svého působení v Čechách se Svoboda dokonce stává ředitelem gymnázia v České Lípě. Zároveň pokračuje v literární činnosti, které se věnoval již v zajetí a jako legionář. Kromě vlastní tvorby se věnuje překladům děl zahraničních autorů a to z angličtiny, němčiny, ruštiny, ale také polštiny a církevní slovanštiny. V neposlední řadě se stává jedním ze zakladatelů Svazu českých bibliofilů.

zaujatým pozicím na předmostí na Strypě, ty jsou však postupně odraženy.³⁷³ Do větších bojů se pluk opět dostává 29. prosince, kdy se Rusové pokusí na více úsecích sboru Hofmann o útok proti předmostí. Daří se jim dosáhnout místních úspěchů. 132. brigáda včetně jihlavského pluku však své pozice udrží a způsobí útočícímu nepříteli značné ztráty. Není bez zajímavosti, že velkou část ruských oddílů v těchto bojích tvoří Finové. Nakonec jsou Rusové protiútokem vytlačeni také z dobytých pozic.³⁷⁴ Po těchto událostech nastává na frontě období relativního klidu.

„Až do 11. srpna [1916] ležel pluk v tomto předmostí na Strypě, opevňoval a stavěl, kopal a zaváděl kanalizaci. Z toho postavení se stala pevnost s okázalými bojovými a pohodlnými komunikačními zákopy, s početnými spojovacími a odvodňovacími zákopy, s betonovanými úkryty a liščími norami, s fešnými kryty a milými, trávníky a květinami ozdobenými místečky.“³⁷⁵

Rakouské a německé zákopy na východní frontě se po přechodu k zákopové válce silně opevňují. Důraz byl kladen na hlavní zákop na úkor druhého a třetího postavení. Hlavní zákop o výšce 2,5 až 3 m byl členěn do tří částí – dna a dvou teras. Dno a první terasa byly určeny pro pohyb, aby se vojáci během mohli vzájemně vyhýbat. Druhá a zároveň výše postavená terasa byla určená pro střelbu.³⁷⁶ Stěny zákopů byly vyloženy vzpěrami z propleteného silného proutí či drátěným pletivem. Vyloženo bylo také dno zákopů, které mělo také odvodňovací stružky, o kterých se píše i v úryvku z plukovních dějin.³⁷⁷

System zákopů nebyl přesně předepsán a jeho podoba se lišila úsek od úseku. Asi 1 km za hlavním zákopem leželo druhé postavení. Mezi nimi se nacházel komunikační zákop vedoucí souběžně s hlavním zákopem. Jeho hlavní funkcí byl přesun záloh, zásob a odsun raněných. Komunikační zákop s hlavním zákopem pak spojovaly spojovací zákopy, které na mnohých místech vedly až do druhého postavení.³⁷⁸

V zemi nikoho, územím mezi zákopy nepřátelských stran, se nacházely miny, pasti v podobě tzv. vlčích jam³⁷⁹ a drátěné překážky/ostnatý drát členěný do 3 sledů po šířce 40-60 metrů. Před hlavním zákopem byla postavena předsunutá postavení pro strážní činnost. Jejich počet a podoba se podobně jako u zákopů jako takových lišila, v průměru

---

³⁷³ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. Regimentsgeschichte, s. 5.

³⁷⁴ GIAISE-HORSTENAU Edmund a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV. *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 4. Band. Das Kriegsjahr 1916. 1. Teil. Die Ereignisse von Jänner bis Ende Juli*, Vídeň: Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1933, s. 11-12.

³⁷⁵ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. Regimentsgeschichte, s. 4.

³⁷⁶ HEŘTOVÁ, Yvette. *Zákopová válka*. Archiv, sv. 37. Praha: Mladá fronta, 1983, s. 240.

³⁷⁷ NEDOROST, Libor. *Češi v první světové válce 3. díl Do hořkého konce*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-327-5, s. 16.

³⁷⁸ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 1, Deníky 1915-16, Tagebuch 1915 mga I/81, s. 17-18.

³⁷⁹ Jednalo se o díry přikryté tak, aby nebyly vidět.

měl prapor 1 až 2 a některé prapory neměly žádné.³⁸⁰ Kromě zákopů se za frontovou linií budují také příbytky se vším pohodlím. Tato „*místečka*“ však nebyla určena pro prosté vojáky a byla vyhrazena pouze důstojníkům.³⁸¹

Konstrukce a kopání takových opevnění si vyžádaly čas a práci. Vojáci na nich začali pracovat od podzimu 1915, kdy se jihlavský pluk zakopává na předmostí u Zlotníků, a podle zmínek v deníku I. praporu se na nich pracuje ještě na jaře.³⁸² Život v zákopech se tak pro vojáky mimo bojů skládal také z práce na opevněních, kterou často přerušila ruská dělostřelecká palba, významné události, například zpráva o pádu Černé Hory 17. ledna, návštěva kostela atd.³⁸³ Vojáci nebyli co do informací odtrženi od průběhu války. Nejednou byly pořádány osvětové akce, kde se mužstvo dovídá o událostech na jiných válčistiích, například bitvě u Verdunu, úspěších na východní frontě a je přesvědčováno o přínosech válečné půjčky.³⁸⁴

To však neznamená, že vojáci v zákopech nečelí nebezpečí a válečným strastem. Již v zimě se objevují zmínky o činnosti ruských letadel, která je zatím spíše průzkumná, ale od jara 1916 se začínají objevovat ruská letadla střílející na pozice pluku nebo dokonce vrhající bomby.³⁸⁵ V jednom případě se nepřátelský letoun dokonce ocitá nedorozuměním pod palbou vlastního dělostřelectva.³⁸⁶ Zároveň probíhá také hlídková činnost. Hlídky se pak mohou kromě nepřátelské palby střetávat také s nepřátelskými hlídkami v zemi nikoho mezi zákopy, což je také zmiňováno v deníku praporu.³⁸⁷

Jak vyplývá ze záznamů deníku, v zimě nejsou vojáci ani v zákopech ušetřeni rozmarů přírody a nepřízní počasí. Proti sněžným bouřím a dešti se nemají v zákopech, jak chránit. Stejně problémy ale trápí i protivníka, který údajně dokonce kvůli hustému sněžení a mrazivému větru dočasně vyklizuje vrch Mogila ležící východně od pozic pluku.³⁸⁸ Na jaře pak s sebou přinesla nové obtíže obleva a tání sněhu. To pro vojáky znamená boj se stoupající vodou, která se podle záznamů v deníku 1. praporu dostává až do krytů, zcela zaplňuje liščí nory a stoupá natolik, až „*se mužstvo [v zákopech] koupe.*“³⁸⁹

---

³⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 15, 17-18.

³⁸¹ HEŘTOVÁ. *Zákopová válka*, s. 240.

³⁸² VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 1, Deníky 1915-16, Tagebuch 1915 mga I/81, s. 1, 35.

21. října je uvedeno kopání zákopů více do hloubky a následujících dne se už pouze píše o dnech bez práce. Z toho, a vzhledem k budování pevnějších pozic na celé frontě, vyvozují, že se pracovalo denně.

³⁸³ TAMTÉŽ, s. 5, 32.

Návštěva kostela se poprvé zmiňuje na str. 5 ke dni 7. listopadu. Téhož dne probíhá také vyznamenávání (Dekorierung). O 10 dní je zmíněno výročí bitvy u Parkaszowitz, jestli ale dostali vojáci pracovní volno (arbeitsfrei), již v deníku bohužel není přímo řečeno.

³⁸⁴ TAMTÉŽ, s. 28, 36, 39, 43.

³⁸⁵ TAMTÉŽ, s. 13, 16, 31.

³⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 13.

³⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 27.

³⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 7.

³⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 24, 30.

Na základě zápisů v plukovním deníku se dá předpokládat, že k práci docházelo za tmy/zhoršené viditelnosti večer a v noci. Pokud je ve zprávách o hlídkové činnosti nebo o inspekcích uvedený čas či část dne, ne ve všech případech se uvádí, obvykle jde o noc či pozdní večer. Můžeme proto předpokládat, že se denní režim vojáků v zákopech značně lišil od civilního a co do práce/služby byla namísto dne nejnabitější částí dne noc.³⁹⁰

Ve volném čase se vojáci věnovali různým aktivitám. Plukovní deník se sice tomuto aspektu života v zákopech natolik nevěnuje, ale i v něm se vyskytují zmínky o akcích jako například koupání či účast delegace mužstva na pohřbu padlých spolubojovníků.³⁹¹ Mezi nejčastější činnosti vojáků na frontě patřila péče o osobní hygienu, psaní, obstarávání jídla a vaření. Na některých místech fronty dokonce dochází k případům vzájemných návštěv, setkání s ruskými vojáky a vzájemnému výměnnému obchodu. Takové události ale zůstávaly velitelům z pochopitelných důvodů utajeny.³⁹² Podobný případ zaznamenává i deník 1. praporu. 23. dubna 1916 předali ruští parlamentáři s bílými vlajkami císařským vojákům velikonoční pozdravy. Podle deníků jim rakouská strana vyšla vstříc v souladu s předpisy o zacházení s parlamentáři a na jejich přání odpověděla.³⁹³

K zákopové válce neodmyslitelně patří hygienické problémy a šíření nemocí. Za války a v poli se stávají ještě před přechodem k zákopové válce velmi nebezpečnými nemocmi jako například cholera a tuberkulóza. Jejich řádění mohlo ovlivnit i průběh bitev a bojů.³⁹⁴ Podobně jako v míru byla vydávána opatření s cílem bojovat proti nemocem, ale vzhledem podmínkám na frontě, např. veliký počet rozkládajících se mršin, se často minula s účinkem.³⁹⁵ Přechod k zákopové válce vede v tomto ohledu k zavádění dalších nařízení a další snaze proti těmto nemocem bojovat. Jedná se o odvšivovací centra a pravidelné koupele vojáků.³⁹⁶ V plukovním deníku se také zmiňuje očkování mužstva proti tyfu.³⁹⁷

Za frontou byla zřizována odvšivovací centra (Entlausungzentren), které tvořily obvykle baráky nebo už předtím existující budovy přizpůsobené k tomuto účelům. Jedno odvšivovací centrum dokázalo denně pojmout až 10 tisíc mužů a zároveň i desinfikovat jejich oblečení. V těchto budovách bylo odvšíváno oblečení vojáků, kteří byli sami podrobeni hygienické prohlídce spojené kromě odvšívání také s mytím, oholením a ostříháním. Centra byla stavěna tak, aby odvšívání a neodvšívání vojáci nepřišli

---

³⁹⁰ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 1, Deníky 1915-16, Tagebuch 1915 mga I/81, s. 1, 21.

³⁹¹ TAMTÉŽ, s. 32, 38.

³⁹² NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 3. díl*, s. 12, 19-20.

³⁹³ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 1, Deníky 1915-16, Tagebuch 1915 mga I/81, s. 38.

³⁹⁴ NEDOROST, Libor. *Češi v 1. světové válce 2. díl*, s. 152, 159.

³⁹⁵ TAMTÉŽ, s. 139-140

³⁹⁶ BARTL, Tomáš. *Každodennost ve vzpomínkách českého vojáka za první světové války*. Bakalářská práce, vedoucí Šmíd, Marek. Praha: Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Katedra církevních dějin a literární historie, 2021, s. 60.

³⁹⁷ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 1, Deníky 1915-16, Tagebuch 1915 mga I/81, s. 28, 38.

do kontaktu. Pokud situace na frontě nedovolovala návštěvu takového zařízení, bývala na frontu poslána mobilní dezinfekční zařízení. Jejich kapacita byla ovšem pochopitelně nižší.³⁹⁸ Nově vyčištěné oblečení ale nemuselo zůstat čistým dlouho a vzhledem k podmínkám na frontě se mohlo rychle opět zavšivit. Zároveň se stávalo, že se oblečení při dezinfekci připálilo či ožehlo.³⁹⁹

7.2. Brusilovova ofenziva

Dosavadní relativní klid na východní frontě od podzimu 1915 umožnil centrálním mocnostem přesunout značné síly na jiné fronty a převzít zde iniciativu. Velení zemí Dohody si je tohoto stavu plně vědomo a naléhá na Rusko, aby zahájilo vlastní bojové operace, které by odlehčily západní a italské frontě. Po četných jednáních a změnách v plánech dochází v létě k rozsáhlým útokům po celé východní frontě s hlavním těžištěm bojů na jižní části fronty. 4. června tak začíná ruský útok.⁴⁰⁰ Následující události vejdou do dějin jako Brusilovova ofenziva, jedna z největších a nejkrvavějších bitev první světové války.

Hlavní těžiště bojů se pohybuje severněji od úseku Jižní armády. Cílem ruských útoků v oblasti Jižní armády a levého křídla sousední 2. armády je odvést pozornost nepřítele a vázat co nejvíce spojeneckých sil. Navzdory tomu se i zde 4. června rozvíjejí tvrdé boje se značnými ztrátami na obou stranách. Ruské útoky se prvního dne ofenzivy daří odrazit a následující den probíhá bez významnějších událostí.⁴⁰¹ 81. pěší pluk se ocitá pod útokem až 6. června, v době, když na jiných úsecích už dávno probíhají krvavé boje.⁴⁰² Ruský útok je ale se ztrátami odražen. Zápis z deníků I. praporu nám poslouží jako příklad toho, jakou podobu měla zákopová válka.

Šestého června ráno v jednu hodinu začíná silná oboustranná dělostřelecká palba. Vojákům pluku se během následujících událostí daří sestřelit několik ruských světlic. Je vyhlášen poplach a bojová pohotovost, ruský útok ale zatím nepřichází. „*S výjimkou dělostřelecké a pěchotní palby se z naší strany nedá pozorovat žádný útok.*“ V šest hodin dopoledne je možnost útoku zamítnuta a zrušena pohotovost. Ve dne následuje krátká, ač silná, pěchotní palba během poledne a v 5 hodin odpoledne opět začíná střelit ruské dělostřelectvo. Samotný útok propuká až v 10 hodin večer, po jednohodinovém boji je však odražen. Večer po boji přichází zpráva ze světového dění - utonul

---

³⁹⁸ Zdroj [45.].

³⁹⁹ BARTL, Tomáš. Každodennost ve vzpomínkách českého vojáka za první světové války. Bakalářská práce, vedoucí Šmíd, Marek. Praha: Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Katedra církevních dějin a literární historie, 2021, s. 61.

⁴⁰⁰ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 105-107, 109.

⁴⁰¹ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. *4. Band*, s. 378-380.

⁴⁰² VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. Regimentsgeschichte, s. 4.

lord Kitchener.⁴⁰³ Následujícího dne přichází ruský útok již ve 2 hodiny ráno, opět je ale odražen.⁴⁰⁴

Dne třináctého června se po tvrdých bojích podaří útočícím Rusům vlom do pozic u několika sousedních jednotek, který si vyžádal také ústup křídla sboru Hofmann. Brigáda Bolzano nasazuje do protiútoků v oblasti Kutozowa a Gnilowodů ležících jižněji od sektoru 81. pluku, kterého se zúčastní i jednotky 81. pluku, rezervy v síle 3 praporů.⁴⁰⁵

„Naše zákopy byly tehdy [v druhé polovině června] obsazeny jen řídky, protože šest rot bylo staženo z prostoru Buczacze jižně k odražení silného ruského útoku. V tvrdých bojích u Zarwanice, Gnilowod, Kotuzowa a Hajwaronky zabránily ruskému proražení fronty. V těchto bojích způsobily Rusům naše minomety tvrdé ztráty a kolem 200 mužů – zbytky hnízd vzatých pod naši minometnou palbu – přivedly do našich zákopů jako zajatce. Odvážné protiútoky se mísí s nejtvrdohlavější obranou. Chování našich rot bylo zářné. Šedovlasí domobranci útočili s mladickým rázem, silní hoši z průzkumného oddílu⁴⁰⁶ se pružně vrhali na nepřítele. V obranných pozicích u Hajworonky vytrvali Falkenhaynovci v nejkrvavější palbě z křídel a nepřítele hnali se ztrátami zpět.“⁴⁰⁷

Nakonec se 16. června podaří jednotkám brigády Bolzano s pomocí německých pluků uzavřít hrozící mezeru vzniklou ruským postupem a odrazit několik následujících ruských útoků.⁴⁰⁸ Tyto boje si však vyžádají krutou daň a naprostá většina ztrát, jež pluk během Brusilovovy ofenzivy utrpí na předmostí na Strypě, připadá právě na tyto boje o udržení fronty v oblasti Kutuzowa.⁴⁰⁹

„Předmostí Zlotniki-Burnakow zůstává neotřesené. 11. srpna ale muselo být na vyšší rozkaz vyklizeno. S těžkým srdcem ho v noci opouští Falkenhaynovci, aby se zakopali na západní břehu Zlote Lipy mezi Bozykowem a Litwinovem. 21. srpna je pluk, vystřídán tureckým plukem,⁴¹⁰ vržen do okolí Brzezan, o které se tolik bojovalo.“⁴¹¹

---

⁴⁰³ Horatio Kitchener (1850-1916) byl britský maršál a politik. V době první světové války zastával funkci ministra války. Mimo svou ministerskou činnost se proslavil také jako vítěz na mahdisty v Sudánu. Zahynul 5. června během plavby do Ruska, když jeho loď najela na minu. Pluk tedy dostal zprávu o jeho smrti se zpožděním pouze jednoho dne.

⁴⁰⁴ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 1, Deníky 1915-16, Tagebuch 1915 mga I/81, s. 52.

⁴⁰⁵ VON SCHLOTHEIM, Ludwig Eberhard. *Die Kaiserlich deutsche Südarmerie in den Kämpfen während der Brussilow-Offensive: vom 4. Juni bis 14 August 1916: ein Beitrag zur Geschichte der Kaiserlich Deutschen Südarmerie*, München: Beck, 1936, s. 20-22.

⁴⁰⁶ Průzkumné oddíly (Jagdkompagnie) byly formovány na východní frontě jako obdoba útočných oddílů, které se začaly na ruské frontě tvořit až r. 1917. Jejich členové byli dobrovolníci „odvážlivci“, kterým připadaly zvláštní a náročnější úkoly než řadovým vojákům.

⁴⁰⁷ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 22.

⁴⁰⁸ VON SCHLOTHEIM. *Die Kaiserlich deutsche Südarmerie in den Kämpfen während der Brussilow-Offensive*, s. 26.

⁴⁰⁹ Zdroj [53.].

⁴¹⁰ Na východní frontě během války bojovaly od roku 1916 také turecké jednotky. V Haliči působil XV. sbor, jenž byl vyslán v průběhu Brusilovovy ofenzivy na pomoc centrálním mocnostem, a který bojoval

Od začátku ruských útoků v rámci Brusilovovy ofenzivy 6. června až do vyklizení předmostí na řece Strypa 11. srpna zaznamenává pluk ztráty ve výši 981 mužů, z toho 41 padlých, 273 raněných, 666 pohřešovaných a u jednoho vojáka neuveden druh ztráty.⁴¹²

11. srpna vyklizuje Jižní armáda kvůli ohrožení svých křídel předmostí na řece Strypa a začíná se stahovat západně. Dělostřelectvu a zadním jednotkám kryjícím ústup se podaří zabránit Rusům využít stahování nepřátelských jednotek k náhlému útoku. V denním rozkaze vyjadřuje velitel Jižní armád vojákům a jejich velitelům dík za jejich odvalu a výkony v boji a zároveň doufá, že se se stejnou odvahou budou bít i v budoucnu.⁴¹³ 13. srpna zaujímá sbor Hofmann postavení na západním břehu Zlote Lipy.⁴¹⁴ Tyto pozice drží pluk až do 21. srpna, kdy je vystřídán tureckým plukem a poslán jako posila směrem k Berežanům, kde ho čeká střet na výšině Lysonia východně od Berežan.⁴¹⁵

Brusilovově ofenzivě se podařilo mimo jiné kvůli nové útočné taktice a důkladné přípravě dosáhnout výrazných úspěchů a teprve nasazení německých záloh zachránilo rakouskou frontu, které hrozil kolaps. Ruská ofenziva se postupně vyčerpá do září. Její dočasný úspěch zůstává ruským velením nevyužit, zato však vede Rumunsko koncem srpna ke vstupu do války na straně Dohody.⁴¹⁶ Do konce srpna dosahují ztráty centrálních mocností 614 tisíc mužů oproti 800 tisícům ruských ztrát. Těžké ztráty spolu se zhoršující se zásobovací a ekonomickou situací postupně začínají měnit přístup ruského vojáka k válce a projeví se zejména během revolučních událostí následujícího roku.⁴¹⁷

7.3. Krvavá Lysonia

„Nejprve ležel [pluk] proti nepříteli na Ceniowce mezi Kupatniki a Baranowkou, nasazoval ale brzo jeden oddíl za druhým do boje o Lysonii.

Lysonia je vysočina východně od Berežan, jež stoupá mezi údolím Ceniowky a bahnitými nížinami Zlote Lipy. Patří k nejkrvavějším místům Haliče. Jako první se zde

---

právě v sektoru sboru Hofmann. Jednotky, které vystřídaly 81. pluk, byly se vši pravděpodobností oddíly 19. turecké pěší divize, která v srpnu také držela pozice na Zlote Lipě.

⁴¹¹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 22.

⁴¹² Zdroj [53.].

⁴¹³ VON SCHLOTHEIM. *Die Kaiserlich deutsche Südmarmee in den Kämpfen während der Brussilow-Offensive*, s. 75-76.

⁴¹⁴ VON GIAISE-HORSTENAU Edmund a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV. *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 5. Band. Das Kriegsjahr 1916. 2. Teil. Die Ereignisse von August bis zur Jahreswende*, Vídeň: Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1934, s. 192.

⁴¹⁵ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. *Regimentsgeschichte*, s. 5.

⁴¹⁶ Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa - II. díl*, s. 491.

⁴¹⁷ HEŘTOVÁ. *Zákopová válka*, s. 272-273.

3. a 4. září do boje dostala 7., 17., a 18. rota (velitel praporu hejtman Noë). Rusové se pevně usadili v zákopech první linie. Rychle se chvatem propracovávají výše zmíněné roty v divoké palbě až do vzdálenosti k útoku (Sturmdistanz). Poté se jde v odvážném útočném běhu do zákopů. Po krátké dělostřelecké palbě se vrhají také do posledních zákopů a i zde vyhání nepřítele, jenž utrpěl těžké ztráty a přichází o 70 zajatců.⁴¹⁸

3. září se podaří ruské straně úspěšný útok, ve kterém se probijí až k lesům jihovýchodně od Berežan. Průlom se šíří i do pozic jižněji rozložených jednotek. V protiútoku následujícího dne se daří za vydatné pomoci německého pluku, který byl za tímto účelem přesunut do této oblasti, Rusy z dobytých pozic vytlačit. Těm se daří udržet pouze malý kus postavení, které dobyly 3. září.⁴¹⁹

Tři výše zmíněné roty jsou do protiútoku nasazeny opět 30. září.⁴²⁰ Toho dne dochází po ruské dělostřelecké přípravě k sérii útoků na postavení sboru Hofmann. Na pozicích 55. pěší divize se podaří ruským silám vlom do nepřátelských pozic. Následují protiútoky s cílem vytlačit Rusy z tohoto postavení, ty jsou však odraženy.⁴²¹ V těchto dnech čekají pluk „nejtvrdší boje, strašlivá dělostřelecká palba, zuřivý boj muže proti muži a divoký útok na písčité okopy a zákopy.“⁴²² Podobně jako v předchozím případě jsou na ohrožený úsek přesunuty posily v podobě německých jednotek, které sehraji v následujících bojích významnou roli.⁴²³

1. října se pokusí o protiútok německé jednotky spolu s 55. pěší divizí, nedaří se jim ale postoupit. Následujícího dne je dokonce vrch Lysonia dobyt ruskými vojáky, které však téhož dne z vrchu vytlačuje německý protiútok.⁴²⁴ V noci na 3. října se vydává na „krvavé Lysonijské výšiny“ také I. a III. prapor 81. pluku.⁴²⁵ Boje v plném rozsahu znovu propukají 4. října, kdy se Rusové po intenzivní dělostřelecké palbě znovu vrhají do útoku. Na většině úseků jsou odraženi, ale 5. října opět dobývají samotný vrch Lysonia, který je však protiútokem německého 54. pěšího pluku znovu získán zpět. Ruské útoky v oblasti Berežan pokračují až 6. října, kdy se do odpoledne téhož dne nakonec vyčerpají. I po tom však probíhají na Lysonii až do 8. října tvrdé boje

---

⁴¹⁸ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 22-23.

⁴¹⁹ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 5. Band, s. 374-375.

⁴²⁰ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 23.

⁴²¹ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 5. Band, s. 440.

⁴²² VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 23.

⁴²³ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 5. Band, s. 441-442.

⁴²⁴ TAMTÉŽ, s. 441.

⁴²⁵ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 23.

o jednotlivé zákopy.⁴²⁶ 7. října následuje zbytek pluku II. prapor, který se také vydává na Lysonii.⁴²⁷

„Falkenhaynovci v bojích od 5. do 10. vykonali nelidské. Vedli útok skrz peklo ruské dělostřelecké baráže, strhávali zkrvavenýma rukama ocelové ostnaté ploty drátěných překážek, útočili – a znovu útočili, zápasili v krupobití ručních granátů a kusů zákopů, leželi v dírách, aniž by se mohli pohnout v záplavě ocelových střel, v bubnové palbě dřepěli v zákopech srovnaných se zemí, odráželi zuřivé útoky [lidských/ruských] mas bez jídla a bez pití vytrvávali naši dobří pěšáci v nejtěžších bojích, povzbuzováni příkladem velitelů svých rot a čet. Sedm důstojníků zde nachází hrdinskou smrt, 23 je raněno. Jejich krev není prolita nadarmo, zákopy jsou dobyty a navzdory všem protiútokům pevně v našich rukou. Tak tvrdý byl ten boj zblízka, že jen 213 živých Rusů padlo do našich rukou.“⁴²⁸

V noci z 10. na 11. října je pluk na frontě vystřídán a následně v Berežanech doplněn XXIII. pochodovým praporem.⁴²⁹ Boje na Lysonii od 3. září až do 11. října stojí pluk 1 163 mužů, z toho 167 mrtvých, 667 raněných, 13 zajatých a 316 pohřešovaných, 5 dalších je pak neudáno.⁴³⁰ Pro pluk jde o velmi krvavé boje, které ho stojí dokonce více mužů než samotná Brusilovova ofenziva. Těžké ztráty ale utrpí také protivník, „vykrváčená ruské pěchota“. Právě těžké lidské ztráty a vyčerpání vedou 6. října k postupnému ochabování ruských útoků a nakonec také k jejich zastavení.⁴³¹

7.4. Změny v uniformě a výzbroji v průběhu války

Roku 1916 je zaveden nový polní stejnokroj praktičtěji přizpůsobený podmínkám na frontě. Kromě změn ve střihu se liší také redukováním barevných výložek. Jejich roli v rozpoznávání jednotek nahrazují čísla útvarů na náramenicích a levé straně pokrývky hlavy.⁴³² Výložky se budou postupně zmenšovat, až z nich na přelomu let 1916/17 zbývá pouze barevný proužek.⁴³³ Nový vzor stejnokroje zavádí ležatý límec namísto do té doby používaného stojatého.⁴³⁴ Nový stejnokroj zůstává zachován až do konce války a jeho zavedení znamená definitivní sjednocení stejnokrojů císařské armády.⁴³⁵

---

⁴²⁶ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 5. Band, s. 441-442.

⁴²⁷ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 23.

⁴²⁸ TAMTÉŽ, s. 23.

⁴²⁹ TAMTÉŽ, s. 23.

⁴³⁰ Zdroj [53.].

⁴³¹ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 5. Band, s. 442.

⁴³² FUČÍK. Poslední válka monarchie (1914-1918). In: Kolektiv autorů. Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918, s. 361.

⁴³³ JUNG, PAVLOVIČ. Rakousko-uherská armáda za první světové války, s. 21, 27.

⁴³⁴ NEDOROST. Češi v 1. světové válce 1. díl, s. 105.

⁴³⁵ JUNG, PAVLOVIČ. Rakousko-uherská armáda za první světové války, s. 61.

Po smrti císaře Františka Josefa I. 21. listopadu 1916 se podle nového císaře Karla I. zavádí na čepicích nový monogram K, ale kromě něho budou vojáci až do konce války nosit také starý monogram.⁴³⁶ Tato nová varianta s monogramem nového císaře Karla si získá přívlastek „Karlík“.⁴³⁷ Téhož roku je na základě zkušeností z války zavedena ocelová přilba. Do konce války se ve výzbroji císařské armády objeví dva základní typy přileb. Jedná se o přilbu Berndorfer rakouské výroby a mnohem častěji používanou německou přilbu vzor 1917, která se kupovala od sousedního německého císařství. Rakouská přilba Berndorfer se od německé přilby lišila menší velikostí a průduchy na temeni.⁴³⁸ Z důvodu maskování se přilby často nosily s potahy a kvůli identifikaci si je vojáci nejednou vzadu značili bílými obdélníky.⁴³⁹

Rok 1917 znamená komplexní reorganizaci struktury armády. Dochází ke snížení počtů praporů v plucích ze 4 na 3, které vede ke vzniku nových pluků z nově uvolněných praporů. Pluky také dostávají jednu rotu ženistů a výrazně se zvyšuje počet těžkých zbraní pluků.⁴⁴⁰ Cílem těchto reforem je vyvážit úbytek lidských rezerv zvýšením počtů těžké výzbroje a uchovat, ne-li přímo zvýšit, palebnou sílu jednotek.⁴⁴¹ Na základě zkušeností německé armády v zákopových bojích na západní frontě byly vytvořeny úderné jednotky.⁴⁴² Jejich účelem byl postup na křídlech nebo na čele útočící pěchoty, kterou podporovaly umlčováním nepřátelských opěrných bodů a vytvářením průchodů v zátarasech či ostnatém drátu.⁴⁴³

Původně se jednalo o tzv. úderné hlídky, postupně ale dochází k rozrůstání jejich počtu na roty, až bude později každá divize disponovat vlastním úderným praporem.⁴⁴⁴ Tyto oddíly jsou zřizovány až v průběhu roku 1917 a jejich roli do té doby plní tzv. průzkumné setniny.⁴⁴⁵ Stejnokroj příslušníků úderných jednotek byl na loktech a kolenech vyztužen, zároveň s sebou tito vojáci nosili munici po kapsách, aby jim patronašky nepřekážely v pohybu.⁴⁴⁶ Mimo to disponovali specializovanou výzbrojí v podobě plamenometů, tzv. ručních kulometů, odlehčené varianty kulometu

---

⁴³⁶ HINTERSTOISSER, s. 686.

⁴³⁷ HODÍK, LANDA. *Encyklopedie pro milovníky Švejka s mnoha vyobrazeními*, s. 254

⁴³⁸ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 70-71.

⁴³⁹ Zdroj [57.].

⁴⁴⁰ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 65.

Reformy roku 1917 jsou mnohem rozsáhlejší a zahrnují více druhů armády, než se může na první pohled zdát. Pro účely této práce ale stačí toto zjednodušení.

⁴⁴¹ FUČÍK. *Rakousko-uherská branná moc na jaře 1914 a hlavní změny v průběhu války*. In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 406.

⁴⁴² JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 73.

⁴⁴³ FUČÍK. *Poslední válka monarchie (1914-1918)*. In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 361.

⁴⁴⁴ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 73.

⁴⁴⁵ NEDOROST. *Češi v I. světové válce 3. díl*, s. 85.

⁴⁴⁶ HODÍK, Milan a Pavel LANDA. *Encyklopedie pro milovníky Švejka s mnoha vyobrazeními: 2. díl*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0781-4, s. 279-280.

Schwarzlose,⁴⁴⁷ a sami vojáci si z vlastní iniciativy zhotovovali vlastní zbraně do boje muže proti muži jako např. palcáty, řemdihy atd.⁴⁴⁸

V průběhu války se do výbavy vojáků dostává plynová maska nošená ve válcovitých krabicích z plechu či v plátěných brašnách.⁴⁴⁹ Zpočátku byl plynových masek nedostatek. Rakousko-uherská armáda používala převážně německé plynové masky, ale mezi vojáky bychom našli i kořistní kusy.⁴⁵⁰ Soudě podle deníku 1. praporu disponoval pluk plynovými maskami nejpozději na jaře 1916.⁴⁵¹

8. ROK 1917

8.1. Znovu na frontě

Na frontě se pluk znovu ocitá 1. listopadu, na svátek Všech svatých. Znovu přejímá úsek fronty na „*krví nasáklých výšinách Lysonie*“, načež začíná pro vojáky pluku „*pod stálou dělostřeleckou a minometnou palbou*“ kopání a budování nových zákopů. Kromě zdokonalování svých zákopů pokračují také poziciční boje s Rusy. „*Hlídkami a podniky úderných oddílů je nepřítel držen v šachu a jsou mu působeny těžké ztráty na lidech a materiálu.*“⁴⁵² Pluk v těchto pozicích zůstává až do 18. března, kdy je přesunut severně do oblasti Koňuch, kde ho opět čeká náročná práce a budování nových pozic.⁴⁵³ Touto dobou dochází k prodloužení sektoru fronty sboru Hofmann, nyní nazývaného XXV. sbor, a s ním souvisejícím přeskupení sil na frontě.⁴⁵⁴

Deset dní předtím, než pluk opouští Lysonii, kde si prošel tak tvrdými boji, zažívá ruské hlavní město Petrohrad události, které, aniž by to tehdy mohli vojáci pluku tušit, velmi ovlivní i je samotné a povedou k jednomu z nejkrvavějších střetnutí, kterými si pluk za války prošel. 8. března začínají v ruském hlavním městě Petrohradě demonstrace, které postupně sílí, až přerostou v tzv. únorovou revoluci, během které je car Mikuláš II. nucen abdikovat a k moci se dostává Prozatímní vláda.⁴⁵⁵

---

⁴⁴⁷ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 104.

Tato varianta byla bez podstavce, ochranného štítu a vodního chladicího pláště. Zato byla doplněná o nosný popruh a trojnožku. Její celková váha dosahovala 28,5 kg.

⁴⁴⁸ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 73.

⁴⁴⁹ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 1. díl*, s. 107-108.

⁴⁵⁰ FUČÍK. *Poslední válka monarchie (1914-1918)*. In: Kolektiv autorů. *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918*, s. 361.

⁴⁵¹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 1, Deníky 1915-16, Tagebuch 1915 mga I/81, s. 43.

⁴⁵² VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek.

Regimentsgeschichte, s. 6.

⁴⁵³ TAMTÉŽ, s. 6.

⁴⁵⁴ VON GIAISE-HORSTENAU Edmund a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV. *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 6. Band. Das Kriegsjahr 1917*. Vídeň: Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1936, s. 84.

⁴⁵⁵ VEBER, Václav. *Revoluční rok 1917*. In: Kolektiv autorů. *Dějiny Ruska*. Šesté doplněné vydání. Praha: Lidové noviny, 2012, s. 324-337. ISBN 978-80-7422-026-5, s. 324-325.

Ruská armáda se v této době v mnohém liší od té, se kterou se jihlavský pluk utkal v předchozích letech války. Od 14. března 1917 jsou v ruské armádě zřízeny sověty vojáků s rozhodující pravomocí vůči velitelskému sboru, jehož kontrola nad armádou je tak značně omezena.⁴⁵⁶ Na mnoha místech fronty se vojáci obou stran začínají bratřit a na ruské straně dochází k rozpadu bojového ducha a vůle bojovat.⁴⁵⁷ Rozklad bojeschopnosti a morálky ruské armády podněcují bolševické a centrální mocnosti, přičemž ho zároveň, každá strana z jiných důvodů, využívají ke svému prospěchu.⁴⁵⁸

18. května se do čela vlády dostává Alexandr Kerenskij.⁴⁵⁹ Postupně v průběhu roku 1917 zastává funkci ministra spravedlnosti, války a námořnictví a vrchního velitele ruské armády. Kerenskij je ale také silný zastánce pokračování války s centrálními mocnostmi a udržení Ruska ve válce. Po svém nástupu k moci proto začíná plánovat novou ofenzivu.⁴⁶⁰ Začínají snahy o obnovení disciplíny v ruské armádě. Jsou zavedeny tvrdé tresty za dezerci a Kerenskij objíždí frontu, kde přesvědčuje vojáky k účasti na plánované ofenzivě.⁴⁶¹

Hlavní útok měly vést jednotky Jihozápadní fronty, jež nebyly zatím natolik rozloženy protiválečnou agitací. Protože si ale velitelé nemohli být jisti, jestli vojáci opravdu vyrazí do útoku, měly jít v první útočné vlně úderné jednotky složené z dobrovolníků.⁴⁶² Průlom byl plánován na místo styku mezi Jižní armádou a jižním křídlem 2. armády.⁴⁶³ Právě na tomto místě se nacházela 54. pěší divize, jejíž nejseverněji položenou jednotkou byl 81. jihlavský pluk, na který tak měl dopadnout hlavní ruský úder. Jihlavský pluk čekala účast v bitvě, která je dnes známá jako bitva u Koňuch a Zborova, a která se v českém prostředí proslaví především účastí československých legionářů.

8.2. Bitva u Zborova

„29. června se ocitly výšiny před Koňuchami, na kterých probíhaly naše pozice, pod bubnovou palbou takové síly, jakou východní fronta dosud neznala. Po tři dny dopadal na naše zákopy divoký déšť granátů, trhal [drátěné] překážky, ničil bojové zákopy, boural všechny kryty a zasypal všechny liščí díry.“⁴⁶⁴

---

⁴⁵⁶ VEBER, Revoluční rok 1917. In: Kolektiv autorů. *Dějiny Ruska*, s. 328.

⁴⁵⁷ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 119.

⁴⁵⁸ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. *6. Band*, s. 213-217.

⁴⁵⁹ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 119.

Alexandr Kerenskij (1881-1970) byl premiér Prozatímní vlády a vrchní velitel ruské armády, a zároveň zastával úřad ministra spravedlnosti, války a námořnictví. Kerenskij byl jednou z klíčových osobností únorové revoluce a ruské politiky v době přelomových událostí r. 1917.

⁴⁶⁰ VEBER. Revoluční rok 1917. In: Kolektiv autorů. *Dějiny Ruska*, s. 327-329.

Svou roli zde sehraje i zahraniční tlak a Kerenského snaha upevnit svou politickou pozici vojenskými úspěchy.

⁴⁶¹ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. *6. Band*, s. 222, 224-225.

⁴⁶² NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 3. díl*, s. 92-93.

⁴⁶³ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 119.

⁴⁶⁴ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 24.

Spolu s dělostřeleckou přípravou podnikají Rusové menší pěchotní útoky předcházející hlavními úderu. Jeden z nich je 30. června veden právě na pozice 81. pluku. Ruský útok se ale rozpadá v rakouské dělostřelecké palbě a demoralizovaní útočníci ustupují až do třetího obranného postavení.⁴⁶⁵ Tento pokus o útok je v plukovních záznamech zaznamenán, a dokonce se píše o podobném pokusu předchozího dne.⁴⁶⁶ Následuje další pokus o 2 hodiny později, který je ale rovněž odražen stejným způsobem.⁴⁶⁷

Neprátelská dělostřelecká příprava způsobí sborům Jižní armády značné škody. Nejhorší situace je jižněji od postavení sboru Hofmann u Berežan, kde se zákopy mění na „pole kráterů“ a „mizí“ překážky. U samotného sboru Hofmann jsou škody sice menší, přesto jsou ale těžce zasaženy spojovací zákopy a telefonní spojení.⁴⁶⁸ Rusové ostřelují také přístupové cesty k pozicím ve snaze odříznout protivníka od zásobování. To se jim podaří a 30. června jsou mnohé úseky pluku bez jídla. Vojáci, konkrétně pak technické oddíly, se pokouší s nasazením života znovu obnovit drátěné překážky. Ty jsou ale opět zničeny nepřátelskou dělostřeleckou palbou.⁴⁶⁹

Po dělostřelecké přípravě začíná 1. července hlavní ruský útok. Rakouská strana si je ruských příprav a plánovaného útoku vědoma kvůli informacím od přeběhlíků. V oblasti Koňuch v sektorech 54., 19. a 32. rakouské pěší divize zaměří o půl čtvrté ráno rakouské dělostřelectvo velmi silnou palbu na ruské pozice. Aktivní je ale i ruské dělostřelectvo a rakouské pozice u Koňuch a za frontou se dostávají pod palbu. Během dělostřelecké přípravy jsou Rakušané ostřelováni také plynovými granáty. Ruská palba trvá od 4 hodin ráno až do 9 hodin dopoledne, kdy je zahájen útok.⁴⁷⁰

„Nahoře na výšině se za clonou palby a kouře hrne nepřítel, masy, husté masy se valí kupředu. Útočné oddíly vepředu. Ocelové přilby nebo malé čapky na hlavách, mnoho s vyhrnutými rukávy jako řezníci, dlouhý nůž v levačce, pistole nebo ručnice v pravačce, s granáty za opaskem se vrhají vpřed. Pár kroků za nimi, masy, husté masy ruské pěchoty proti našim prořídlym řadám.“⁴⁷¹

Jihlavský pluk odráží první ruský útok, ale opakovaným ruským útokům se podaří vlomit do pozic pluku a prolomit jeho postavení. Boj se přelévá do druhých pozic.

---

⁴⁶⁵ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 6. Band, s. 243.

⁴⁶⁶ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Koniuchy: Aus der Falkenhayner Ehrenbuch, s. 5.

⁴⁶⁷ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 6. Band, s. 243.

⁴⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 243.

⁴⁶⁹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Koniuchy: Aus der Falkenhayner Ehrenbuch, s. 6-7.

⁴⁷⁰ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 6. Band, s. 244.

⁴⁷¹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Koniuchy: Aus der Falkenhayner Ehrenbuch, s. 7-8.

Toto svědectví je sice zkreslující ale ne do takové míry, jak se může na první pohled zdát. Během Kerenského ofenzivy opravdu tvořily značnou část útočících sil úderné útvary. Úderné jednotky, nikoliv pouze německé či rakouské ale také dohodové, nejednou používaly chladné zbraně přizpůsobené boji muže proti muži v zákopech jako např. palcáty, nože, dýky či polní lopatky.

Následuje protiútok III. praporu, a brigádních rezerv v podobě ukrajinské legie⁴⁷² a útočného praporu s cílem vytlačit Rusy z dobytých pozic. V době, kdy se začíná útok rozvíjet, se ale pluk dostává do sevření z obou stran. Ruským útokům se podařilo prolomit jižní linii postavení severněji stojící 19. pěší divize a vniknout do týlu jihlavského pluku. Pluk a brigádní rezervy se tak ocitají mezi dvěma ohni a bez dělostřelecké podpory. Děla v okolí Koňuch jsou zničena vlastními obsluhami, aby nepadla do rukou Rusů.⁴⁷³

III. prapor se vrhá do útoku proti ruským silám, jež se objevují v týlu. Po tvrdých bojích, které se odehrávají také v bojem zničené vsi Koňuchy, se jim podaří probít z obklíčení a zaujmout pozice v přilehlém lese.⁴⁷⁴ Většina vojáků v obklíčení nicméně končí v ruském zajetí.⁴⁷⁵

„Mnoho krve je prolito na výšinách Douhy a v údolí luk stejně tak jako v pouličních bojích v Koňuchách. Pole kráterů starých pozic mohli Rusové sice s těžkými ztrátami dobyt, ale již 1000 kroků za ním jim je však postaven do cesty zatvrzelý odpor. Sebeobětování Falkenhaynovců byla čestná zeď, o níž se rozbil zběsilý ruský příval.“⁴⁷⁶

Výsledek boje je pro pluk katastrofální. Během jediného dne, 1. července, jsou zaznamenány ztráty 2 420 mužů (36 padlých, 242 raněných, 2 119 nezvěstných a 23 neudáno). Vysoký počet raněných svědčí o prudkosti dopoledních bojů předtím, než byl pluk obklíčen a téměř zničen.⁴⁷⁷ Zbytky pluku, III. prapor a „všechny dostupné síly, technické oddíly, hlídky, ordonance⁴⁷⁸ a důstojníci sluhové“ se po probití z ruského sevření staví na odpor v lese východně od Koňuch.⁴⁷⁹ Onou „zdi o níž se rozbil zběsilý ruský příval“ nebyl ale jihlavský pluk, nýbrž 88. pěší pluk, který je přesunut z divizních záloh na ohrožený úsek. Podaří se mu zastavit ruské pronikání k lesům u Koňuch, avšak není dost silný na to, aby vytlačil Rusy z dobytých pozic. Na místo jsou v rámci příprav k protiútku přisunuty posily včetně německých jednotek. K pokusu o znovudobytí ztracených pozic ale kvůli ruskému postupu a vývoji na sousedních úsecích fronty nakonec nedojde.⁴⁸⁰

---

⁴⁷² Během první světové války nabídli ukrajinští/rusínští političtí představitelé centrálním mocnostem svojí pomoc s cílem vzniku samostatného ukrajinského státu. V rámci této pomoci vzniká ukrajinský dobrovolnický střelecký pluk o dvou praporech v síle zhruba 2 500 mužů, který bojuje v sestavě XXV. sboru. V roce 1918 se tento pluk stává součástí armády nově vzniklé Ukrajinské republiky.

⁴⁷³ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 6. Band, s. 245.

⁴⁷⁴ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Koniuchy: Aus der Falkenhayner Ehrenbuch, s. 8-9.

⁴⁷⁵ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 6. Band, s. 245.

⁴⁷⁶ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 25.

⁴⁷⁷ Zdroj [53.].

⁴⁷⁸ Ordonanc (z něm. Ordonanz) je posel, spojka. Českému čtenáři může být dobře znám ordonanc 11. pochodové roty, pěšák Josef Švejk.

⁴⁷⁹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Koniuchy: Aus der Falkenhayner Ehrenbuch, s. 9.

⁴⁸⁰ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 6. Band, s. 245-247.

Následujícího dne se Rusové pokouší rozvinout svůj postup a pokračují v útoku. U Koňuch jsou ale jejich snahy o postup se ztrátami odraženy. Úspěchů dosahují u severněji postavené 19. pěší divize, kde se 2. července do útoku zapojuje také československá brigáda. Během 2. července je 19. pěší divize, která utrpí těžké ztráty, donucena k ústupu. Teprve až nasazení německého pluku zastavuje ruský postup. Následujícího dne nepokračují Rusové ani Čechoslováci v útočných akcích, a naopak se soustřeďují na opevňování dobytých pozic.⁴⁸¹ V těchto dnech probíhají zároveň tvrdé boje jižněji u Berežan, kde Rusové také uskutečňují svou ofenzivu. U Zborova přechází 11. Ruská armáda opět do útoku 6. července, je ale se ztrátami odražena. Jedná se o poslední ruský útok na pozice 2. armády během Kerenského ofenzivy.⁴⁸²

„Navzdory největší snaze se mu [nepříteli] nepodařilo prolomit frontu. Značné byly jeho ztráty. Zde útočící 6. sbor byl podle zpráv ruského tisku zničen. Výhrou byl pouze vyčnívající úzký pruh země o 800-100 metrech hloubky a jedna na popel spálená ves – Koňuchy.“⁴⁸³

„Zdevastovaný okraj výšin s krví a mrtvolami, rozstřílená, vypálená ves se sebou se trhajícími roztrhanými těly je ruský zisk.“

Rudou vlajku nechá Kerenskij vlát nad krvavým polem, rudou „vlajku svobody“ nad mořem krve ruských mas hnaných a štvaných na smrt.“⁴⁸⁴

8.3. Z Koňuch až na Zbruč

Kerenského ofenziva však zatím není zcela vyčerpaná a Rusům se podaří dosáhnout několika úspěchů v sektoru jižně položené 3. rakouské armády. Situace je natolik vážná, že na tento úsek musí být mimo jiné přesunuty zálohy Jižní armády a jednotky určené pro plánovanou ofenzivu centrálních mocností.⁴⁸⁵ Rusové zde dosahují 13. a 14. července vrcholu své ofenzivy a na několika místech pronikají až na okraje Karpat. Ruský postup se ale postupně vyčerpá, centrálním mocnostem se podaří, byť ne bez potíží, na několika místech dokonce přejít do protiútoku a znovudobýt některé ztracené pozice. Brusilovův pokus obnovit ofenzivu ztroskotává na neochotě mužstva pokračovat v útoku.⁴⁸⁶ 19. července přebírají centrální mocnosti opět iniciativu

---

⁴⁸¹ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 6. Band, s. 247-249, 251.

⁴⁸² TAMTÉŽ, s. 259-261.

⁴⁸³ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Koniuchy: Aus der Falkenhayner Ehrenbuch, s. 1.

Ruské síly, které útočí u Zborova, sice utrpěly těžké ztráty, ale o zničení celého sboru co do lidských ztrát se mluvit nedá.

⁴⁸⁴ TAMTÉŽ, s. 10.

Může se jednat o metaforu, ta by ale nebyla pravdivá, protože Kerenskij nebyl bolševik a naopak byl jejich politickým oponentem. Zároveň je vzhledem k vlivu a síle bolševické agitace u armády možné, že rudá vlajka u Koňuch opravdu zavlála, ne však z vůle Kerenského.

⁴⁸⁵ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 6. Band, s. 271-273.

⁴⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 279-280, 281-282.

na východní frontě a zahajují již dříve plánovanou vlastní ofenzivu.⁴⁸⁷ Hlavní úder vedený v oblasti Zloczowa na Zborov a Tarnopol je úspěšný a ruská armáda se dává na zmatený ústup, během kterého dochází k rozpadu disciplíny a vojáci nejednou zabíjejí vlastní velitele.⁴⁸⁸

Jihlavský pluk je přeformován na jednu rotu a později po vystřídání německými jednotkami stažen z fronty. Na frontě se opět ocitá 18. července po doplnění stavů pochodovým praporem.⁴⁸⁹ Ze zápisků z deníku I. praporu vyplývá, že regiment zůstal na frontě v sousedním úseku 88. pěšího pluku.⁴⁹⁰ V tomto období nejsou také zaznamenány žádné ztráty.⁴⁹¹ 20. července se pluk přidává k pronásledování ustupujících Rusů a po dělostřelecké přípravě předchází noci vstupuje do Koňuch.⁴⁹² Plukovní záznamy a svazky jeho dějin tento moment zdůrazňují jako určité zadostiučinění a „revanš“ za porážku z 1. července.

„Ale pouze několik dní vlaje Kerenského rudý praporek nad krvavými poli Koňuch. S řinčením železa ho odmetá vítr bouře naší odvetné ofenzivy. Očišťuje pole trosek Koňuch od Moskalů.

Kráčíme přes to, přes rozrytou, ohněm zčernalou zem s mnoha mrtvolami, kolem rozstřílených obrněných aut, vpřed k chrabrému vítěznému tažení.“⁴⁹³

„Jaké obrazy se tu nabízejí oku!

Koňuchy v sutinách a popelu. Už i srázy jsou rozryté granáty. Černá je rozrytá země. Široko daleko jsou poházené bílé vápencové sutiny. Kryty rezerv jsou rozmlácené či vyhořelé (...) A nahoře na hřebenu Douhy kouká zkáza a smrt z každého čtverečního metru. Na mnoha místech se dá sotva poznat, kde probíhaly zákopy (...) Les Zwierziniac je pole trosek rozmlácených stromů, rozštěpených kmenů, sněti větví (...)“⁴⁹⁴

Pluk postupuje dál na východ, překonává Strypu u Zolotniků, kde před rokem bojoval proti Brusilovově ofenzivě, a 24. července svádí úspěšný boj o Mogilu, vrch východně od Zolotniků.⁴⁹⁵ Postup centrálních mocností se zde však nezastavuje a pokračuje dál až

---

⁴⁸⁷ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 122.

⁴⁸⁸ NEDOROST. *Češi v 1. světové válce 3. díl*, s. 102.

⁴⁸⁹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Von Koniuchy an den Zbrucz, s. 1.

⁴⁹⁰ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 1, Deníky 1915-16, 1917 I/81.

Jedná se o nezařazené zápisky bez udaného data, proto není uvedena přesná stránka.

⁴⁹¹ Zdroj [53.].

⁴⁹² VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Von Koniuchy an den Zbrucz, s. 1-2.

⁴⁹³ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Koniuchy: Aus der Falkenhayner Ehrenbuch, s. 10.

⁴⁹⁴ TAMTÉŽ, s. 2.

⁴⁹⁵ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner im Weltkrieg, s. 27.

k bývalé hraniční řece Zbruči, kterou dosahuje pluk 29. července. Jsou tak osvobozeny oblasti, o které Rakousko-Uhersko přišlo v prvním roce války.⁴⁹⁶

„Pole jsou poseta přilbami úderných oddílů. Co vykvete z takového osiva? – Kolem se kutálí plynové masky, polní lahve, kabáty, nádoby na vaření. Tu kouká z prachu titulní list anglických novin s karikaturami, co se vysmívají rakouskému a německému císaři. Tam se blýskají z kukuřičného pole nástroje jedné moskalské plukovní kapely, co se zbavila své cinkavé zátěže.

*Kupředu, jen kupředu! Dokud nejsou Rusové vyhnáni přes hraniční řeku. Celá Východní Halič je svobodná, svobodná po tříleté otrocké porobě. Jak se to jen slaví v srdcích vítězů. Jak mocně tam zní v jedné visce hudba naší plukovní kapely. Vítr nese ohnivé tóny pochodu Falkenhaynovců tam do Ruska – tóny kroků vítězství a útoku-
...⁴⁹⁷*

Není možné přesně určit nakolik se překotný ústup, během kterého se ruská armáda rozkládá, a který často popisují také paměti československých legionářů, promítá také na ztrátách pluku. Záznamy o ztrátách ze srpna 1917 se bohužel nedochovaly, můžeme však předpokládat, že se jednalo o mnohem nižší čísla, než během předešlých bojů o Koňuch, popřípadě i Brusilovovy ofenzivy v průběhu předchozího roku.⁴⁹⁸

8.4. Rozloučení s východní frontou

Jihlavský pluk drží pozice nad Zbruči až do druhé poloviny srpna. V tomto měsíci dostává rozkaz k přesunu do Itálie. 23. srpna se tak vydává na cestu na italskou frontu.⁴⁹⁹ Touto dobou probíhá na frontě v Itálii 11. bitva na Soči.⁵⁰⁰ Na italskou frontu jsou proto přesouvány posily a zálohy v podobě jednotek z východní fronty. Kromě 81. pluku se do Itálie vydává mimo jiné také 19. pěší divize, která bojovala severně od úseku jihlavského pluku v bitvě u Zborova a mnohých předchozích střetech.⁵⁰¹

Den po odchodu z pozic na Zbruči nastupuje pluk u vsi Dawidkowice, kde dochází k oficiálnímu rozloučení s Jižní armádou, v jejíž sestavě pluk sloužil a bojoval už od gorlicko-tarnovské ofenzivy v květnu roku 1915. Této ceremonii je přítomen také velitel sboru polní podmaršálek Peter svobodný pán von Hofmann, který pluku přeje

⁴⁹⁶ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 122.

⁴⁹⁷ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Vier Bilder aus der Befreiungszeit Galiziens, s. 4.

⁴⁹⁸ Zdroj [53.].

⁴⁹⁹ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Von Koniuchy an den Zbrucz, s. 4.

⁵⁰⁰ ŠEDIVÝ. *Češi, české země a velké válka: 1914-1918*, s. 136-137.

Od vstupu Itálie do války v květnu 1915 probíhá na italské frontě série italských ofenziv na řece Soči. Tyto ofenzivy a jednotlivé bitvy, ke kterým vedly, si kvůli stejnému místu boje získaly označení podle svého pořadí. Poslední z těchto bitev, v pořadí 12., se odehraje na podzim 1917 a vejde do dějin jako bitva u Caporreta. Centrálním mocnostem se zde podaří zahájit úspěšnou ofenzivu, která povede k průlomům a dočasnému zhroucení italské fronty.

⁵⁰¹ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. 6. Band, s. 443.

„zdar a vítězství, čest a slávu“, děkuje veliteli pluku, „který též v nejtěžších situacích úspěšně a čestně vedl pluk“ a osobně vyznamenává šikovatele Antona Bachmayera „jako nejchrabřejšího z chrabrých od Koňuch“. ⁵⁰² Následují také slova chvály a uznání od velitele divize a z velitelství 132. brigády, původně brigády Bolzano, v jejíž sestavě pluk působil již od jara 1915. ⁵⁰³ Po tomto obřadu čeká pluk 6 dní pochodu do Potutor, kde nastupuje vlak, který ho poveze na nové bojiště. Cesta do Itálie vede také přes Bučač a Podhajce, v prostoru letních bojů 1916, kde pluk bojoval a krvácel během Brusilovovy ofenzivy. Podobně jako při vstupu do Koňuch, tak i zde vojáci míjejí devastaci všude tam, kde prošla fronta. ⁵⁰⁴

„Jaké obrazy se tam táhly před očima! V Bučači dlouhé ulice v pustých troskách. Podhajce, které jsme z loňského roku znali jako od špíny vyčištěné městečko, bylo pokryto černými vyhořelými troskami a páchnoucími hromadami popela. Nádraží, na kterém se jednou nejeden Falkenhaynovec třásl na vlak na dovolenku, místo divoké zkázy. Obří díry, zuhelnatělé železniční vagony, spousta munice ze všech nepřátelských států na zemi, děla vyhozená do povětří, hory kusů výzbroje.“ ⁵⁰⁵

Pluk čeká cesta přes Karpaty a Uhry až na sočskou frontu, ze které bude následně v září přesunut do Tyrol, kde se bude bit až do konce války. V době, kdy bude pluk bojovat na italské frontě, proběhne v Rusku v listopadu 1917 říjnová revoluce a v březnu 1918 bude uzavřen brestlitevský mír, který ukončí válku východní frontě.

Během svého působení na východní frontě utrpěl 81. pěší pluk podle záznamů ztráty ve výši 13 777 mužů, z toho 906 padlých, 3 902 raněných, 8 531 pohřešovaných a 438 zajatých, přičemž u dalších 41 mužů, jež nejsou v celkovém počtu započítáni, nebyl zaznamenán druh ztráty. Avšak vzhledem k tomu, že se nedochovaly záznamy o ztrátách z ledna 1915, ledna 1917 a srpna 1917, kdy se pluk nacházel v zuřivých bojích (bitva u Limanowe-Lapanowa a postup na Zbruč), jsou skutečné ztráty vyšší. ⁵⁰⁶

---

⁵⁰² VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Von Koniuchy an den Zbrucz, s. 4.

Šikovatel Anton Bachmayer byl ještě před bojem u Koňuch nositelem tří medailí za chrabrost. V bojích o Koňuchy se podle plukovních záznamů opakovaně vrhá do boje, pomáhá několika oddílům probít se z obklíčení a údajně také osvobodí velitele neudaného praporu z ruského zajetí. Za tyto činy dostává zlatou medaili za chrabrost.

⁵⁰³ VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Von Koniuchy an den Zbrucz, s. 5-6.

⁵⁰⁴ TAMTÉŽ, s. 6-7.

⁵⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 7.

⁵⁰⁶ Zdroj [53.].

9. ZÁVĚR

Ve své práci jsem se věnoval působení 81. jihlavského pěšího pluku na východní frontě první světové války. Práce se snaží kromě bojových operací a změn na frontě věnovat také lidské stránce konfliktu. Čtenář tak může prostřednictvím osudů jednoho pluku sledovat vývoj války z několika hledisek. Tím hlavním jsou bitvy, mimo nich ale můžeme pozorovat také nástup nových zbraní, změny a modernizace uniforem, nový přístup k způsobu vedení války a částečně také politický a strategický vývoj konfliktu.

Hlavními prameny o dějinách pluku byly spisy v archivním fondu 81. pěší pluk uložené ve VÚA Praha, které mi umožnily podrobně a místy den po dni sledovat boje pluku. Práce s nimi ale vedla k nutnosti ověřovat každou informaci, u které je to možné. Do velké míry se totiž jedná spíše o propagační dokumenty, které nejednou obsahují polopravdy či zamlčují mnohé neúspěchy. Zato však boje pluku popisují velmi barvitě a heroicky. Z toho důvodu jsem také pátral po informacích o autorech těchto dokumentů, abych si udělal představu o jejich autenticitě a zároveň v seznamu zdrojů uváděl u archiválií jména autorů všude, kde je to možné.

Autorem velké části z nich byl dr. Anton Altrichter, který sám v řadách pluku od roku 1916 sloužil a během války dosáhl hodnosti poručíka a obdržel několik vyznamenání, mimo jiné také *Signum Laudis*, medaili za zásluhy. Proto se s většinou citací z jeho prací setkáváme až v posledních kapitolách mé práce, kde popisují události, u kterých byl i sám Altrichter přítomen. Avšak i spis *Regimentsgeschichte*, napsaný velitelem pluku v závěru války, který je psán střízlivěji, nejednou používá podobné formulace a místy dokonce i stejné fráze. K těmto zdrojům jsem proto přistupoval s opatrností. Zároveň jsem je ale zcela neodmítal. Samotný Altrichter v řadách pluku opravdu bojoval a záznamy z let, kdy u regimentu sloužil, jsou cenným svědectvím současníka. Mimo to se jedná o vzácný pohled na militaristický a oslavný způsob psaní, který se již dneska nevyskytuje. Pro čtenáře proto mohou být citace z Altrichterových záznamů velmi zajímavé a mohou jim nabídnout zcela jiný pohled na válku a do jisté míry i na dobovou propagandu.

Mimo těchto spisů z plukovního fondu jsem pracoval také s deníky jednotlivých praporů, především pak 1. praporu. Hlavní výhodou tohoto zdroje je bezprostřednost, realističnost a zároveň všednost. Tyto zdroje nám umožňují podívat se na běžné stránky života na frontě, především pak v zákopech. V případě střetu ze 7. září 1915, částečně promlčeném oficiálními zdroji, nám také pomohly zaplnit bílé místo v dějinách pluku a udělat si o něco lepší představu, jak probíhal onen neslavný střet. S tím ale souvisí i hlavní nevýhoda deníků, nečitelnost. Pravopis před více než stoletím se v mnohých ohledech lišil od současného standardu a ne všechna slova a záznamy se mi podařilo s jistotou přečíst. V zájmu zachování objektivitu a věrohodnosti práce jsem proto

pracoval pouze s těmi záznamy, u kterých jsem si byl zcela jistý jejich sdělením a významem.

To úzce souvisí i s prací s německým jazykem. Mé znalosti němčiny mi naštěstí umožnily s původními zdroji, které jsou všechny v němčině, spolehlivě pracovat a porozumět jejich sdělení. S vojenskou tematikou jsou neodmyslitelně spojené odborné pojmy od názvů jednotek až po povely a části výstroje. Během překládání z původních zdrojů jsem dával přednost překladům běžně využívaným v česky psané literatuře. V případě, že jsem překlad daného pojmu nenašel a musel jsem ho sám přeložit, pokaždé jsem uváděl původní výraz v němčině v závorce za slovem. Výjimku tvoří první kapitola, kde jsou v závorce uváděny oficiální názvy složek armády v němčině a maďarštině. Dalším problémem spojeným s prací s dobovými materiály, včetně některých v češtině, např. s dopisy Vincence Svobody, byly dneska již zastaralé formy slov a syntaxe. Pro větší autenticitu jsem uváděl v případě citování původní tvar slov a to i v případech, kdy se jednalo o pravopisné chyby. Obdobně jsem přistupoval i k syntaxi a snažil jsem se zachovat původní znění.

Cíle, který jsem si stanovil v úvodu práce, považuji za splněné. Působení 81. jihlavského pluku na východní frontě se mi podařilo postihnout a během bádání jsem našel velké množství zdrojů, které předčilo mé původní očekávání. Mnoho informací, které jsem při psaní práce zjistil, jako například působení Ludvíka Svobody u pluku, mě samotného velmi překvapilo. Během psaní práce a bádání mě napadla celá řada dalších otázek a témat, které by si zasloužily pozornost. S uspokojením ale mohu napsat, že na většinu z nich jsem si při práci sám odpověděl. Jako přirozené pokračování práce se nabízí působení 81. pluku na italské frontě, kterému bych se v budoucnu rád věnoval.

Věřím, že tato práce může být přínosná pro každého člověka žijícího v bývalé odvodové oblasti 81. pěšího pluku, kterým může tato práce přinést nové informace o osudech jejich předků a pomoci jim zasadit záznamy o svých předcích do kontextu dobových událostí. Dobrým příkladem toho, nakolik nám znalost událostí a bojové cesty pluku může pomoci lépe pochopit dochované dopisy pamětníků, jsou lístky poštovní Vincence Svobody. Ale i pro čtenáře, který v bývalé odvodní oblasti ani v její blízkosti nežije, může být tato práce přínosná. Jihlavský pluk nebyl jediným rakousko-uherským plukem, který se bil na východní frontě. Mnohé informace, například o podmínkách v Karpatech či zákopové válce, mohou platit i pro více rakouských pluků. Z toho důvodu může být tato práce užitečnou badatelskou pomůckou pro každého, kdo se chce dozvědět více o první světové válce či o svých předcích. Nemusí se přitom jednat o nadšence do vojenské historie. Pro ty zato mohou být velmi užitečnými také tabulky a údaje v přílohách, které nabízí cenné údaje o rakousko-uherské armádě před první světovou válkou a v jejím průběhu.

Tímto tématem se zabýval také historik PhDr. Zdeněk Jaroš ve své knize *Války, vojáci a Jihlava 1741-1939*, ve které mapoval vojenské dějiny města po dobu téměř dvou století. Kapitoly věnované 81. pluku jsou informativní a kvalitně napsané, kvůli tématu práce se však nemohl autor zaměřit na osud pluku natolik podrobně jako já ve své práci. Jakkoliv nechci polemizovat s prací mnohem zkušenějšího a vzdělanější člověka, natož pak zasloužilého historika, myslím, že PhDr. Jaroš přistupoval k některým údajům, především k počtům zajatých nepřátel, v dějinách pluku příliš nekriticky a přejímal údaje, které mohly být nadnesené. Zároveň ve své kapitole o dějinách pluku vycházel především z plukovních záznamů, které jsou sice cenným zdrojem, zato však částečně opomíjí i nezdary, jako například velikonoční bitvu či boj pluku u Koňuch. Tím však nechci jakkoli snižovat zásluhy PhDr. Jaroše, ani vytrvalost a jiné kvality vojáků pluku.

Mimo PhDr. Jaroše musím zmínit také spolek *Signum Belli* zabývající se tématem Čechů v první světové válce. Během svého výzkumu a bádání vykonali členové tohoto spolku a dobrovolníci velký kus práce. Na svých stránkách a ve svých publikacích se jim podařilo zpřístupnit veřejnosti velké množství informací, se kterými jsem pracoval i já během tvorby této práce. Neocenitelnou pro práci byla online databáze ztrát 81. pěšího pluku, se kterou jsem často pracoval, a příspěvek člena spolku Radima Kapavíka do knihy *Karpatský front 1914/1915*, kde detailně popisoval působení jihlavského pluku v Karpatech. Jedná se o část plukovních dějin, která nebyla v pramenech, se kterými jsem pracoval, natolik pokryta a informace v knize mi velmi pomohly se v tomto tématu zorientovat a postřehnout zamlčované neúspěchy v plukovních dějinách.

Dalším cílem, který jsem si na začátku stanovil, než jsem začal tuto práci psát, bylo zůstat po celou dobu jejího psaní nezaujatým a události popisovat objektivně. Často jsem proto používal zdroje zaměřující se na konkrétní téma a u témat pokrývaných více zdroji zároveň jsem důkladně porovnával jejich objektivitu, kvalitu atd. To znamená, že jsem s mnohými zdroji pracoval mnohem více, než se může zdát na první pohled podle toho, kolikrát se dané zdroje vyskytují v poznámkách pod čarou. Během zadávání citací jsem přistupoval odlišně k citování archiválií a literatury, u kterých jsem uváděl v poznámkách pod čarou jejich název, oproti internetovým zdrojům, které označuje pouze jejich pořadí v seznamu zdrojů. Tento přístup jsem zvolil kvůli rozsahu citací z internetových zdrojů, které zabíraly mnoho místa na úkor textu. Doufám proto, že i kdybych v očích čtenáře neměl dosáhnout ostatních cílů stanovených v úvodu, tak splním alespoň tento nepsaný cíl.

10. SEZNAM ZDROJŮ

10.1. Použitá literatura

- [1.] Almanach ke 100. výročí gymnázia Moravské Budějovice, F.R.Z agency s.r.o., Jihlava 2011.
- [2.] BARTL, Tomáš. Každodennost ve vzpomínkách českého vojáka za první světové války. Bakalářská práce, vedoucí Šmíd, Marek. Praha: Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Katedra církevních dějin a literární historie, 2021. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/152596/130314601.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- [3.] Dienstreglement für das kaiserliche und königliche Heer. Erster Teil. A-10. K. k. Hof- und Staatsdruckerei, Vídeň 1909. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:b48f4b99-8c9b-11e9-8680-005056b73ae5>
- [4.] Exerzierreglement für die k. u. k. Fusstruppen. Hof- und Staatsdruckerei, Vídeň 1911. Dostupné také z: https://www.heeresgeschichten.at/infanterie/exerzierreglement/exerzierrelement_fusstruppen1.pdf
- [5.] Glaise-Horstenau E. a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV: Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 1. Band – Beilagen, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1931. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:2f8433a2-3579-11eb-a1f1-001b63bd97ba>
- [6.] Glaise-Horstenau E. a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV: Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 2. Band – Beilagen, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1931. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:161dc210-358a-11eb-9a1d-001b63bd97ba>
- [7.] Glaise-Horstenau E. a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV: Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 4. Band – Beilagen, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1933. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:4121f30b-357d-11eb-bbc3-001b63bd97ba>
- [8.] Glaise-Horstenau E. a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV: Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 5. Band – Beilagen, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1934. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:b58d583b-357f-11eb-9638-001b63bd97ba>
- [9.] Glaise-Horstenau E. a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV: Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 6. Band – Beilagen, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1936. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:c4de5e6f-3582-11eb-889e-001b63bd97ba>
- [10.] Glaise-Horstenau E. a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV: Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918, 1. Band: Das Kriegsjahr 1914 vom Kriegsausbruch bis zum Ausgang der Schlacht bei Limanowa-Łapanów, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1931. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:58b6f185-2ba3-11eb-9270-001b63bd97ba>

- [11.] Glaise-Horstenau E. a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV: Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918, 2. Band: Das Kriegsjahr 1915, 1. Teil: Vom Ausklang der Schlacht bei Limanowa-Łapanów bis zur Einnahme von Brest-Litowsk, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1931. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:dd4a7508-2b7e-11eb-8228-001b63bd97ba>
- [12.] Glaise-Horstenau E. a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV: Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918, 3. Band: Das Kriegsjahr 1915, 2 Teil: Von der Einnahme von Brest-Litowsk bis zur Jahreswende, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1932. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:be1aae39-2aec-11eb-a347-001b63bd97ba>
- [13.] Glaise-Horstenau E. a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV: Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918, 4. Band: Das Kriegsjahr 1916, 1. Teil: Die Ereignisse von Jänner bis Ende Juli, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1933. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:5cae51cc-311e-11eb-b859-001b63bd97ba>
- [14.] Glaise-Horstenau E. a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV: Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918, 5. Band: Das Kriegsjahr 1916, 2. Teil: Die Ereignisse von August bis zur Jahreswen, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1934. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:4ae56194-34ee-4d2c-952f-f70c76df878e>
- [15.] Glaise-Horstenau E. a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV: Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918, 6. Band: Das Kriegsjahr 1917, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1936. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:f88fda35-3371-11eb-81be-001b63bd97ba>
- [16.] Hastings M.: Katastrofa 1914: Evropa táhne do války, LEDA spo. s. r. ve spolupráci s nakladatelstvím Rozmluvy, Praha 2014.
- [17.] Havel P., Hodík M. a Landa P.: Vojenská kuchařka totiž Kuchařská kniha c. a k. vojska se 178 recepty, mnoha vyobrazeními a s odbočkami až do současnosti, Naše vojsko, Praha 2004.
- [18.] Hermann Hinterstoisser (1990): Zur Adjustierung des salzburgisch-oberösterreichischen k. u. k. Infanterieregiments "Erzherzog Rainer" No. 59, 1868-1908. – Mitt(h)eilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde – 130: 669 - 724. Dostupné také z: https://www.zobodat.at/pdf/MGSL_130_0669-0724.pdf
- [19.] Heřtová Y.: Zákopová válka, Mladá fronta, Praha 1983.
- [20.] Hodík M., Landa P.: Encyklopedie pro milovníky Švejka s mnoha vyobrazeními, Academia, Praha 1998.
- [21.] Hodík M., Landa P.: Encyklopedie pro milovníky Švejka s mnoha vyobrazeními: 2. díl, Academia, Praha 1999.
- [22.] Jaroš Z.: Vojáci, války a Jihlava v letech 1741-1939, Statutární město Jihlava, Jihlava 2008.
- [23.] Jung P. a Pavlovič D.: Rakousko-uherská armáda za první světové války, Computer Press, Brno 2007.
- [24.] Kolektiv autorů: Dějiny Rakouska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002.
- [25.] Kolektiv autorů: Dějiny Ruska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2012.

- [26.] Kolektiv autorů: Karpatský front 1914/1915, EQUILIBRA, Bratislava 2016.
- [27.] Kolektiv autorů: Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918, Elka Press, Praha 2003.
- [28.] Kolektiv autorů: Vojenské dějiny Československa – II. díl, Naše Vojsko, nakladatelství a distribuce knih, n. p., Praha 1986.
- [29.] Lenderová M., Jiránek T. a Macková M.: Z dějin české každodennosti, Nakladatelství Karolinum, Praha 2013.
- [30.] Nedorost L.: Češi v první světové válce, 1. díl: Mým národům, Libri, Praha 2014.
- [31.] Nedorost L.: Češi v první světové válce, 2. díl: Na frontách velké války, Libri, Praha 2014.
- [32.] Nedorost L.: Češi v první světové válce, 3. díl: Do hořkého konce, Libri, Praha 2007.
- [33.] NOVÁ, Kateřina. Čeští vojáci za první světové války v rakousko-uherské armádě [online]. Plzeň, 2014 [cit. 2024-02-02]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/sy8vt8/>. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Faculty of Philosophy and Arts. Vedoucí práce PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D. Dostupné také z: https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/12993/1/DP_Katerina_Nova.pdf
- [34.] PICHLÍK K.: Čeští vojáci proti válce (1914-1918), Naše Vojsko, Praha 1961.
- [35.] SVOBODA L.: Cestami života: 1, Oregón, Praha 1996.
- [36.] Šedivý I.: Češi, české země a velká válka 1914-1918, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001.
- [37.] Thomas Reichl, Legitimationszeichen der k. u. k. Armee und deren Bearbeitung im Ersten Weltkrieg. In: Viribus Unitis 2007: Jahresbericht Heeresgeschichtliches Museum Wien, Wien 2008: S. 77-88. Dostupné z: <https://blog.hgm.at/2021/01/12/legitimationszeichen-der-k-u-k-armee-und-deren-bearbeitung-im-ersten-weltkrieg/>
- [38.] VOJNA, St.: Co rak. - uher. vojín věděti má: příručka pro rakousko-uherské vojáky bez ohledu na hodnost, J. G. Calve, Praha 1916. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:0264dcb0-b99f-11e3-9d7d-005056827e51>
- [39.] VON SCHLOTHEIM L., Die Kaiserlich deutsche Südarmerie in den Kämpfen während der Brusilow-Offensive: vom 4. Juni bis 14 August 1916 : ein Beitrag zur Geschichte der Kaiserlich Deutschen Südarmerie, Beck, Mnichov 1936. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:4c35226b-43ee-11eb-a151-001b63bd97ba>
- [40.] Západní Morava: vlastivědný sborník. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 2005, 9. ISSN 1211-8931. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/kkvhb/uuid/uuid:f4cb9e98-bc7b-4370-a789-6d97f60192d7>

10.2. Internetové zdroje

- [41.] *Adjustierungs-Übersicht / overview uniform regulations*. Online. LORENZ, M. HEERESGESCHICHTLICHES MUSEUM. Österreich-Ungarns bewaffnete Macht 1900 - 1914. © 2005-2023. Dostupné z: https://www.mlorenz.at/Bewaffnete_Macht/Uniformen.htm. [cit. 2024-02-02].
- [42.] ČESKOSLOVENSKÁ OBEC LEGIONÁŘSKÁ. *LEGIE 100* [online]. [2014–2020] [cit. 2024-02-18]. Dostupné z: <https://legie100.com/>

- [43.] *Dienstränge Heer / ranks land forces*. Online. LORENZ, M. HEERESGESCHICHTLICHES MUSEUM. Österreich-Ungarns bewaffnete Macht 1900 - 1914. © 2005-2023. Dostupné z: https://www.mlorenz.at/Bewaffnete_Macht/Dienstraenge.htm. [cit. 2024-02-02].
- [44.] *Doplňování jednotek v poli*. Online. Velká válka - wiki. [2014], 2024/01/24. Dostupné z: https://velkavalka.info/wiki/doku.php?id=doplnovani_jednotek. [cit. 2024-02-02].
- [45.] EDELMANN, Thomas. *Wen juckt's? : Die k. u. k. Armee und ihr Kampf gegen Läuse im Ersten Weltkrieg*. HEERESGESCHICHTLICHES MUSEUM. *HGM Wissensblog* [online]. 2021 [cit. 2024-02-02]. Dostupné z: <https://blog.hgm.at/2021/03/15/wen-juckts/>
- [46.] *Hungary (1819–1869) - Second military survey of the Habsburg Empire*. Online. Arcanum. Dostupné z: <https://maps.arcanum.com/en/map/secondsurvey-hungary/?bbox=1784928.74299289%2C5849071.166154441%2C2948606.0616064137%2C6270392.066062332&layers=here-aerial%2C5>. [cit. 2024-02-03].
- [47.] JEDNOTKY RU ARMÁDY DOPLŇOVANÉ Z MORAVY A SLEZSKA. SIGNUM BELLII. *Signum belli 1914* [online]. © 2011 [cit. 2024-02-02]. Dostupné z: https://www.signumbelli1914.cz/pages/seznam_jednotek-Morava_Slezsko.php
- [48.] *Ludvík Svoboda*. Online. Dostupné z: <https://www.ludviksvoboda.cz/>. [cit. 2024-02-18].
- [49.] PIRINGER, Walter. *Heeresgeschichten*. Online. Dostupné z: <https://www.heeresgeschichten.at/>. [cit. 2024-02-02].
- [50.] *Rakousko-uherská branná moc v r. 1914*. Online. Velká válka - wiki. [2013], 2019/09/22. Dostupné z: https://velkavalka.info/wiki/doku.php?id=ru_armada_v_r_1914. [cit. 2024-02-02].
- [51.] *Rakouský těžký kulomet Schwarzlose M. 7/12*. Online. VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV PRAHA. VHU Praha. 2020 ©. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/exhibit/rakousky-tezky-kulomet-schwarzlose-m-712/>. [cit. 2024-02-02].
- [52.] *Sbírky: Čepicové odznaky*. Online. MUZEUM JINDŘICHOHRADSKA. Muzeum Jindřichohradecka. © 2014. Dostupné z: <https://www.mjh.cz/sbirky/cepicove-odznaky>. [cit. 2024-02-02].
- [53.] *Seznamy ztrát - 81. pěší pluk*. Online. SIGNUM BELLII. Velká válka. [2020]. Dostupné z: <https://velkavalka.info/seznamyztrat/index.php?jednotka=IR81>. [cit. 2024-02-02].
- [54.] *Šedomodrá záplava: stejnokroje a výstroj 1914*. Online. VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV PRAHA. VHU Praha. 2014. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/sedomodra-zaplava/>. [cit. 2024-02-02].
- [55.] UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. *Literarische Landkarte deutschmährischer Autoren*. Online. Liman - Anton Altrichter. [2019]. Dostupné z: <https://limam.upol.cz/>. [cit. 2024-02-18].
- [56.] VOJENSKÝ HISTORICKÝ ARCHIV [VHA]. *DATABÁZE VHA*. Online.

VOJENSKÝ ÚSTŘEDNÍ ARCHIV. Vojenský ústřední archiv. © 2023 - 2024.

Dostupné z: <https://www.vuapraha.cz/databaze-vha/>. [cit. 2024-02-02].

[57.] *Výstava: přílby v rakousko-uherské armádě a čs. legiích*. Online. VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV PRAHA. VHU Praha. 2016. Dostupné z:

<https://www.vhu.cz/vystava-prilby-v-rakousko-uherske-armade-a-cs-legiich/>. [cit. 2024-02-02].

[58.] „1. WELTKRIEG & MEDIZIN“: *ABTRANSPORT DER VERWUNDETEN INS HINTERLAND – EISENBAHN* [7]. Online. MEDIZINISCHE UNIVERSITÄT WIEN. VAN SWITEN BLOG - Info and News. 2014. Dostupné z:

<https://ub.meduniwien.ac.at/blog/?p=20162>. [cit. 2024-02-02].

[59.] „1. WELTKRIEG & MEDIZIN“: *ZUR GESCHICHTE DES FELDSPITALS NR. 2/14 UND DES MILITÄRSANITÄTSWESENS DER K. U. K. ARMEE IN GALIZIEN 1914 – 1916* [2]. Online. MEDIZINISCHE UNIVERSITÄT WIEN. VAN SWITEN BLOG - Info and News. 2014. Dostupné z:

<https://ub.meduniwien.ac.at/blog/?p=19618>. [cit. 2024-02-02].

10.3. Archiválie

[60.] Státní okresní archiv Třebíč, fond Archiv města Moravské Budějovice. Pamětní kniha I.

[61.] Státní okresní archiv Třebíč, fond Fišer Josef, PhDr., inv. č. 48, kar. č. 4, soukromá korespondence.

[62.] Státní okresní archiv Třebíč, fond Gymnázium Moravské Budějovice. Čtvrtá výroční zpráva obecního reálného gymnázia v Mor. Budějovicích za školní rok 1914-15.

[63.] VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 1, Deníky 1915-16, Tagebuch 1915 mga I/81.

[64.] VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 1, Deníky 1915-16, I/81.

[65.] VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Die Falkenhayner in Weltkrieg.

[66.] VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Koniuchy: Aus der Falkenhayner Ehrenbuch.

[67.] VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Vier Bilder aus der Befreiungszeit Galiziens.

[68.] VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Altrichter A. Von Koniuchy an den Zbrucz.

[69.] VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Die Schlacht um Zamosć am 30. August 1914.

[70.] VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, K. u K. IR v. Falkenhayn Nr. 81 Uebersicht.

[71.] VÚA Praha, fond 81. pěší pluk, K. 4, Dějiny pluku 1914-1918 a Polní akta 1914, Tomanek. Regimentsgeschichte.

11. ODVODOVÁ OBLAST PLUKU⁵⁰⁷

⁵⁰⁷ Zdroj [47.].

12. PŘÍLOHY K UNIFORMĚ, VÝSTROJI A VÝBAVĚ

12.1. Zařazení 81. pěšího pluku na začátku války⁵⁰⁸

Zařazení 81. pěšího pluku na začátku první světové války

- 4. armáda (velitel: generál pěchoty rytíř von Auffenberg)
  - II. sbor (Vídeň)
    - 4. pěší divize (Brno)
      - 7. pěší brigáda (Znojmo)
        - Pěší pluk č. 81 (Jihlava)**
        - Pěší pluk č. 99 (Znojmo)
      - 8. pěší brigáda
    - 13. zeměbranecká pěší divize (Vídeň)
    - 2. polní dělostřelecká brigáda (Vídeň)
  - VI. sbor (Košice)
  - IX. sbor (Litoměřice)
  - XVII. sbor (vytvořen 20. srpna)
    - 6. jezdecká divize (Jaroslav)
    - 10. jezdecká divize (Budapešť)
  - 4. a 8. Jezdecká brigáda
  - 6. pochodová brigáda

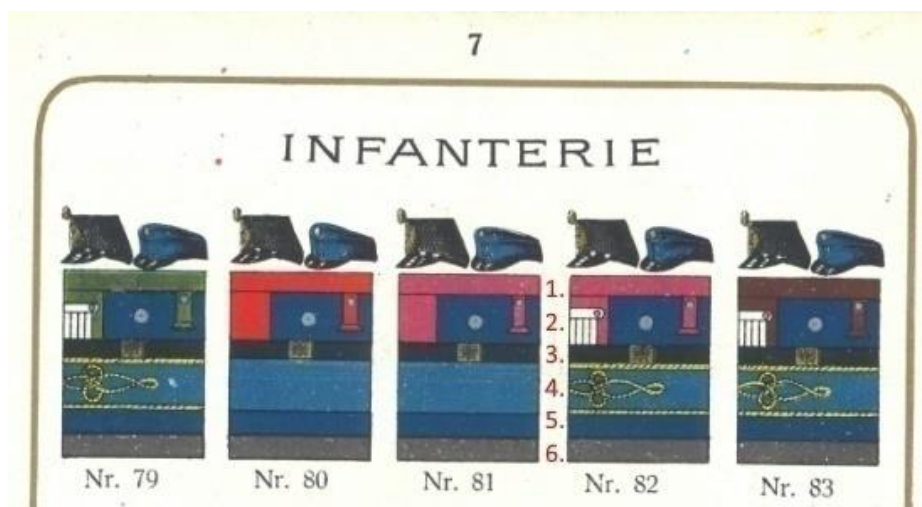
12.2. Čepicový odznak 81. pěšího pluku⁵⁰⁹

⁵⁰⁸ JUNG, PAVLOVIČ. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, s. 7 a 39.

⁵⁰⁹ Zdroj [52].

12.3. Barva uniformových prvků 81. pluku⁵¹⁰

Výstřižek z knihy Uniformen und Abzeichen der österr.-ungar. Wehrmacht (autor M. Jurex, vydáno r. 1904)
1) barva límce daného pluku 2) nárameník (vpravo) a manžeta popřípadě prýmký (vlevo) 3) opasek s přezkou
4) barva kalhot (u uherských pluků vyšíváné) 5) barva blůzy 6) barva kabátu
Je třeba brát ohled na to, že uniforma v době první světové války bude vypadat jinak kvůli změnám v průběhu války a zavedení nové barvy uniformy r. 1908.

12.4. Pokrývka hlavy

Vlevo polní čepice vzor 1908, na první fotce je možné vidět i plukovní odznak 81. pluku. Čepicový odznak se obvykle nosil po straně, ale vyskytovaly se i případy nošení vepředu. Plechový odznak s monogramem císaře na čelní straně je zbarven do maskovací barvy.

zdroj: fotky poskytnuty z osobní sbírky Matyáše Machovce

⁵¹⁰ Zdroj [41].

Polní čepice vzor 1908, na první fotce je možné vidět, jak se nosily plechové odznaky. Na pravé straně můžeme vidět čepici zezadu, přišitý bílý obdélník sloužil k identifikaci ve špatném počasí.
zdroj: fotky poskytnuty z osobní sbírky Matyáše Machovce

Německá přilba vzor 1916, varianta pro Rakousko-Uhersko (látkový podbradník namísto koženého a jiná barva viz následující fotka), s bílým potahem, výčnělky po stranách jsou úchytky na přídatný pancíř, ten se ale používal pouze omezeně a hlídky si ho navzájem vyměňovaly.
zdroj: fotky poskytnuty z osobní sbírky Matyáše Machovce

Německá přilba vzor 1916 bez potahu a v maskovací barvě Isonzo Braun. Na zadní straně přilby se nachází bílý obdélník, který stejně jako u čepice slouží k rozpoznávání mezi vojáky.

zdroj: fotky poskytnuty z osobní sbírky Matyáše Machovce

12.5. Sumky a opasek

Zleva doprava: opasek M. 1915, opasek M. 88 a sumky na náboje do pušky. Na následující straně je na stejnokroji ukázáno, jakým způsobem se sumky nosily.

zdroj: fotky poskytnuty z osobní sbírky Matyáše Machovce

12.6. Blůza a kabát

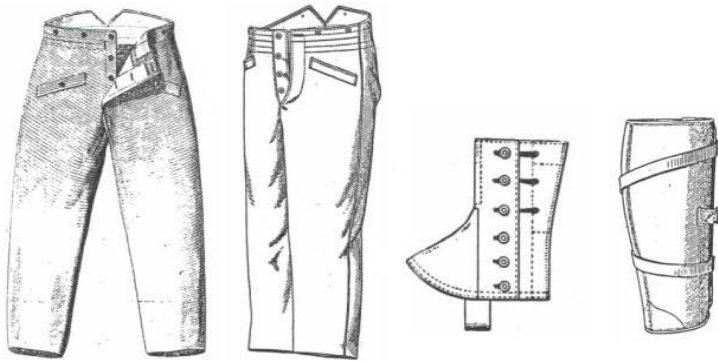

Uniforma M. 16, vlevo kabát a vpravo sako

Na opasku obou uniforem jsou zavěšené sumky na náboje. Na pravém rameni saka si můžeme povšimnout vlněného válečku bránícího sklouznutí řemene pušky z ramene vojáka. Na rozdíl od předchozí varianty uniformy je límec ležatý a z důvodu maskování a úspory látek už není celý v plukovní barvě.

zdroj: fotky poskytnuty z osobní sbírky Matyáše Machovce

12.7. Kalhoty⁵¹¹

zleva doprava:
kalhoty (na obrázku varianta z r. 1868)
Salonhose (na obrázku varianta z r. 1911)
plátěné kamaše
kožené kamaše

12.8. Obuv⁵¹²

Předpisová podoba šněrovacích bot rakousko-uherského vojáka a důstojnické boty, tzv. uherské/husarské boty (Tschismen).

12.9. Tlumok a chlebník⁵¹³

Zleva doprava: předpisově sbalený tlumok (vojáky nazývaný tele) se spodní s brašnou na munici (vojáky nazývanou podtele) a okolo stočeným pláštěm, chlebník a náhled do něj.

Fotky chlebníku poskytnuty z osobní sbírky Matyáše Machovce

⁵¹¹ HINTERSTOISSER, s. 715 a 717.

⁵¹² Zdroj [54.] a [49.].

⁵¹³ Zdroj [54.].

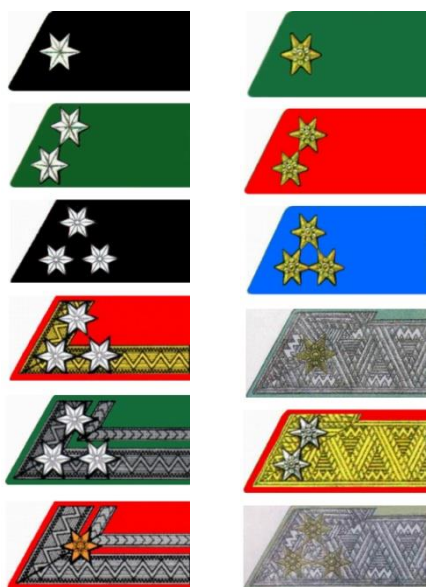
12.10. Polní lahev

Zleva doprava: hliníková čutora M. 1909, smaltovaná čutora M. 1888/15 a jezdecká čutora, která se mezi pěšáky používala spíše v ojedinělých případech.

zdroj: fotky poskytnuty z osobní sbírky Matyáše Machovce

12.11. Hodnostní značení na výložkách⁵¹⁴

Levý sloupec odshora dolů:

- 1.) svobodník (Gefreiter)
- 2.) desátník (Korporal)
- 3.) četař (Zugsführer)
- 4.) šikovatel (Feldwebel)
- 5.) štábní šikovatel (Staabsfeldwebel)
- 6.) praporčík (Fähnrich)

Pravý sloupec odshora dolů:

- 1.) poručík (Leutnant)
- 2.) nadporučík (Oberleutnant)
- 3.) hejtman/setník (Hauptmann)
- 4.) major (Major)
- 5.) podplukovník (Oberleutnant)
- 6.) plukovník (Oberst)

U hodnosti majora a plukovníka se zdroje rozcházejí a některé uvádí zlaté lemování. Barvy výložek je třeba brát s rezervou, v praxi by se lišily pluk od pluku.

⁵¹⁴ Zdroj [43.].

12.12. Bodák a puška

Zleva doprava: poddůstojnický bodák s koženým závěsníkem, bodák pro mužstvo s „ersatz“ (náhražkový) závěsníkem, puška Mannlicher M. 95 s bodákem a bez bodáku

Fotky poskytnuty z osobní sbírky Matyáše Machovce

12.13. Polní lopatka

Zleva doprava: polní lopatka M. 1910, kožený závěsník na lopatku a lopatka s koženým závěsníkem
zdroj: fotky poskytnuty z osobní sbírky Matyáše Machovce

12.14. Přehled výbavy rakousko-uherského vojáka⁵¹⁵

německý název	český název	počet	
		pěšák bez hodnosti	důstojnický sluha
Montur (oděv)			
Tschako (schwarz)	čáko (černé)	1	-
Kappe (hechtgrau)	čepice (štikově šedá)	1	1
Rock (dunkelbrau)	kabátec (tmavomodrý)	1	1
Bluse (hechtgrau)	blůza (štikově šedá)	1	1
Mantel (hechtgrau)	kabát (štikově šedý)	1	1
Pantalons (lichtgrau)	kalhoty (světle šedé)	1	1
Pantalons (hechtgrau)	kalhoty (štikově šedé)	1	1
Kamaschen	kamaše	1	1
Hosenbänder (hechtgrau)	spinky (štikově šedé)	1	1
Sommerpantalons	letní kalhoty	2	2
Hemd	košile	pár	pár
Gattie*	podvlékačky	1	1
Fusslappen	onuce	1	1
Leibel (gestrickt)	živůtek (pletený)	1	1
Unterhose (gewrikt)*	spodky (stávkové)	1	1
Leibbinde*	břišní pas	1	1
Halsbinde	nákrčník	1	1
Halstuch	šála	1	1
Schuche	boty	pár	pár
Leichte Schuche	lehká obuv	pár	pár
Handschuche	rukavice	pár	pár
Bewaffung (výzbroj)			
Repetiergewehr	opakovací puška	1	-
Bajonett	bodák	1	-
Rüstung (výstroj)			
Kalbfelltornistern	tlumok z teletiny	1	-
Patronentornister	brašna na náboje	1	-
Gewehrriemen	řemen k pušce	1	-
Infanterieleibreimen	opasek	1	-
Bajonetttasche	závěs bodáku	1	-
Patrontasche	nábojnice	pár	-
Mantelriemen	plášťový řemínek	pár	1
Infanteriepackriemen	upevňovací řemínek	pár	-
Feldgeräte (polní náčiní)			

⁵¹⁵ HODÍK, LANDA. *Encyklopedie pro milovníky Švejka s mnoha vyobrazeními*, s. 242 a 243.

Esschale	jídelní miska	1	1
Brotsack	chlebník	1	1
Brotsack mit langem Deckel	chlebník s dlouhou chlopní	-	1
Feldflasche	polní lahev	1	1
Legitimationsblattkapsel*	pouzdro na legitimaci	1	1
Säckchen für Verpflegsartikel	sáčky na potraviny, souprava	1	1
Zeltblatt	stanový dílec	1	1
Zeltpflock	stanový kolík	1	1

Vysvětlivky:

Spodky a podvlékačky si jsou velmi podobné užitím a vzhledem, liší se spíše stříhem. V zimě se vlněné spodky nosívaly přes podvlékačky.⁵¹⁶

Břišní pás dostávali vojáci v zimě jako ochranu před mrazy. Nosíval se přes košili.⁵¹⁷

Pouzdro na legitimaci tvořily dvě navzájem spojené mosazné části. V době války se místo mosazi začal používat plech. Pouzdro se nosilo ve speciální kapsičce v horní části pravé kapsy kalhot a šňůrkou se připevňovalo k hornímu knoflíku.⁵¹⁸

---

⁵¹⁶ Zdroj [49.].

⁵¹⁷ TAMTÉŽ

⁵¹⁸ THOMAS REICHL, Legitimationszeichen der k. u. k. Armee und deren Bearbeitung im Ersten Weltkrieg. In: *Viribus Unitis 2007: Jahresbericht Heeresgeschichtliches Museum Wien*, Wien 2008: S. 77-88.

13. PŘÍLOHY K VOJENSKÉMU ŽIVOTU

13.1. Vojenská přísaha c. a k. vojáka⁵¹⁹

Přísaha (Der Eid)

Náš válečný lid má nám Františkovi Josefovi Prvnímu, z Boží milosti králi Uherskému, králi českému atd. atd. tuto přísahu složiti:

Přisaháme slavně Bohu Všemohoucímu, že budeme Jeho Apoštolskému Veličenstvu, svému nejjasnějšímu knížeti a pánu

**Františkovi Josefovi Prvnímu
z boží milosti císaři rakouskému, králi českému atd.
a apoštolskému králi uherskému**

věrní a poslušni, že budeme také jenerálův Jeho Veličenstva a vůbec svých představených a vyšších poslouchati, je ctíti, a chrániti, jejich nařízení a rozkazů ve všech službách plniti, proti každému nepříteli, buď on kdo on buď a kdekoliv toho požádá vůle Jeho císařského a královského Veličenstva, na vodě a na zemi, ve dne i v noci, v bitvách, útocích, zápasech i jakýchkoliv jiných podnicích vůbec, na každém místě, každého času, při každé příležitosti udatně a zmužile bojovati, že svých vojsk, praporů, korouhví a děl nikdy neopustíme, s nepřítelem nikdy ani v nejmenší srozumění nevejdeme, vždy tak se chovati budeme, jak toho vojenské zákony žádají a hodným vojákům přísluší a tímto způsobem že chceme ctí žiti a zemřít; tak nám dopomáhej Bůh. Amen!

---

⁵¹⁹ VOJNA, St.: *Co rak. - uher. vojín věděti má: příručka pro rakousko-uherské vojíny bez ohledu na hodnost*, J. G. Calve, Praha 1916, s. 5.

Struktura textu a použité tvary slov (i ty, které dneska platí jako pravopisné chyby) zůstaly zachovány v původním znění.

13.2. Přehled vojenských trestů⁵²⁰

druh trestu	Důstojníci všech hodností, kadeti a důstojníčtí uchazeči	šikovatel	Mužstvo do hodnosti četaře
Dutka Verweis	Základní Přísná (Obě buďto ústně či písemně.)	Základní u raportu Přísnější před ostatními důstojníky či vyššími poddůstojníky	Dutka u raportu
Pořádkové tresty Ordnungstrafen		Návrat do kasáren, ubytování nebo tábora ve stanovenou dobu (maximálně 30 dnů) Zbavení práva zůstat mimo kasárnu přes večerku (maximálně 30 dnů)	Návrat do kasáren, ubytování nebo tábora ve stanovenou dobu (maximálně 30 dnů)
			Zbavení práva poddůstojníka zůstat mimo kasárnu přes večerku (maximálně 30 dnů)
			Zbavení práva disponovat vlastními penězi a jejich předání do rukou představeného poddůstojníka (maximálně 30 dnů)
			Dostavení se k raportu v určené výstroji (maximálně 8krát)
			Uložení povinností mimo službu (maximálně 15krát)
Vězeňské tresty Arreststrafen	Základní arest (do 30 dnů) Domácí vězení (do 30 dnů)	Základní arest (do 30 dnů) Domácí vězení (do 30 dnů)	Základní arest (do 30 dnů)
			Zostřený arest (do 30 dnů)
			Samotka (do 21 dní)
			Zpřísněný arest (do 15 dní)
Další	Degradace Propuštění ze služby	Degradace	Degradace, snížení žoldu u vojáků bez hodnosti
Výjimečná opatření Außerordenliche Strafmaßregeln	Výše uvedené tresty s dvojnásobně větším limitem	Výše uvedené tresty s dvojnásobně větším limitem	Výše uvedené tresty s dvojnásobně větším limitem
			Uvázání na 2 hodiny

Zvýrazněná pole označují tresty určené pouze pro mužstvo bez hodnosti.

⁵²⁰ Dienstreglement für das kaiserliche und königliche Heer. Erster Teil. A-10. K. k. Hof- und Staatsdruckerei, Vídeň 1909, s. 295.

13.3. Slovníček základních vojenských povelů⁵²¹

povel v němčině	povel v češtině	povel v němčině	povel v češtině
Habt acht	pozor	Schießen	pal
Ruht	pohov	Feuer einstellen	palbu zastav
Anterten, Vergatlerung	nastoupit	Weiter feuern	dále pal
Abtreten	odstoupit, odchod	Nieder	lehni
Öffnen	rozestup	Marschieren Direktion...	pochod směr...
Schließen	sevrít	Rechts richt euch	doprava vyrovnat
Rechts/links um	vpravo/vlevo bok	Bei Fuss	k noze
Kehrteuch	otočit	In die Balanz	do ruky
Marsch	pochod	Schultert	naplecit/k ramenu
Halt	stůj	Bajonett auf/ab	bajonet nasad'/dolů
Laufschritt	běh	Zum/vom Gebet	k/od modlitby
Vorwärts	ku předu	Hersellt	znovu, zopakovat

13.4. Přehled přidělů

13.4.1. Stravní dávka od r. 1885 do války⁵²²

	chléb	maso	příkrm	víno	pivo	pálenka
1885	875g chléb nebo 800g sucharů	300g maso nebo konzerva	140 g rýže nebo jiný příkrm až do 1000g + přídavky 20 g tuku, 30 g soli, 0.5 g pepře a 2 cl octa	36 cl	72 cl	6-9 cl
1895	840g (1400g veka)		Snídaně 30-50 cl polévky (tj. 28 g mouky, 10g vepřového sádla, 1.5 g kmínu nebo 36 g polévkové konzervy			

⁵²¹ VOJNA, St.: *Co rak. - uher. vojín věděti má: příručka pro rakousko-uherské vojíny bez ohledu na hodnost*, s. 7-10.

Znění textu je zachováno jako v originále, pouze u některých povelů bylo lehce upraveno pro lepší porozumění čtenáře. Hmatce (Gewehrgriffe) prováděné se zbraní jsou pro lepší přehled zvýrazněny.

⁵²² HAVEL, HODÍK a LANDA. *Vojenská kuchařka totiž Kuchařská kniha c. a k. vojska se 178 recepty, mnoha vyobrazeními a s odbočkami až do současnosti*, s. 112.

13.4.2. Stravní dávka v letech 1914-1918⁵²³

	plná dávka	normální dávka	záložní dávka
kávové konzervy	92 g	92 g	92 g
čerstvé hovězí maso v syrovém stavu	400 g	400 g	200 g (konzerva)
tvrdý příkrm (rýže, kroupy, luštěniny)	140 g	100 g	-
chléb/suchar	700g/400g	700g/400g	200 g sucharů
k přípravě:			
sůl	30 g	30 g	30 g
pepř/papriková	0,5 g	0,5 g	-
sušená zelenina (do polévky)	1 g	1 g	-
cibule/česnek	5 g	5 g	-
ocet	2 cl	2 cl	-
tuk (sádlo, máslo, slanina, rostl, olej)	20 g	20 g	-

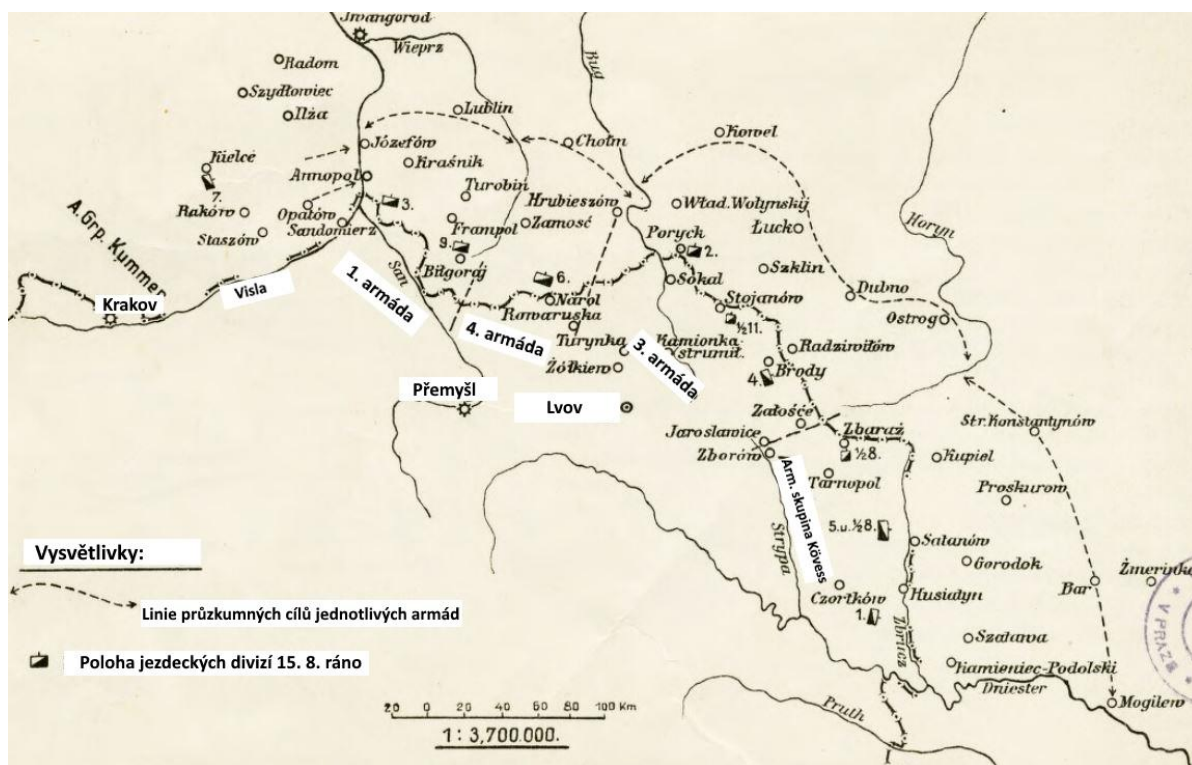
⁵²³ HAVEL, HODÍK a LANDA. *Vojenská kuchařka totiž Kuchařská kniha c. a k. vojska se 178 recepty, mnoha vyobrazeními a s odbočkami až do současnosti*, s. 113.

14. ZÁKLADNÍ PŘEHLED VOJENSKÉHO VÝVOJE

14.1. Cesta 81. pluku do Haliče a schéma železnic⁵²⁴

14.2. Strategická situace v Haliči na začátku války⁵²⁵

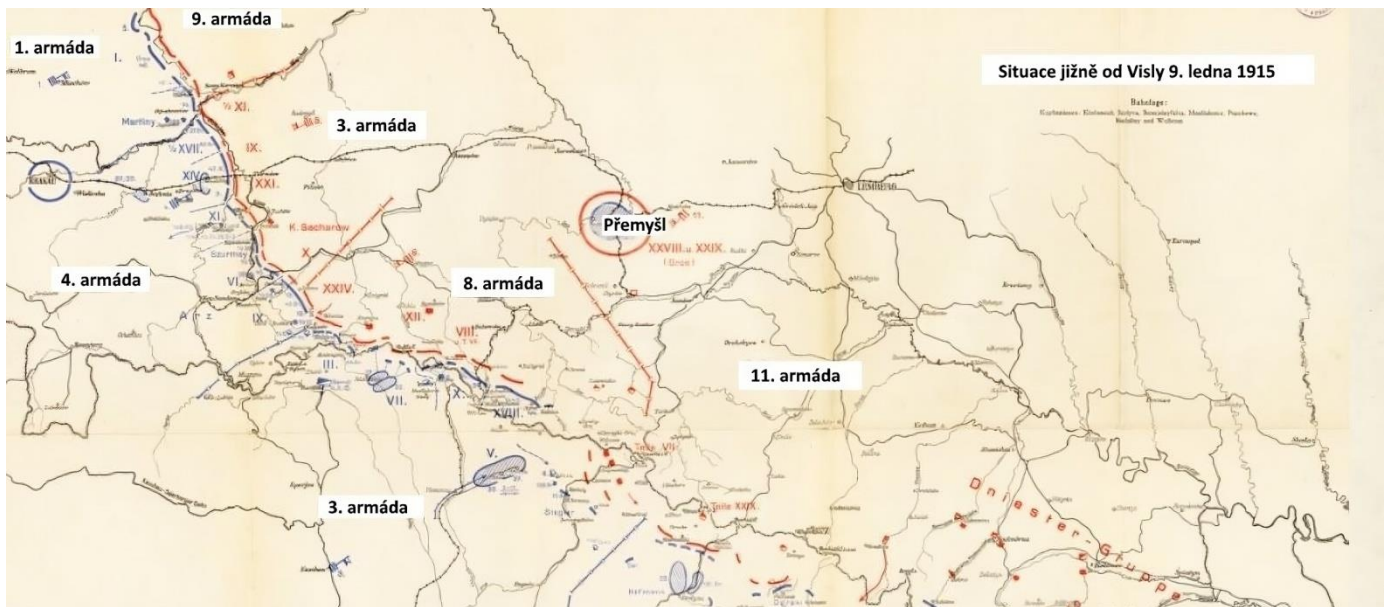
Na pravé křídlo 3. armády dorazí v průběhu prvních válečných operací jednotky sledu B přesunuté ze srbské fronty, konkrétně 2. armáda.

⁵²⁴ GIAISE-HORSTENAU Edmund a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 1. Band – Beilagen, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1931.

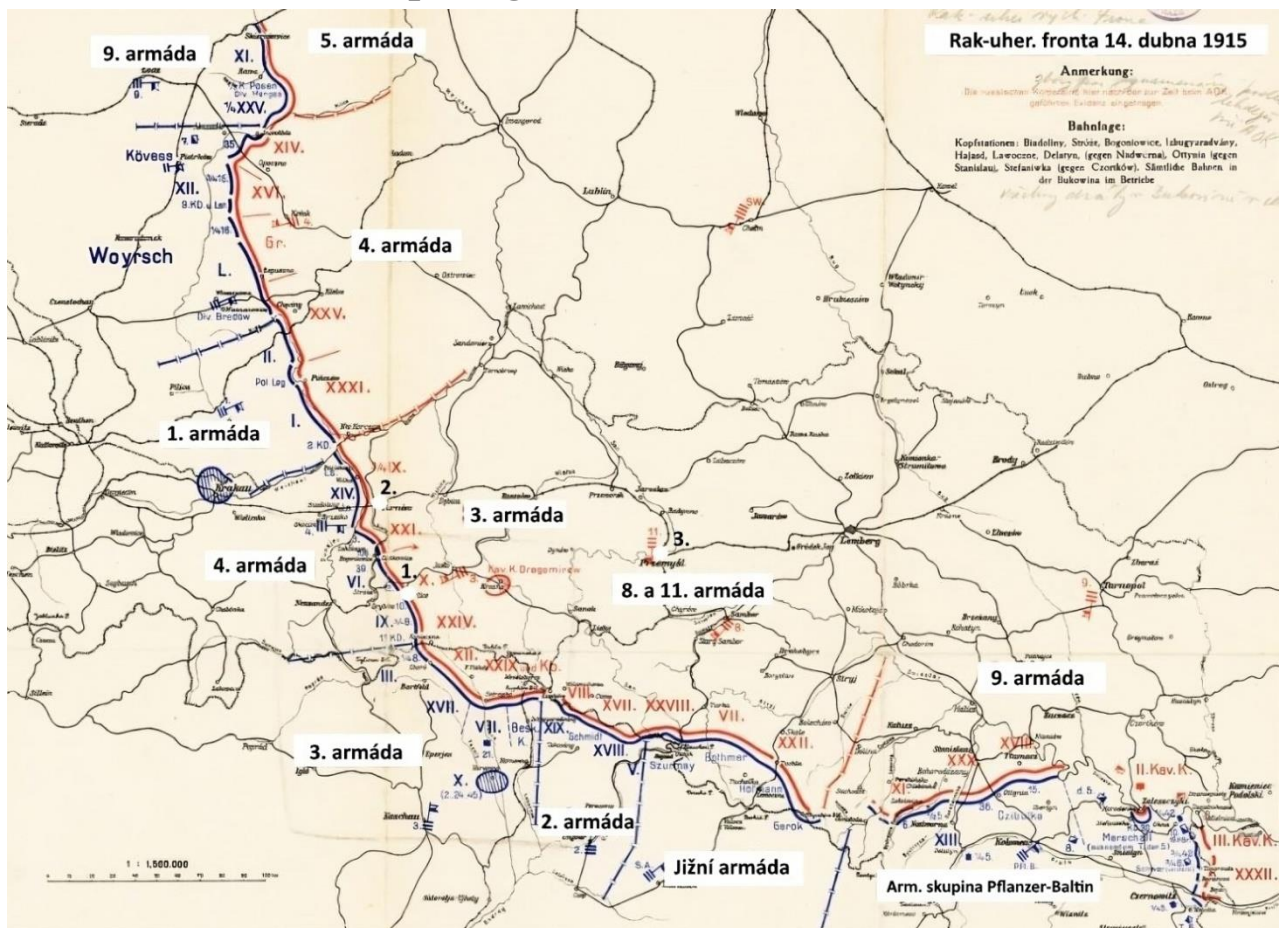
⁵²⁵ TAMTÉŽ

14.3. Přehled rozložení sil v Karpatech⁵²⁶

14.4. Situace před gorlicko-tarnovskou operací⁵²⁷

1.) Gorlice

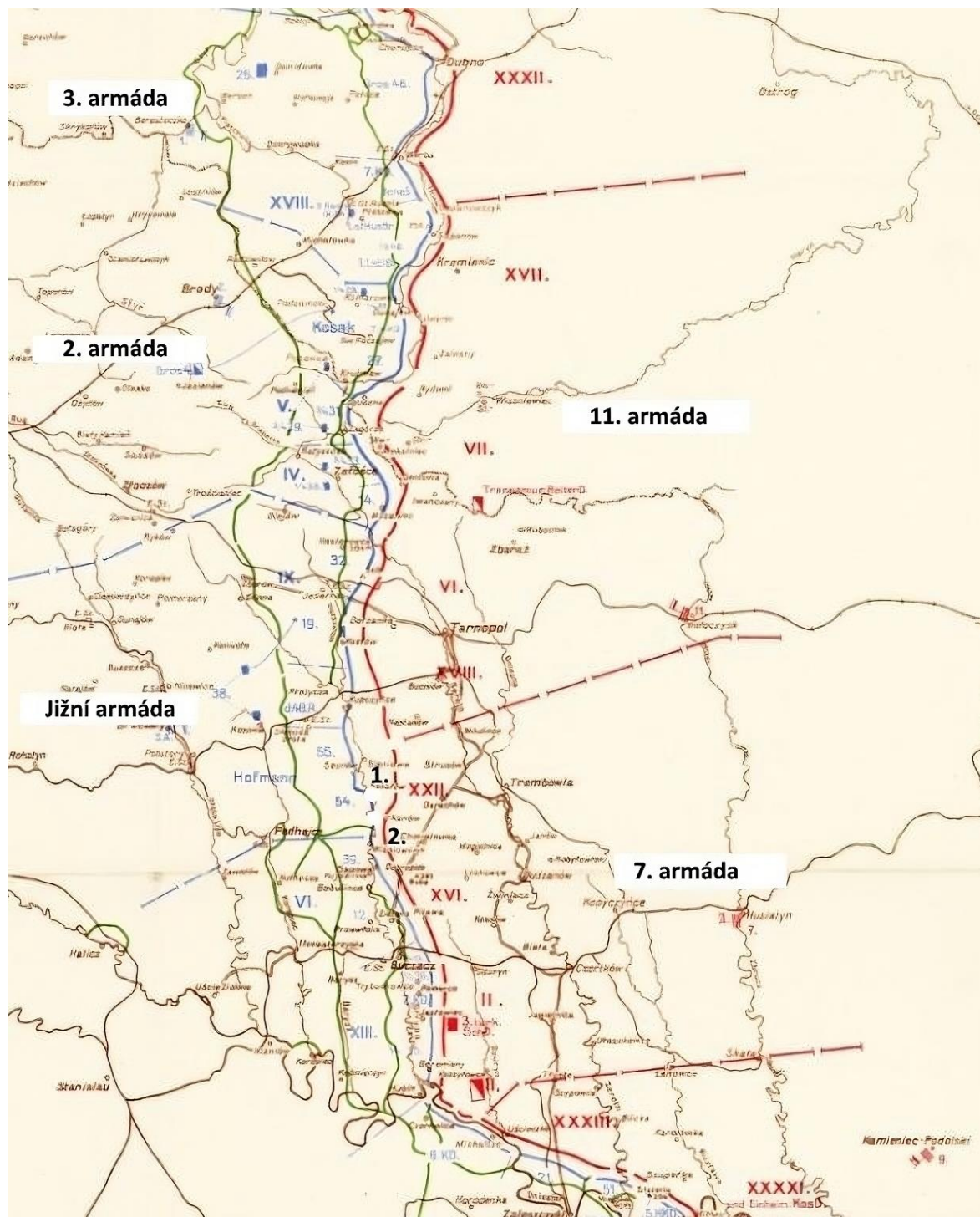
2.) Tarnov

3.) Přemyšl

⁵²⁶ GIAISE-HORSTENAU Edmund a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 2. Band – Beilagen, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1931.

⁵²⁷ TAMTĚŽ

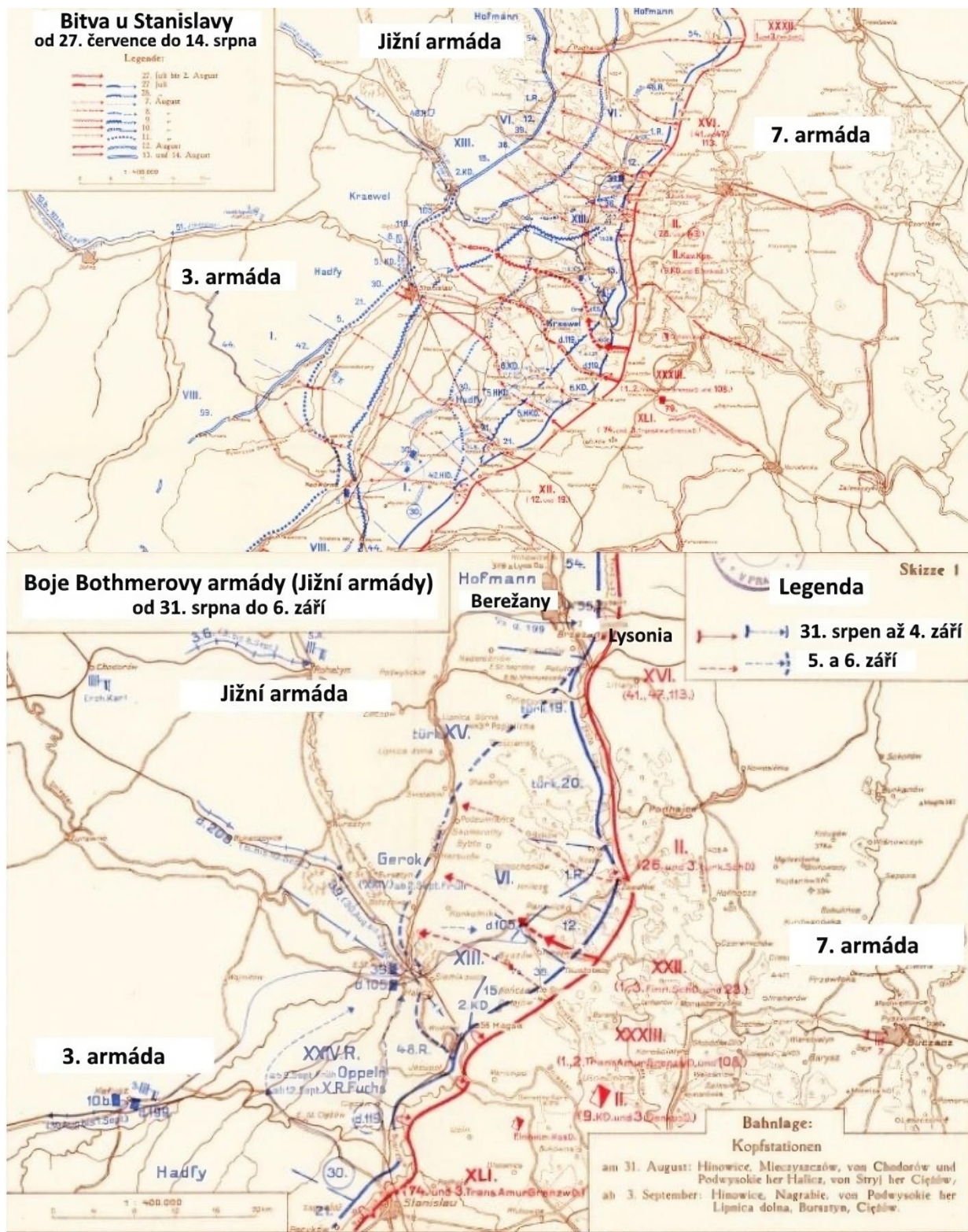
14.5. Brusilovova ofenziva roku 1916⁵²⁸

Strategická situace na jižním úseku východní fronty v předvečer Brusilovovy ofenzivy 4. června 1916
 Zelené čáry – rezervní obranné postavení   1. Sokolow   2. Burkanow

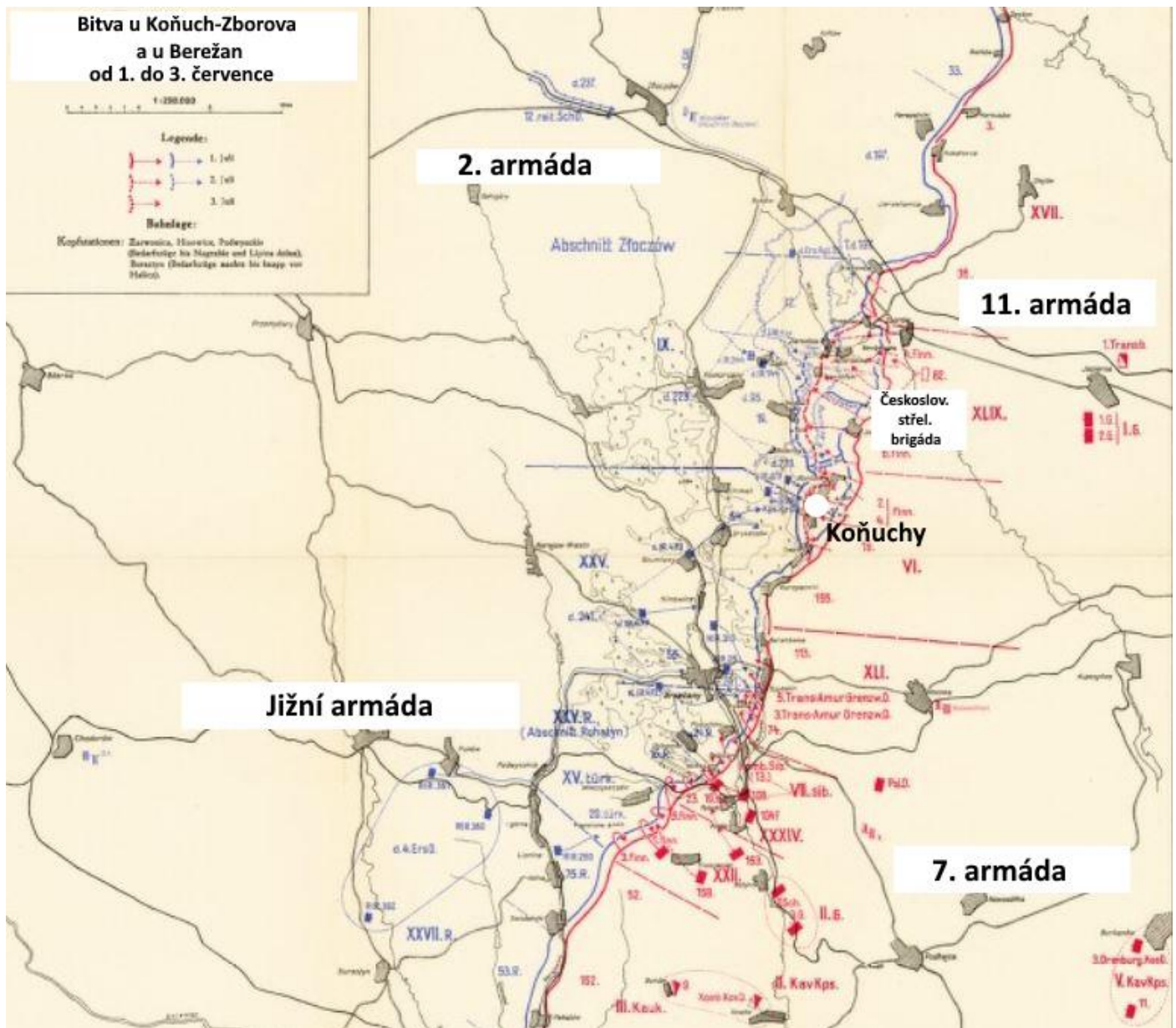
⁵²⁸ GIAISE-HORSTENAU Edmund a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 4. Band – Beilagen, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1933.

14.6. Ústup Jižní armády na Strypu a boje na Lysonii⁵²⁹

⁵²⁹ GIAISE-HORSTENAU Edmund a kolektiv autorů. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 4. Band – Beilagen a GIAISE-HORSTENAU Edmund a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 5. Band – Beilagen, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1934.

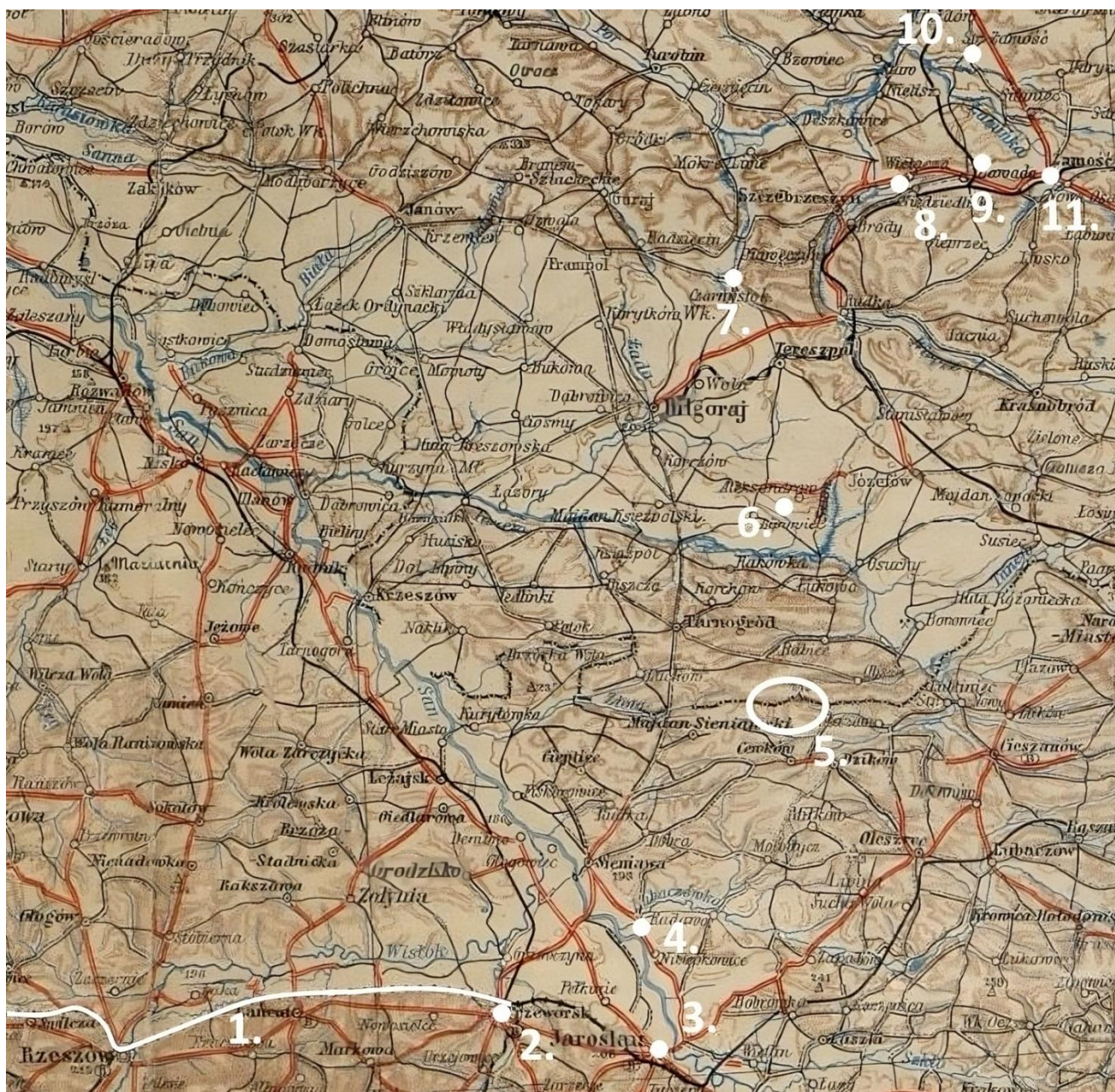
14.7. Bitva u Zborova⁵³⁰

⁵³⁰ GIAISE-HORSTENAU Edmund a kolektiv autorů. ÖSTERREICHISCHES BUNDESMINISTERIUM FÜR HEERESWESEN UND KRIEGSARCHIV. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 6. Band – Beilagen, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Vídeň 1936.

15. BOJOVÁ CESTA 81. PĚŠÍHO PLUKU

15.1. Bojové operace v Haliči a bitva u Zamosće⁵³¹

1.) železniční trať do Převorska	7.) Czarnystok – místo prvního boje (24. 8.)
2.) Převorsk (10. / 14. 8.)	8.) Bodaczow (26. 8.)
3.) Jarosław	9.) Siedliska (27. 8.)
4.) Mielniki (až do 20. 8.)	10.) Stary Zamosć (30. 8.)
5.) místo přechodu hranic (21. 8.)	11.) Zamosć
6.) Lipowiec (23. 8.)	

⁵³¹ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 1. Band – Beilagen, Nordöstlicher Kriegsschauplatz. 1:750 000.

15.2. Bitva u Rawyruské a ústup⁵³²

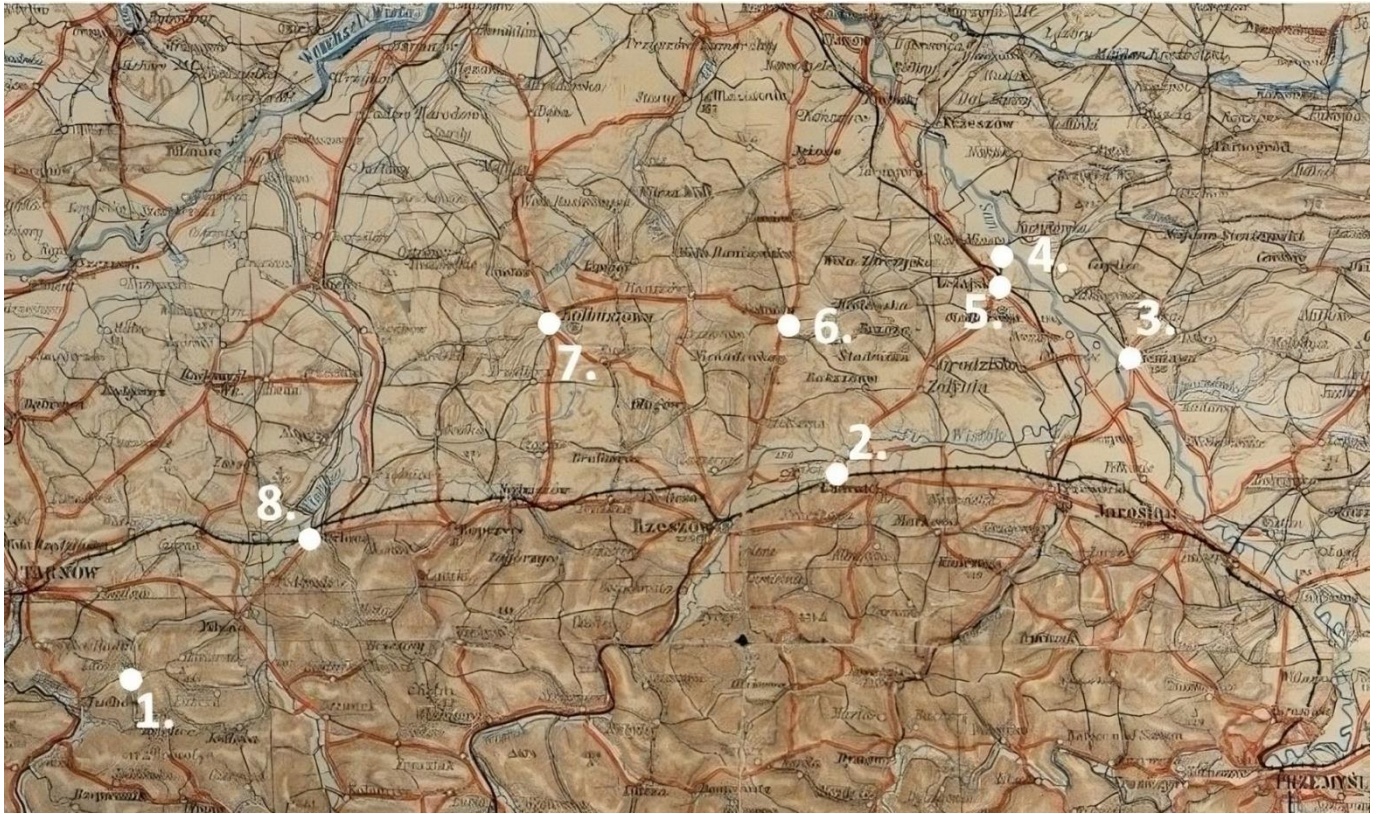

- 1.) Zawalów (5. 9.)
- 2.) Tyszowce (7. 9.)
- 3.) Tomaszów (9. 9.)

- 4.) Brzezina a Chlewiska (10. 9.)
- 5.) Rawaruská
- 6.) Jarosław

⁵³² GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 1. Band – Beilagen, Nordöstlicher Kriegsschauplatz. 1:750 000.

15.3. Boje na Sanu⁵³³

- 1.) Zalasow (24. 9. - 4. 10.)
- 2.) Medynie/Lacnut (8. 10.)
- 3.) Sienawa (14. 10. pokus o překročení Sanu)
- 4.) Stare Miasto (14. 10. – 4. 11.)

- 5.) Leżajsk
- 6.) Sokolow
- 7.) Kolbuszow
- 8.) Debiece

⁵³³ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 1. Band – Beilagen, Nordöstlicher Kriegsschauplatz. 1:750 000.

15.4. Působení pluku od listopadu do prosince 1914⁵³⁴

- 1.) Tarnow
- 2.) Krakov
- 3.) Osvětim
- 4.) přibližná oblast působení pluku v listopadu
- 5.) Tymbark (11. / 12. 12.)
- 6.) Limanow
- 7.) oblast mezi Dunajcem a Bialou

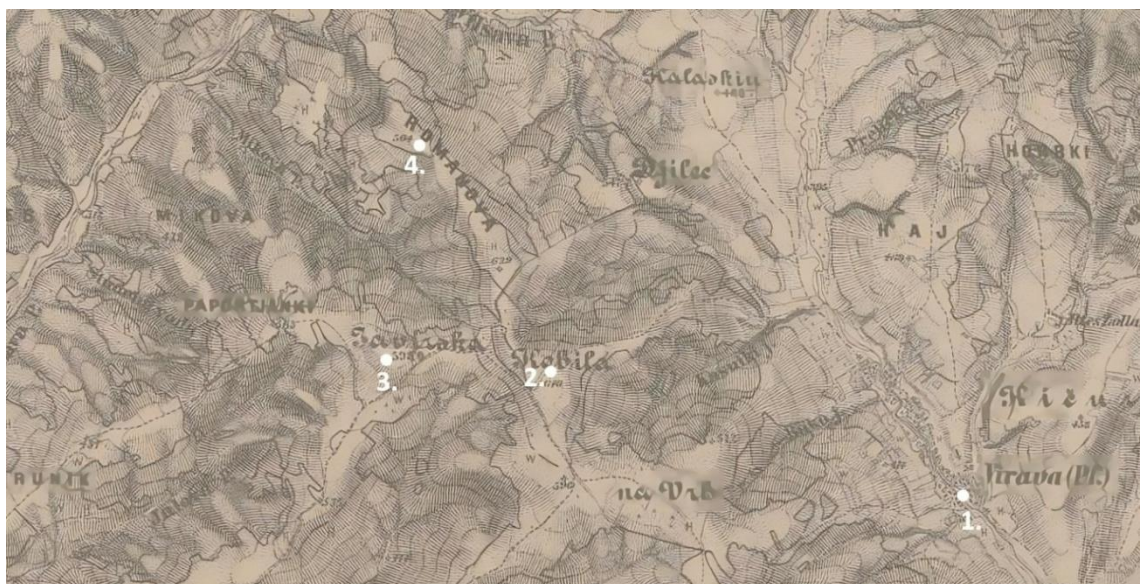
⁵³⁴ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 1. Band – Beilagen, Nordöstlicher Kriegsschauplatz. 1:750 000.

15.5. Jihlavský pluk v Karpatech⁵³⁵

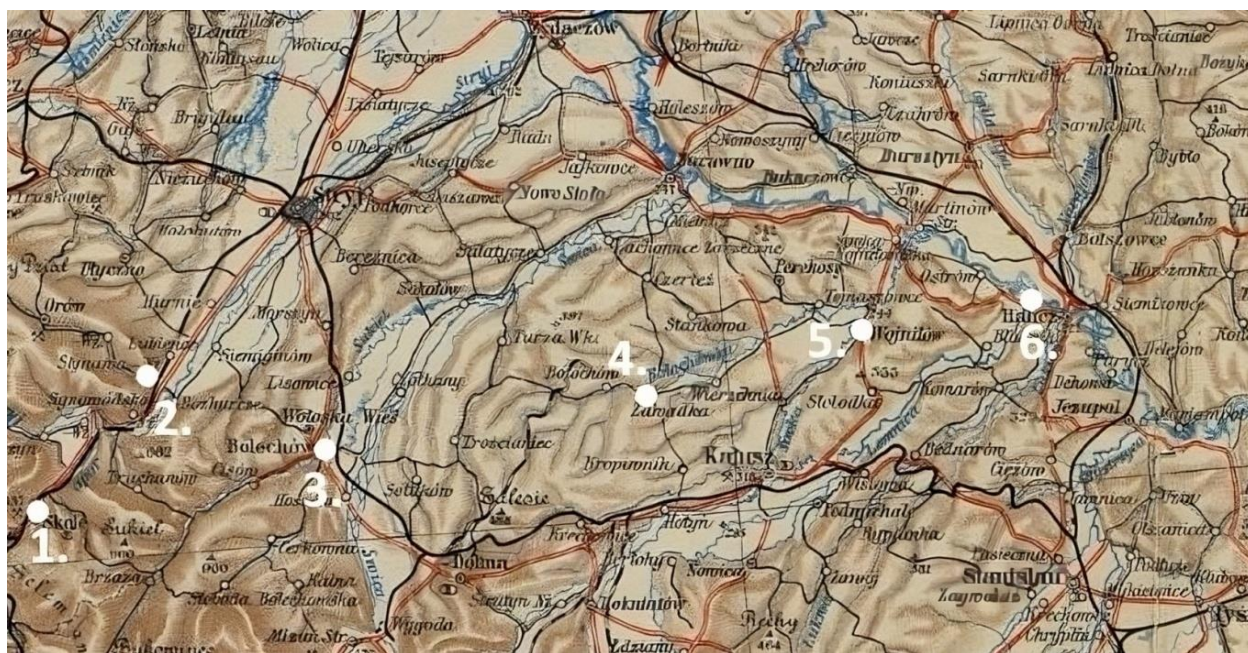
1.) Medzilaborce   2.) Krásný Brod   3.) Sukov   4.) Repejov

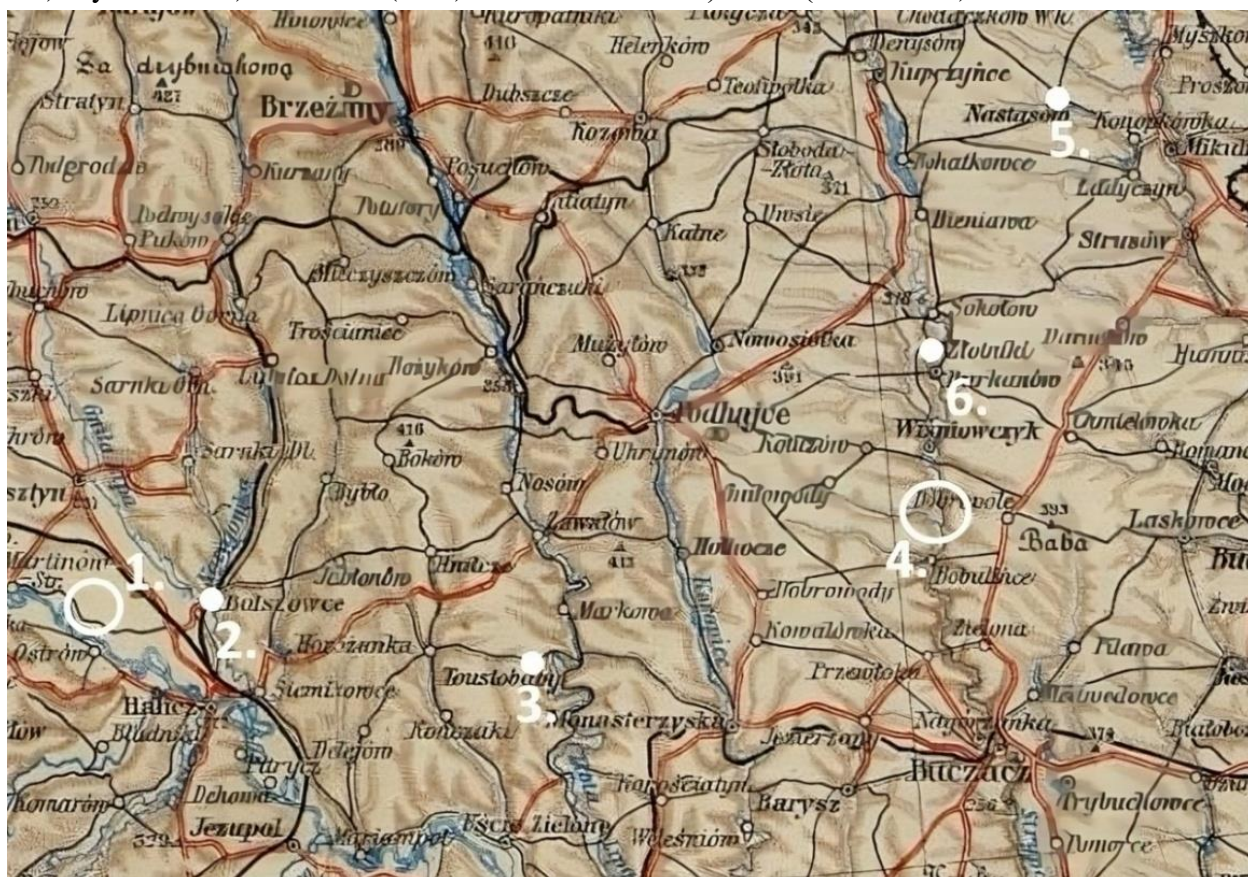
1.) Výrava   2.) vrch Kobilá (640)   3.) vrch Javirska (598)   4.) kóta 564

⁵³⁵ Zdroj [46.].

15.6. Postup během léta 1915⁵³⁶

- 1.) Skole   3.) Bolechow (17. 5. – 3. 6.)   5.) Wojnilow (7. 6.)
 2.) Stynawa   4.) Zawadka (5. 6.)   6.) Halič (10. – 21. 6.)

- 1.) přibližné místo přechodu Dněstru   4.) přibližné místo přechodu řeky Koropiec
 2.) Bolszowce   5.) Nastasow (7. 9.)
 3.) Toustobaby (7. 7. – 28. 8.)   6.) Zlotnik (předmostí až do léta 1916)

⁵³⁶ GIAISE-HORSTENAU a kolektiv autorů. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918: 1. Band – Beilagen, Nordöstlicher Kriegsschauplatz. 1:750 000.

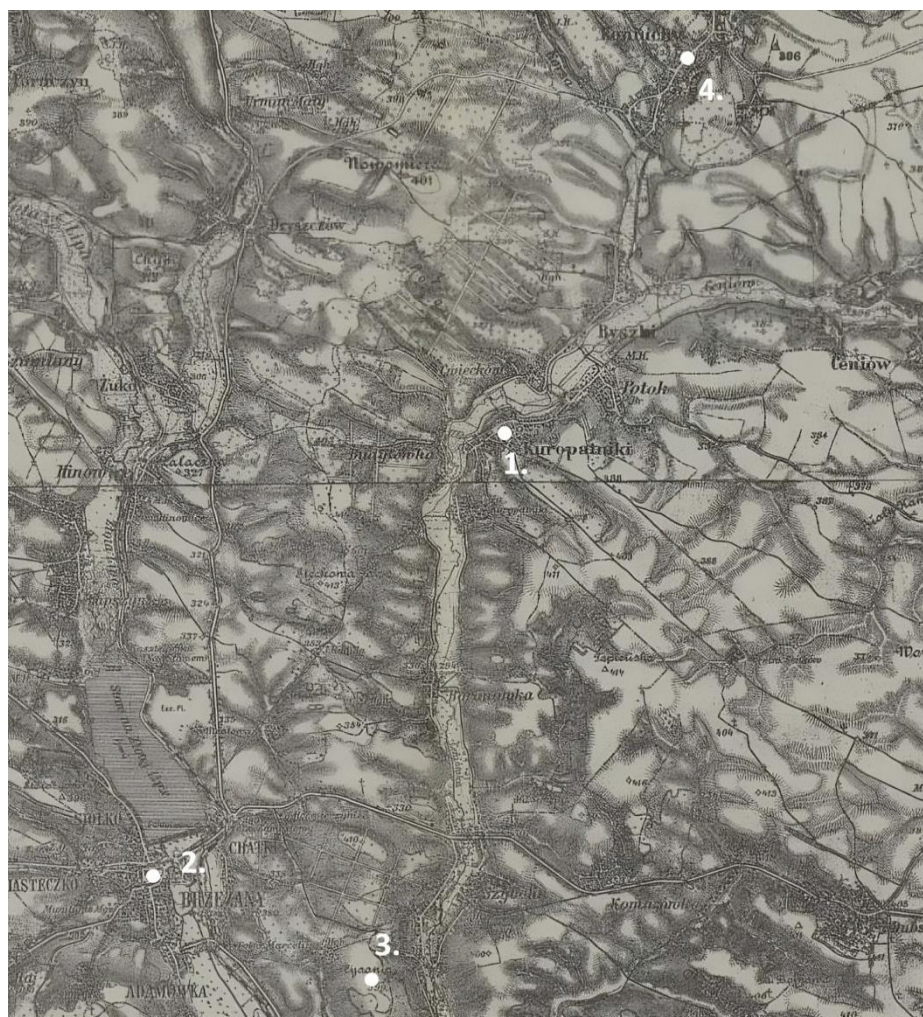
15.7. Působení v létě 1916⁵³⁷

- 1.) Zlotniki
- 2.) Mogila
- 3.) Bodaczow
- 4.) oblast vsi Litwinow, kde pluk operoval v srpnu 1916

Černá čára napravo značí frontovou linii prvního dne Brusilovovy ofenzivy. Vzdušná čára mezi předmostí u Zlotniků a Zlotou Lipou činí cca. 26,6 km.

15.8. Boje na Lysonii a u Koňuch⁵³⁸

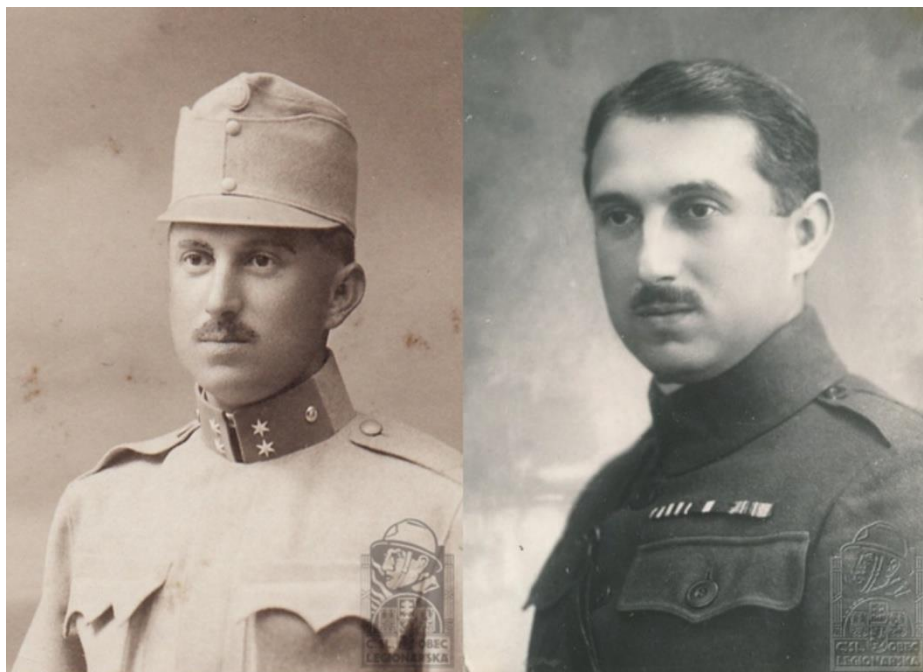
- 1.) Kuropatniki
- 2.) Berežany
- 3.) Lysonia
- 4.) Koňuchy

⁵³⁷ VON SCHLOTHEIM. *Die Kaiserlich deutsche Südarmerie in den Kämpfen während der Brusilow-Offensive, Lage der Südarmerie und der Gruppe Kraewel am 4. Juli 1916.* 1:100 000.

⁵³⁸ TAMTÉŽ

16. OSOBNOSTI

16.1. Vincenc Svoboda⁵³⁹

Vincenc Svoboda jako desátník rakousko-uherské armády (vlevo) a jako voják československých legií v Rusku (vpravo)

16.2. Ludvík Svoboda⁵⁴⁰

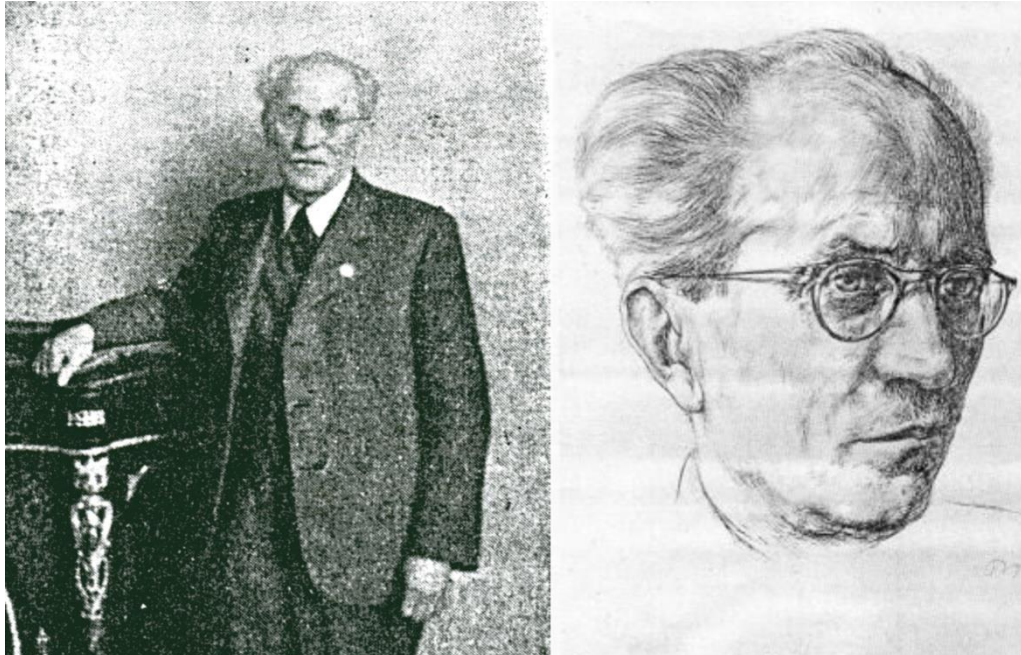

Ludvík Svoboda při odvodu (vlevo, stojící) a jako poručík československých legií v Rusku (vpravo, sedící) spolu se svým bratrancem Františkem Pospíšilem (na obou fotografiích)

⁵³⁹ Zdroj [42.].

⁵⁴⁰ Zdroj [48.].

16.3. Anton Altrichter⁵⁴¹

Anton Altrichter, autor několika svazků k plukovním dějinám, na fotce z r. 1942 a jeho portrét

---

⁵⁴¹ Zdroj [55.].